

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**12 EYLÜL 1980 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE BASIN
ÖZGÜRLÜĞÜ VE SANSÜR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
İpek Özlem YILMAZ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ruhdan UZUN**

Ankara-2011

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**12 EYLÜL 1980 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE BASIN
ÖZGÜRLÜĞÜ VE SANSÜR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
İpek Özlem YILMAZ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ruhdan UZUN**

Ankara-2011

ONAY

İpek Özlem YILMAZ tarafından hazırlanan "12 Eylül 1980 Döneminde Türkiye'de Basın Özgürlüğü ve Sansür" başlıklı bu çalışma, 28.10.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Gazetecilik Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ruhdan UZUN (Başkan)

Doç. Dr. Cem YAŞIN (Üye)

Doç. Dr. Gökhan ATILGAN (Üye)

ÖNSÖZ

Türk basın tarihinde 12 Eylül 1980 darbesi bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Siyaseti, ekonomiyi ve sosyo-kültürel yapıyı etkisi altına alan darbeden en çok etkilenen kesimlerden biri de mesleklerini yapamaz hale gelen gazeteciler olmuştur. Kamuoyu üzerindeki etkisi bilinen basını, yönlendirme ve etki altına alma çabası baskı, sansür ve yasalarla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

12 Eylül askeri darbesi ile ilgili birçok akademik çalışma yapılmasına rağmen, darbenin basın özgürlüğüne yönelik etkilerini kapsayan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Akademik alandaki bu eksiklik, kaynak yetersizliğine neden olmuş, belli dönemlere dair detaylı inceleme imkânı olmamıştır.

Akademik alandaki söz konusu eksikliği gidermeye yönelik ele alınan bu çalışma sırasında hep yanımda olan anneme, babama ve sevgili eşime, tez çalışmam boyunca ufkumu açan ve yönlendirmeleriyle desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Ruhdan Uzun'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	v
TABLO DİZİNİ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EYLÜL DÖNEMİNDE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE SANSÜR

1.1. 12 EYLÜL 1980 ÖNCESİNE GENEL BAKIŞ	10
1.1.1. Ekonomik Darbe-24 Ocak Kararları	10
1.1.2. 24 Ocak Kararları'na Basının Bakış Açısı	11
1.2. 1980 ÖNCESİ YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER	12
1.2.1. 1980 Darbesi Öncesi Siyasi Olaylar	12
1.2.1.1. Fatsa Operasyonu	12
1.2.1.2. Zafer Bayramı ve Kudüs Mitingi	13
1.2.1.3. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e muhtıra	14
1.2.2. 12 Eylül 1980 Darbesi Öncesinde Türk Basını ve Darbeye Bakış Açısı	15
1.3. 12 EYLÜL ASKERİ DARBESİ - MGK VE BASIN	17
1.3.1. Darbe Dönemi ve Dönemin Basındaki Yansımaları	18
1.3.1.1. Türk Basınının 12 Eylül'e Bakış Açısı	19
1.3.1.2. Darbe Döneminde Basın Özgürlüğü	21
1.4. 1980 SONRASI TÜRK BASINI VE YAŞANAN GELİŞMELER	25
1.4.1. Darbe Döneminde Fikir Özgürlüğü: Arayış Dergisi	27
1.4.2. Basında Otosansür	28
1.4.3. 12 Eylül'ün 1. Yılında Basın	29
1.5. 1982 ANAYASASI'NA DOĞRU	30
1.5.1. 1982 Anayasası Hazırlık Sürecinde Basın Özgürlüğü	31
1.5.2. Yeni Anayasa Sürecinde Kamuoyu Araştırmaları	32
1.5.3. Evren Basını Nasıl Kullandı?	33

1.5.4. 1982 Anayasası ve Basındaki Yankıları	34
1.6. 1961 VE 1982 ANAYASALARININ BASIN HÜKÜMLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI	34
1.6.1. 1961 Anayasası ve Basın	34
1.6.2. 1982 Anayasası ve basın.....	35
1.6.3. 1982 Anayasası'nda Basın Özgürlüğünün Yeri	36
1.6.4. 1961 Anayasası ile 1982 Anayasası'nın Basın Hükümleri Açısından Karşılaştırılması	37
1.7. 1983 YILI - DEMOKRASİYE GEÇİŞTE BASIN	38
1.7.1. Olağanüstü Hal Yasası ve Basına Getirilen Yasaklar	46
1.8. Kenan Evren Döneminde Basın.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

ANAP İKTİDARI DÖNEMİNDE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE SANSÜR

2.1. SEÇİM DÖNEMİ VE BASININ DURUMU	50
2.1.1. 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri	51
2.1.2. ANAP İktidarının İlk Dönemleri ve Basınla İlişkiler.....	52
2.1.3. Aydınlar Dilekçesi	56
2.1.4. 1985'te Basın Özgürlüğü	57
2.2. 1986 YILI ÖZAL DÖNEMİ BASIN YASALARI	59
2.2.1. Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu	60
2.3. 2. ANAP İKTİDARI DÖNEMİ.....	63
2.3.1 1987 Genel Seçimleri ve Basın.....	63
2.3.2. 1987 Yılı Araseçimleri	64
2.3.3. Erol Simavi'nin Özal Eleştirisi	65
2.4. GAZETELERE EKONOMİK AMBARGO	67
2.4.1. Uluslararası Basın Enstitüsü'nden Özal'a Uyarı	69
2.4.2. Özal ve Basın Arasında Gerginlik	71
2.5. CUMHURBAŞKANI ÖZAL VE BASIN	74
2.5.1. 'Tazminat milyoneri' Özal.....	74
2.5.2. SEKA grevi	82
2.5.3. Cumhurbaşkanı Özal ve Basın Özgürlüğü.....	85

2.6. BASINA VE DÜŞÜNCEYE BASKI	86
2.6.1. 1990 Basının Kara Yılı	86
2.6.2. Terörle Mücadele Yasası	87
2.6.3. Olağanüstü Hal Kararnameleri.....	90
2.7. ÖZEL KANAL DÖNEMİ	92
2.7.1. Star 1 Televizyonu'nun Yayın Hayatına Başlama Süreci	92
2.7.2. Bayram Gazetesi	94
2.8. TURGUT ÖZAL DÖNEMİNDE BASIN	95
SONUÇ	97
KAYNAKÇA	101
EKLER	107
EK-1: Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'den Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e muhtıra (27 Aralık 1979)	107
EK- 2: Kenan Evren'in 12 Eylül 1980 Günü Yaptığı Radyo-Televizyon Konuşması;	110
EK-3: Kenan Evren'in İzmir ve İstanbul Gazeteciler Cemiyetlerini Ziyaretleri Sırasında Yaptığı Konuşmalar: (18 Kasım 1980).....	118
EK-4: Kenan Evren'in Anayasa Desteği Konuşması;	122
EK-5: Kenan Evren'in İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Toplantısı Konuşması;	124
EK- 6: Nadir Nadi'nin 13 Ağustos 1961 Tarihli Yazısı	126
EK- 7: Erol Simavi'nin Turgut Özal'ı Eleştiri Yazısı	127
EK-8: Aydınlar Dilekçesi	131
EK- 9: Turgut Özal'ın Gazeteci Güngör Mengi'ye Gönderdiği Tekzip Yazıları:	136
EK- 10: Arayış Dergisi Kapatma Kararı.....	140
EK- 11: Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu	143
EK- 12: Haber Yasakları	150
EK- 13: 1961 Anayasası'nda Basın ve Yayınla İlgili Hükümler	168
EK-14: 1982 Anayasası'nda Basın ve Yayınla İlgili Hükümler	171
ÖZET	175
ABSTRACT	176

KISALTMALAR

ANAP	: Anavatan Partisi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev	: Çeviren
Dev-Genç	: Devrimci Gençlik
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
HP	: Halkçı Parti
IMF	: Uluslararası Para Fonu
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	: Milli Güvenlik Konseyi
MSP	: Milli Selamet Partisi
Pol-Bir	: Polis Birliği
Pol-Der	: Polis Derneği
SEKA	: Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları AŞ
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİHV	: Türkiye İnsan Hakları Vakfı
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	: Türk Tarih Kurumu

TABLO DİZİNİ

Tablo 1: 1980- 1982 Yılları Arasında Toplatılan Gazete ve Dergiler	26
Tablo 2: 1980 – 1982 Yılları Arasında Hüküm Giyen Gazeteciler ve Açılan Tazminat Davaları	41
Tablo 3: 1983- 1993 Yılları Arasında Toplatılan Gazete ve Dergiler	53
Tablo 4: 1983 – 1993 Yılları Arasında Hüküm Giyen Gazeteciler ve Açılan Tazminat Davaları	76
Tablo 5: 1988-1993 Yılları Arasında Öldürülen Gazeteciler	81

GİRİŞ

Modern anlamda ilk gazeteler, 17. yüzyıldan itibaren yayınlanmaya başlanmış, basının giderek gelişmesi ve toplumlardaki gücünü artırmasıyla birlikte her tür yönetim, bu aracın gücünden yararlanmaya çalışmıştır. Yönetimler, basını iktidarı ele geçirmenin, pekiştirmenin ve sürdürmenin bir aracı olarak görmüşler ve sürekli denetim altında tutmaya çalışmışlardır. Basın tarihi bir anlamda, yönetimden gelen baskı ve yasaklarla bu yasaklara karşı verilen özgürlük mücadelesinin tarihidir.

Basın, tarihsel gelişimine bağlı olarak, demokrasilerde yasama, yürütme ve yargıdan sonra, kamuoyunu yönlendirme ve etkileme gücünden dolayı dördüncü kuvvet olarak görülmüştür. Demokratik sürecin bir unsuru olarak basının; vatandaşlara, yönetime katılım için gerekli enformasyonu sağlayarak, toplumsal gelişmeleri yoruma açık hale getirmesi demokratik toplumların gereklerindedir. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için de, açık bir iletişim sistemine ihtiyaç vardır. Murdock'a göre; basının demokratik biçimde işleyebilmesi için, bazı şartların oluşması gerekir. Bu şartlar şöyle özetlenebilir:

“İletişim sistemleri, vatandaşların bağımsız, bireysel ve siyasal seçimlerini yapabilmeleri için gerekli bilgiyi sağlamalıdır. Kamusal ve bireysel kurumlara ilişkin problemleri; yorum, tartışma ve değerlendirme için kullanılabilir hale getirmek özellikle önemlidir.

- Medya, aktüel olaylara ilgi göstermeli ve dünyada olup bitene dair çeşitli fikirleri ihtiva eden geniş bir bilgi sunmalı; hem bireysel, hem de kolektif görüşleri göz önünde bulunduran bir bakış açısı oluşturmalıdır.

- Fikir, görüş, yorum, bilgi ve tartışmalardaki çoğulculuk üçüncü ön şarttır. Bu olabildiğince çok ve geniş bir şekilde görüşün iletişim sistemine ulaşabilmesini ifade eder.

- Şekil, format ve kültürel ifadelerdeki çoğulculuk cesaretlendirilmelidir” (Lundby, Ronning, 1997: 25-26).

Öte yandan özgür basının demokrasi için gerekli olduğunu gösteren diğer unsurlardan biri; basının hükümet üzerinde bir gözlemci gibi çalışmasıdır. Çünkü medya bir anlamda, hükümeti denetleyen bir zümre gibidir. Bu unsurların bir diğeri ise; basının vatandaşlara haber verip, onların yargıda bulunabilmesi adına vazgeçilmez bir koşul olmasıdır (O'Neil, 1998: 40-41). Basının tüm bu koşulları yerine getirebilmesi için ise, özgür olması gerekmektedir.

Düşünce özgürlüğü dar anlatımıyla kişinin serbestçe düşünce edinmesi, inanç ve kanaatlerinden ötürü yadırganmaması, düşünce ve inançlarını açıklama ve yayma özgürlüğü anlamına gelmektedir. Kişinin belli bir konu üzerinde düşünce edinmesi aşamasında bilgi edinmesi, haber alma kaynaklarından yararlanması, düşünceyi sözle, yazıyla ve kitle iletişim araçlarıyla özgürce açıklayabilmesi modern demokrasilerin gereğidir. Ancak, kişinin söz konusu haklarından birinin bile sınırlanması, düşünce özgürlüğünün yok olması, düşünceye sansür konması anlamına gelmektedir (Yıldırım, 2007: 21).

İfade özgürlüğü düşüncesi, liberal siyasal düşünce ile birlikte gelişmiş ve Locke tarafından siyasal düşüncenin içine yerleştirilmiştir. Locke'a göre, hiç kimse bir diğerrinin hayatına, özgürlüğüne zarar veremez (Williams,1991: 13). Keane göre ise, basın özgürlüğü, hükümete kölelik etmekten kurtulabilmenin güvencesidir. Yine Keane'nin faydacılık kuramına göre sansür, basın özgürlüğünü engelleyen en yaygın araçtır ve yönetilenlerin mutluluğunun en üst düzeye çıkarılmasını engelleyen bir devlet karışımıdır (Keane, 1999: 34).

Tarih boyunca, basın, toplumu etkileme konusunda en ön sırada yer almıştır. Basının kamuoyu oluşturma gücü ve siyasetin kamuoyuna olan ihtiyacı ise, basını hedef haline getirmiştir. Bu doğrultuda, devlet idaresini

elinde bulunduranlar, medyayı kullanma ve kontrol alma eğilimine girmişlerdir. Dolayısıyla basın, iktidarlar tarafından tehlikeli görülmüş, iktidar basını etkisiz hale getirebilmek veya kendi egemenliği altında tutmak için çalışmıştır (Demir, 2007: 22).

Basın özgürlüğü kavramı, gündeme gelişinden bu yana, demokrasinin temel şartlarından biri olarak kabul edilmekte; basın özgürlüğünün sınırları da bir ülkedeki demokrasinin özelliklerine göre değişime uğramaktadır. Bu sınırlar daha demokratik ve özgürlükçü rejimlerde genişlemekte, otoriter eğilimlerin artmasıyla da daralmaktadır.

Tarihimizde sansürden söz edilince hemen Abdülhamit'in istibdat yönetimi akla gelse de resmi sansürün kaldırılması ne basının özgür olduğu anlamına gelmektedir ne de basın özgürlüğünün bir kez sağlanmasının özgürlükleri garantiye aldığı anlamına gelmektedir. Basın özgürlüğü, demokrasi mücadelesinin bir parçası olarak sürekli olarak savunulmak ve korunmak durumundadır. Bu bağlamda Türkiye tarihi de basın ve düşünce özgürlüğünün daraldığı ya da kesintiye uğradığı dönemlerle özgürlükler için mücadele verilen dönemlerin tarihidir.

Tarihsel olarak basının ilk ortaya çıktığı dönemlerde gazeteler, siyasal yönetimlere karşı özgürlük mücadelesi vermişler, zaman içinde bu mücadelenin kazanımları belli anayasal ve yasal düzenlemelerle güvence altına alınmıştır. Ancak, kapitalizmin gelişmesiyle basın bu sefer de sermayenin denetimiyle karşı karşıya kalmış ve basın özgürlüğü mücadelesi her dönemde bir demokrasi sorunsalı olma özelliğini korumuştur.

Bu çalışma, basın özgürlüğünün demokratik bir toplumun işleyişinde vazgeçilmez olduğu düşüncesinden hareketle 12 Eylül 1980 sonrası Türkiye'nin basın politikalarını, basın özgürlüğü ve sansür bağlamında ele almaktadır. Demokrasinin askıya alındığı bir dönemde basının iktidar tarafından nasıl ve hangi araçlarla etkilendiğini ve bu etkinin boyutlarını

göstermeyi amaçlayan betimleyici bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Çalışma, 12 Eylül sonrası dönemde basın ve siyasal iktidar arasındaki ilişkilerin genel bir değerlendirmesini yapmaktadır. Bu tür bir değerlendirme, basın-iktidar ilişkilerinin doğasının tarihsel bir bağlam içinde belirlenebilmesi açısından önemlidir. Ayrıca, demokrasinin gelişebilmesi için basın özgürlüğünün genişletilmesi ve güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koyması bakımından da önem taşımaktadır.

Çalışma, 12 Eylül 1980 Askeri darbesinden 17 Nisan 1993'te Turgut Özal'ın ölümüne kadar olan süreçte, yaşanan toplumsal ve siyasal gelişmeleri basın özgürlüğü esas olmak kaydıyla değerlendirmektedir.

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra yaşanan dönem, tarihimizde basın ve düşünce özgürlüğünün kesintiye uğradığı en önemli dönemlerden biridir. 12 Eylül 1980 darbesi siyaset, ekonomi, toplumsal ve kültürel yaşam gibi tüm alanları etkilediği gibi, en büyük etkilerinden birini de basın üzerinde göstermiştir.

Basın özgürlüğünün kısıtlanması ile basının toplum üzerindeki etkisi azaltılmaya çalışılmaktadır. Darbe sürecinde de darbe aleyhtarları birçok gazete ve gazetecinin yanı sıra, yönetim yanında yayınlarını sürdüren gazeteler de, sansüre uğramıştır. Gazeteler kapatılmış, haberlere yayın yasağı konmuş, gazeteciler hapis cezaları ile karşı karşıya kalmıştır (Cemal, 1992: 56).

Askeri yönetim, siyasi kanatta yaptığı değişikliklerin yanında, kamuoyu oluşturmada en etkili araç olan basın üzerinde de etkili olmak istemiştir. Basını susturmanın en kolay yolu olan sansürün darbe dönemi ve sürecin devam ettiği yıllarda en sık başvurulan yöntem olduğu görülmektedir. Askeri yönetim, darbe tarihinden bir hafta sonra Sıkıyönetim Yasası'nın 3. maddesini değiştirerek, sıkıyönetim komutanlarına "TRT kurumunun yayınları dahil olmak üzere; telefon, telsiz, radyo ve TV gibi her çeşit araçlarla yapılan yayın ve haberleşmeye sansür koymak" yetkisi vermiştir.

1961 Anayasası'nın hükümlerine karşı çıkan MGK, yeni bir anayasa hazırlığına girişmiş, anayasa hazırlıkları sırasında da, aleyhte yazı yazmak ve yayın yapmak yasaklanmıştır. Darbe lideri Kenan Evren liderliğinde, hazırlık aşaması sürdürülen 1982 Anayasası, yapılan halk oylamasında çoğunluğun desteğini alarak kabul edilmiştir.

1982 Anayasası'nın kabulü ve darbe sonrası ilk genel seçimlerin ilanının ardından, askeri yönetimin destek verdiği Turgut Sunalp'in aksine, Turgut Özal'ın başkanı olduğu Anavatan Partisi (ANAP) 1983 yılı seçimlerinden galip çıkmış, aldığı yüzde 45'lik oy oranıyla iktidar parti olmuştur. 1983 genel seçimleri ile iktidara gelen ANAP yönetimi döneminde de, askeri yönetim döneminde olduğu gibi basına yönelik baskıların devam ettiği görülmektedir. Oysaki Özal, iktidarının ilk dönemlerinde basın ile ilişkilerini iyi tutmaya çalışmıştır. Yukarıda sözünü ettiğimiz, iktidardakilerin basının kamuoyu üzerindeki etkisini bilmeleri ve basına duydukları ihtiyaç, basını kendi yanlarında tutmaya çalışmaları ile kendini göstermekte, ancak, ilerleyen süreçlerde basın ile iyi ilişkiler yerini, baskıya bırakmaktadır.

Özal döneminde de baskıcı bir süreç yaşanmıştır. Özal, kendine yakın olan gazetecilere özel demeçler verirken, aleyhinde yazı yazan gazetecilerin işten çıkarılmalarına neden olacak baskılar uygulamıştır. Bu baskılar, uyarı niteliğinde olduğu gibi, gazete kağıtlarına yapılan zamlarla da gazeteler ekonomik olarak darboğaza sürüklenmiştir (Ilıcak, 2000: 24).

ANAP iktidarı döneminde 2 bin 792 yazar, çevirmen ve gazeteci 2 bin yıla yakın hapis cezası istemiyle yargılanmıştır. Yazar, çevirmen ve gazeteciler milyarlarca lirayı bulan para cezasına çarptırılmış, 13 gazete için 303 dava açılmış, 1927 yılında çıkarılan ancak 1986 yılında ağırlaştırılarak değişikliğe uğrayan ve ilk uygulaması ANAP iktidarı döneminde gerçekleştirilen Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Yasası uyarınca açılan davalarda istenen para cezası miktarı 60 milyar liraya ulaşmıştır.

12 Eylül'ün bilançosu, basın tarihinin en ağır dönemlerden birinin darbe ve darbeyi takip eden dönemde yaşandığının açık göstergesidir. Bu dönemde 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istenmiş; gazetecilere 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verilmiş; 31 gazeteci cezaevine girmiş; 300 gazeteci saldırıya uğramış; 3 gazeteci silahla öldürülmüş; gazeteler, 300 gün yayın yapamamış, 13 büyük gazete için 303 dava açılmıştır. Burada dikkat çeken noktalardan biri, davaların 17'sinin Cumhurbaşkanı Özal tarafından açılmasıdır. Öte yandan 1990 tarihli 424, 425 ve 430 sayılı kanun hükmünde kararnameler, gazeteleri basım ve yayım aşamasında sansürlemek ya da toplamakla kalmayıp, mahkeme kararı olmadan idari kararlar gazete veya dergiyi kapatma hükmünü getirmiştir. 1990 yılı, gazeteci dernekleri tarafından 'Basının Kara Yılı' olarak anılmaktadır.

Batıda, basın özgürlüğü konusunda zengin bir araştırma birikimi olmasına karşın, Türkiye için aynı şeyi söylemek zordur. Bu konuda yapılan tez çalışmalarına bakıldığında, basın özgürlüğü konusunun daha çok yasal bir çerçevede ele alındığı görülmektedir.¹

Yine, 12 Eylül askeri darbesi ile ilgili bugüne dek birçok eser yazılmasına rağmen, darbe döneminde basının şartlarını değerlendiren, basın özgürlüğünü ele alan kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma, bu alanda yapılan çalışmalarda ele alınmayan basın özgürlüğü ve basına yönelik sansürü incelemesi açısından eksikliğin giderilmesi inancı ile hazırlanmıştır. 12 Eylül darbesi ve darbe etkilerinin hissedildiği yıllar ile ANAP iktidarı döneminde basının durumu ön planda tutulmuş, dönemin ekonomik, siyasi koşulları göz ardı edilmeden irdelenmiştir.

¹ Saltık, Zeycan; Düşünce ve Basın Özgürlüğünün Gelişimi ve Türk Anayasaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1991.

Kayhanlı, Gül, Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde Basın Özgürlüğü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.

Kocabaş, Gediz; Türk Hukukunda Basın Özgürlüğünün Sınırı Olarak Kişilik Hakkı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

Çalışmada, veri toplama tekniği olarak, kitaplar, raporlar, anı kitapları ve gazeteler kullanılmıştır. Gazeteler, sadece haber veren ve kamuoyu oluşturan araçlar değil, aynı zamanda tarihe mal olan olayların incelenmesinde kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, dönem olaylarının yönlendirilmesinde oynadıkları rol sebebiyle de değerlendirilmesi gereken belge niteliğindedir.

Türkiye'de günlük olarak tüketilen gazete sayısının büyük bir kısmını karşıladığı ve dönemin siyasi ideolojilerini temsil ettiğini düşündüğümüz için tez çalışmamızı Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazeteleri üzerinden sürdürdük. Söz konusu gazeteleri tarayarak, bu gazetelerin 12 Eylül darbesi karşısındaki tutumları, darbeyi izleyen süreçte gazetelere yönelik baskılar ve Turgut Özal'ın Başbakan seçilmesinden ölümüne kadar olan süreçte Türk basının durumu ve yaşanan gelişmelere karşı tavrı incelenmiştir.

Tez çalışmamızda, Cumhuriyet'in sol, Tercüman'ın sağ, Hürriyet'in ise orta yolu seçmiş siyasi düşüncenin temsilcileri olmaları nedeniyle söz konusu gazetelerin 1 Eylül 1980- Nisan 1983 tarihleri arasındaki nüshaları irdelenmiş, belgesel gözlem dikkate alınarak, yoğun bir kaynak taraması yapılmıştır.

Belirtilen gazeteler; ülke genelinde yayın yapan, günlük, ulusal gazetelerdir. Gazetelerin seçiminde; siyasi yönelişleri ve tiraj durumları dikkate alınmıştır.

Basın İlan Kurumu'nun verilerine göre, bu üç gazetenin toplam tirajı, Türkiye'de yayınlanan tüm gazetelerin toplam tirajının yüzde 60'ına karşılık gelir. İncelediğimiz üç gazetenin 1980 yılındaki tirajları şöyledir: (Basın İlan Kurumu)

Cumhuriyet: 72.173

Hürriyet: 546.345

Tercüman: 290.728.

Öte yandan, gazetelerin önemli bir olay karşısındaki tutumları, haberlerin veriliş şekillerinin karşılaştırılması ile değerlendirilmiştir. Zira, aynı olay hakkında bile birbirine zıt manşetler atan gazetelerin ortaya koyduğu tablo, Türk basınının dönem şartları açısından değerlendirilmesi adına önemli görülmüştür.

Çalışmada, gazete ve kitapların taranması yanında; çeşitli rapor, haber ve belgelerden derlenen her tür ampirik verinin işlenmesiyle, incelenen dönemde basının çalışma koşulları tablolar biçiminde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız, iki bölümden oluşmaktadır. Tez çalışmamızın birinci bölümünde 12 Eylül döneminin basın politikaları basın özgürlüğü ve sansür açısından ele alınmıştır. Bu bölümde, 12 Eylül askeri darbesi öncesi ve sonrası Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal koşulları göz önüne alınarak, dönem gazeteleri taranmış, darbenin basın üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinin 12 Eylül darbesi öncesi ve sonrasındaki tutumları, haberler ve köşe yazarlarının yorumları ele alınarak irdelenmiştir. Yine aynı bölümde; basın özgürlüğünün 1982 Anayasası'nda düzenlenişi, 1961 Anayasası ile karşılaştırılarak ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, 12 Eylül sürecinin basın politikalarının büyük ölçüde bir uzantısı olan ANAP iktidarı döneminin basın politikaları basın özgürlüğü bağlamında incelenmiştir. Bu bölümde, 1983 yılı seçimleri ile değişen siyasi ortam değerlendirilmiş, ANAP Genel Başkanı Turgut Özal'ın Başbakanlığı'ndan ölümüne kadar olan siyasi yapılaşmayla birlikte, basın özgürlüğü ve basın özgürlüğüne yönelik yargı kararları irdelenmiştir. Bu değerlendirme yapılırken, görsel basının gelişimi de ele alınarak, Star 1 televizyonunun kuruluş aşaması ve basındaki etkisi göz önünde tutulmuştur. Sonuç bölümü; çalışmamızın genel bir değerlendirmesi niteliğindedir. Çalışmanın ekler kısmı, konu ile ilgili olarak toplanan

belgelerden ve önemli metinlerden oluşmaktadır. İleride bu konuyla ilgili araştırma yapacak olanlara kapsamlı ve derli toplu bir kaynak sağlaması amacıyla bu kısım uzun tutulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

12 EYLÜL DÖNEMİNDE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE SANSÜR

1.1. 12 EYLÜL 1980 ÖNCESİNE GENEL BAKIŞ

12 Eylül döneminde basının durumunu ve basın özgürlüğünün sınırlarını kavrayabilmek için dönemin koşullarını gözden geçirmek yararlı olacaktır. Bu dönemin genel özelliklerini anlamak ve basın açısından etkilerini anlamlandırabilmek adına bu bölümde 12 Eylül 1980 öncesindeki ekonomik durum, siyasi gelişmeler irdelenecek ve sosyo-ekonomik durumun basın üzerindeki etkilerine bakılacaktır.

1970'li yılların sonları 12 Eylül öncesindeki toplumsal karmaşayı anlamak açısından önem taşımaktadır. Özellikle 1978-80 yıllarında gittikçe artan siyasal çatışmalar, 'can güvenliğini' ön plana çıkarmış, 'huzur ve güven' aranan tek durum haline gelmiştir. Cumhurbaşkanı'nın seçilememesinin getirdiği siyasi belirsizlik ve peş peşe gelen zamlarla birlikte baş gösteren ekonomik sıkıntılar bunalıma neden olan başlıca gelişmeler arasında gösterilmektedir.

1.1.1. Ekonomik Darbe-24 Ocak Kararları

Türkiye'de 1980'le başlayan ve 1990'lı yılları da etkisine alan süreçte yaşanan en önemli olaydan biri 24 Ocak Kararları, bir diğeri ise 12 Eylül darbesidir (Boral, 1994: s.y.). 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül askeri müdahalesinin ardında, Türkiye'nin 80 öncesi yaşadığı bunalım dönemi bulunmaktadır. Bozulan ekonomik denge ile bağlantılı olarak ülke, terör ve anarşi olayları ile karşı karşıya kalmıştır (Topuz, 2003: 256). Ekonomide uygulanan ithal ikameci sanayileşme modeli, uygulama eksikliği ve dünyada yaşanan gelişmeler karşısında tıkanma noktasına gelmiş, enflasyon ve döviz

sıkıntısı ekonomiyi sıkıntıya sürüklemiştir. Artan dış borçlar, durma noktasına gelen yatırımlar ve siyasal düzende yaşanan belirsizlik ülkenin durumunu daha da zor hale getirmiştir.

24 Ocak Kararları, böyle bir ortamda gündeme gelmiş, dönem iktidarı tarafından bir anlamda kurtuluş olarak görülmüştür (Boral, 1994: s.y.).

1.1.2. 24 Ocak Kararları'na Basının Bakış Açısı

Kitleleri doğru bilgilendirme, isteklerini yansıtma gibi sorumlukları bulunan basının 24 Ocak Kararları'na bakış açısı önem taşımaktadır. O tarihe kadar, çeşitli istikrar programları uygulanan Türkiye'de, basın ve toplum için 24 Ocak Kararları da yabancı değildir. Ancak, bu program yapısal bir dönüşümün başlangıcını oluşturmasının yanında toplumsal ve siyasal sonuçları açısından ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bu programda gelir dağılımdaki adalet, bağımsızlığı korumak gibi değerler geri plana itilmiştir. Ayrıca, 24 Ocak ve benzeri politikaların sonuçları topluma; işsizliğin artması, ücretlerin gerilemesi şeklinde yansımıştır. Bu nokta, programın toplumsal etkileri olan bir politika olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Ekren, 1987: 27).

24 Ocak Kararları, alındığının ertesi günü gazetelerde geniş yer tutmuştur. Basında, kararların neler getireceği ayrıntılı olarak ele alınmış ve basının kararları desteklediği görülmüştür. Özellikle Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin kararları destekler tutumları, kamuoyunu önemli ölçüde etkileyen bir diğer gazete olan Cumhuriyet'ten daha dikkat çeker niteliktedir. Cumhuriyet, haber ve yorumlarında söz konusu kararlara karşı eleştirel bir tavır takınmıştır.

24 Ocak'ı izleyen günlerde kararın hazırlanmasında önemli rol oynayan Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal ve beraberindeki heyet, ABD ve

Avrupa ülkelerini kapsayan bir geziye çıkmış ve Türkiye; IMF, Dünya Bankası'na verilen taahhütler sayesinde istediği kredileri alabilmiştir. Basının, bu konudaki yaklaşımı farklı olmuş, bazı gazeteler siyasal yönetime paralel bir yaklaşımla hareket ederken, diğerleri ise, kredi uğruna verilen ödönlere dikkat çekmiştir (Boral, 1994: s.y.).

1.2. 1980 ÖNCESİ YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

Özellikle siyasi iktidarsızlık, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin gerçekleştirilme gerekçeleri arasında ön sırada gösterilmektedir. Ülkede yaygınlaşan siyasi cinayetler, TBMM'nin Cumhurbaşkanı seçememesi, 6 Eylül günü Konya'da Necmettin Erbakan önderliğinde yapılan ve şeriat amaçlı bir girişim olan Kudüs Mitingi de darbe liderlerinin gerekçeleri arasında sayılmaktadır.

Siyasal ve toplumsal şiddet olaylarının temeli olan sağ-sol kavgası giderek bireysel ve kitlesel cinayetleri de beraberinde getirmiş, hatta Emniyet Teşkilatı mensupları arasında Pol-Bir ve Pol-Der dernekleri şeklinde ikiye bölünme yaşanmıştır.²

1.2.1. 1980 Darbesi Öncesi Siyasi Olaylar

1.2.1.1. Fatsa Operasyonu

14 Ekim 1979'daki ara seçimler ertesinde Dev-Genç'e yakınlığı ile bilinen bağımsız aday Fikri Sönmez Fatsa Belediye Başkanı olmuş, belediye direniş ve halk komiteleri şeklinde örgütlenmiştir.

² 12 Eylül öncesinde işçi, köylü, memur gibi toplumun çeşitli kesimleri kendi ideolojilerine göre örgütleniyordu. Bu kesimlerden biri de emniyet teşkilatı idi. Devrimci polisler Polis Derneği (Pol-Der)'e üye oluyordu. 1977 yılına kadar solcularla tek bir dernek altında çalışma yürüten ülkücü polisler, Pol-Der'den kendi derneklerini kurarak ayrılmıştı. Pol-Bir ağırlıklı olarak bugünkü Çevik Kuvvet şube olarak niteleyebileceğimiz o zamanki "Toplum Polisi" içinde örgütleniyordu. Her iki dernek de 12 Eylül darbesi ile kapatılmıştır.

8 Temmuz 1980'de Fatsa'ya yönlendirilen askeri birliklerin hemen ardından 9 Temmuz günü Kenan Evren de ordu komutanlarıyla beraber inceleme yapmak üzere bölgeye gitmiştir. Bakanlar Kurulu tarafından 'küçük terör odaklarında' baskınlar yapılmasına ilişkin karar çerçevesinde 11 Temmuz günü Fatsa'da operasyon düzenlenmiş, Belediye Başkanı Fikri Sönmez dahil 300 kişi gözaltına alınmıştır.

1.2.1.2. Zafer Bayramı ve Kudüs Mitingi

İsrail hükümetinin, 23 Temmuz 1980'de Kudüs'ü İsrail'in ebedi başkenti olarak ilan etmesi, tüm dünyada tepkilere neden olduğu gibi, muhafazakar çevreler tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. Kudüs'ün başkent ilan edilmesi, Türkiye'de de yankı bulmuş, sağ ideolojinin temsilcilerinden Milli Selamet Partisi, tepkilerini dile getirmek amacıyla 6 Eylül 1980'de Konya'da "Kudüs'ü Kurtarma Mitingi" düzenlemeye karar vermiştir.

Konya Belediye Başkanı MSP'li Mehmet Keçeciler'in önderliğindeki Tertip Komitesi'nin hazırladığı ve MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın da katıldığı miting başlarken okunan İstiklal Marşı, topluluk tarafından yuhalanmıştır. Bu mitingin, 12 Eylül Darbesi'nin gerekçelerinden biri olduğu, Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Haydar Saltık tarafından, 29 Ekim 1980 tarihinde yapılan bir basın toplantısında dile getirilmiş ve "Konya mitinginin 12 Eylül'e gelinmesinde bardağı taşıran son damla olmuştur" değerlendirmesi yapılmıştır (Karakaş, 2010: s.y.).³

³ Mitingden sonra Necmettin Erbakan mitingi partilerinin değil Konya Belediyesi'nin yaptığını belirtir: "Konya Mitingini MSP olarak biz yapmadık. Bütün partilerin sahip çıkması için bir tertip heyeti düzenlendi ve önemine binaen, bütün partileri ve liderleri davet etti." Ancak dönemin MSP'li Konya Belediye Başkanı Mehmet Keçeciler, mitingin MSP tarafından düzenlendiğini, hatta kendisinin mitingden önce Necmettin Erbakan ve Oğuzhan Asiltürk'le, Ankara'da MSP Genel Merkezi'nde bu mitingi iptal ettirmek için görüştüğünü iptal ettiremeyince MSP'den istifa ettiğini, fakat bunun da kabul edilmediğini yıllar sonra belirtir. (Donat, 2007: s.y.).

1.2.1.3. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e muhtıra

27 Mayıs 1960'ta gerçekleştirilen askeri darbenin ardından 1961'de yeni Anayasa yürürlüğe girmiştir. 1961 Anayasası, garantörlük görevi vermemekle birlikte orduya, İç Hizmet Yasası'nın 35. maddesi ile Türk yurdunu ve Türkiye Cumhuriyeti'ni koruma görevi verilmiştir.

1971'de Anayasa üzerinde yapılan değişikliklerle ise; üniversite ve TRT gibi kuruluşların özerkliği azaltılmış, askeri ve sivil yargı aleyhine genişleme yaşanmıştır. 1961 Anayasası'nda özgürlük esas iken, 1971 değişikliği ile bu durum tersine çevrilmeye çalışılmıştır (Fendoğlu,1999: 245). 1970'li yılların sonlarında ülkede yaşanan toplumsal kaosun da etkisiyle, asker kanadında 1961 Anayasası'na karşı olan görüşlerin arttığı görülmektedir. 12 Mart 1971'de yapılan Anayasa değişikliği yeterli bulunmayarak, bu Anayasa'nın tamamen değiştirilmesinden yana olan görüş, ağır basmaya başlamıştır.

Askeri müdahale tartışmalarının yaşandığı süreçte, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve dört kuvvet komutanı dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e ortak bir muhtıra sunmuştur (Şahhüseyinoğlu, 1999: 135). Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in 27 Aralık 1979 tarihli uyarı yazısında şu ifadeler yer verilmiştir:

"...Ülkemizin içinde bulunduğu ortamda Devletimizin bekası, milli birliğin sağlanması, halkın mal ve can güvenliğinin temini için; anarşi, terör ve bölücülüğe karşı parlamenter demokratik rejim içerisinde anayasal kuruluşların ve özellikle siyasi partilerin, Atatürkçü milli bir görüşle müştereken tedbirler ve çareler aramaları kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görülmektedir. (...)Tedbirlerin müştereken tespiti amacı ile tüm anayasal kuruluşlar ve siyasi partilerin bir kez daha uyarılması bütün komutanlarca müştereken dile getirildi. Bu karar ışığında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin görüşlerini, Milli Güvenlik Kurulu Başkanı olarak zatıalilerine sunuyorum. .."(Evren, 2000: 102).⁴

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e verilen bu muhtıra, askeri darbenin ilk belirtisi olarak kabul edilmektedir. Dönemin Adana 6. Kolordu ve

⁴ Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e sunduğu 27 Aralık 1979 tarihli muhtıranın tam metni için bakınız Ek- 1 sayfa 107.

Sıkıyönetim Komutanı olan Korgeneral Nevzat Bölügiray da *Sokaktaki Asker* adlı kitabında darbe hazırlıklarından söz etmiş, 17 Haziran 1980'de "Kenan Evren'in yönetime el koymaya karar verildiğini, ancak bazı nedenlerle ertelendiğini" iddia etmiştir (Şanhhüseyinoğlu, 2005: 134-138).

1.2.2. 12 Eylül 1980 Darbesi Öncesinde Türk Basını ve Darbeye Bakış Açısı

1980 öncesi dönemde Cumhurbaşkanlığı seçimleri, yaşanan terör olayları, siyasi gelişmeler konusunda genellikle ortak bir tutum sergileyen gazeteler, duydukları memnuniyetsizliği manşetlerine taşımışlardır: "Mecliste Yine Havanda Su Dövüldü" (Hürriyet), "Meclis Aday, Vatandaş İş Bekliyor" (Hürriyet), "Ocak'tan Eylül'e Anarşi Raporu: 8 ayda 1606 ölü. Son aylarda günde ortalama 10 kişi terör olaylarında hayatını kaybediyor" (2 Eylül 1980-Milliyet), "Demirel'in 170 günlük iktidarında 1361 kişi öldü" (12 Mayıs 1980-Cumhuriyet).

Darbe öncesinde tirajları açısından diğer dönem gazetelerinin önüne geçen Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman'da yayınlanan haberler ve köşe yazılarıyla ülkenin içinde bulunduğu kaos yansıtılmıştır. Cumhuriyet ve Tercüman, genelde kendi okuyucu kesimlerinin görüşlerini yansıtmak bir yayın politikası benimsemiş, Cumhuriyet, yaşanan anarşik olayları sağ kesime bağlama eğilimindeyken, Tercüman, okuyucu kitlesine kendi görüşleri doğrultusunda haberleri aktarma yolunu seçmiştir.

Cumhuriyet'in genel anlamda, 12 Eylül darbesine karşı mesafeli bir tutum izlediği görülse de, bazı köşe yazarlarının darbe yanlısı yazıları dikkat çekmektedir. Cumhuriyet yazarı Oktay Akbal 11 Eylül 1980 tarihli yazısında 12 Eylül'ü kaçınılmaz bir hareket olarak nitelendirirken, Hasan Cemal, 1980 öncesi dönemi şu sözlerle anlatmıştır:

“Bir gün öncesinin dehşet tablosu Cumhuriyet’in tepesinde çift sütuna özetlenmişti: Ankara’da kurşuna dizilen 2’si kardeş 4, Fatsa’da 3, Malatya’da 3 olmak üzere yurtda 17 kişi öldürüldü. Ve devam sayfasında atılmış kısacık bir haberin başlığı dikkatimi çekti: “TBMM dün de toplanamadı” Cumhurbaşkanlığı seçiminde 115. Tura geçilemiyordu böylece” (Cemal, 2004: 9-10).

Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Orhan Bursalı’ya göre ise, 12 Eylül öncesinde ülkücü kesim, kaotik durumun yaratılmasında başrolü oynamış, sol kesim ise, ‘daha iyi bir dünya kurabilecekleri’ amacıyla kaosu tırmandırmıştır. Bu şartlar doğrultusunda, Genelkurmay’ın darbe yapması için yeterli koşullar ortaya çıkmıştır (Şahhüseyinoğlu, 2005: 133).

Yine dönemin dikkat çeken gazetelerinden Tercüman, CHP İstanbul Milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu’nun öldürülmesi üzerine, “Terörün namlusu şimdi de parlamentoya yöneldi/ CHP Milletvekili Köksaloğlu öldürüldü” manşetiyle teröre dikkat çekmiş; terörün işçi, gazeteci, generalden sonra şimdi de siyasi parti yöneticilerini hedef almaya başladığını, bu vahşetin bir an önce durdurulması gerektiğini sayfalarına taşımıştır. Tercüman, ‘Fikirler, Görüşler, Düşünceler’ başlıklı yazı dizisiyle mevcut sorunların 1961 Anayasası’ndan kaynaklandığını ve bu Anayasa’nın değiştirilmesi gerektiğini vurgulamış, Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı’nın 7 Eylül 1980 tarihli ‘Siyasi Hayat ve Anayasa Uygulamaları’ başlıklı yazısında, “Bizim gülmeye takatimiz kalmamıştır... Gülemiyor, fakat seyrediyoruz... Katlanıyor, bekliyoruz” ifadeleri ile dönem şartlarına dikkat çekilmiştir.

Tercüman yazarlarından Nazlı Ilıcak, gazetenin genel duruşuna zıt bir tutum sergileyerek, 12 Eylül’e karşı çıkmış, darbeyi; demokrasiyi sona erdiren, parlamentoyu fesheden ve basının en önemli gıdası olan özgürlüğü elinden alan bir sistem olarak değerlendirmiştir. Ilıcak’ın bu muhalif tavrının darbe ile birlikte değiştiği ve üslubunu yumuşatmak zorunda kaldığı görülmüştür.

Dönemin diğer bir önemli gazetesi Hürriyet, 12 Eylül öncesinde yazarları ve haberleriyle darbe yanlısı bir tavır sergilemiş, attığı manşetler ve yazı dizileriyle adeta orduyu göreve çağırmıştır (Tek, 2007: 158). 10 Eylül 1980'de Sadun Tanju imzası ile yayınlanan yazı da Hürriyet'in yanlı tavrının göstergelerinden biri olarak nitelendirilebilir. Tanju, 'Lider' başlıklı yazısında şu ifadelere yer vermiştir:

"Lider, halkın bütününe zafere ulaştıran adamdır. Bugünkü liderlerimiz çok aykırı olmayan düşünce ve tutumlar karşısında bile hemen yaygarayı basıyorlar ve insanlık suçundan vatan ihanetine kadar en ağır suçlamalarla kendileri gibi düşünmeyenlere kolayca kıyıyorlar."

Bunun yanı sıra Hürriyet'te de Tercüman'da olduğu gibi, darbe karşıtı yazılarıyla göze çarpan yazılara yer verilmiştir. Hürriyet Başyazarı Oktay Ekşi, "Güldürmeyin Allah Aşkına" yazısıyla hükümeti ve darbeye davetiye çıkaranları sağduyuya çağırarak, darbeyi eleştirmiş, Hadi Uluengin de, Türkiye'nin demokrasi sorununa parmak basarak, muhtemel askeri bir müdahalenin gerçekçilik teşkil etmediğini, iç ve dış konjonktürün böyle bir serüvenciliğe izin vermediğini vurgulamıştır (Tek, 2007: 173-177).

1.3. 12 EYLÜL ASKERİ DARBESİ - MGK VE BASIN

12 Eylül Darbesi, TSK'nın 12 Eylül 1980 günü emir-komuta zinciri içinde gerçekleştirdiği askeri müdahale olarak nitelendirilmektedir (Tek, 2007: 394). Darbenin kadrosunda, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer, Jandarma Genel Komutanı Sedat Celasun olmak üzere beş general yer almıştır. Bu müdahale ile Süleyman Demirel'in Başbakan'ı olduğu hükümet görevden alınmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi lağvedilmiş, 1970 sonrasında değiştirilen 1961 Anayasası tamamen kaldırılmıştır. Yönetimi devraldıktan sonra basın organlarını sıkça kullanacak olan Evren, 12 Eylül 1980 günü de radyo ve televizyon üzerinden vatandaşlara seslenmiştir.

Kenan Evren'in 12 Eylül 1980 günü yaptığı radyo-televizyon konuşması şöyledir:

"Hepimizin bildiği gibi, anarşi, terör ve bölücülük her gün 20 civarında vatandaşımızın hayatını söndürmektedir. Aynı dini ve milli değerleri paylaşan Türk vatandaşları, siyasi çıkarlar uğruna çeşitli suni ayrılıklar yaratılmak suretiyle muhtelif kamplara bölünmüş ve birbirlerinin kanlarını çekinmeden akıtacak kadar gözleri döndürülerek, adeta birbirlerine düşman edilmişlerdir. (...). (...)(Bir kısım kıymetli Türk basınının, bu konuda zaman zaman yaptıkları uyarıları burada şükranla belirtmek isterim...(...))Son iki yıllık süre içinde terör 5.241 can almış, 14.152 kişinin yaralanmasına veya sakat kalmasına sebep olmuştur. İstiklal Harbi'nde, Sakarya Savaşı'ndaki şehit miktarı 5.713, yaralı miktarımız 18.840'tır. Bu basit mukayese dahi, Türkiye'de hiçbir insanlık duygusuna değer vermeyen bir örtülü harbin uygulandığını açıkça ortaya koymaktadır. (...) İşte bütün bunlar ve buna benzer sayılabilecek ve hepimiz tarafından yakinen bilinen birçok sebeplerden dolayı Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkenin ve milletin bütünlüğünü, milletin hak, hukuk ve hürriyetini korumak, can ve mal güvenliğini sağlamak, korkudan kurtarmak, refah ve mutluluğunu sağlamak, kanun ve nizam hakimiyetini diğer bir deyimle devlet otoritesini tarafsız olarak yeniden tesis ve idame etmek gayesiyle devlet yönetimine el koymak zorunda kalmıştır...."⁵

Evren, anılarında 'halkın anarşiden bıktığını ve ordu müdahalesini bekler hale geldiğini, 12 Eylül tarihini seçmekte ne kadar isabetli bir karar verdiklerinden söz etmektedir. Yine Evren'e göre, gazeteler de uyum içinde çalışmakta, solcu yazarlar da kendilerine destek vermektedir (Oran, 1989: 38-40).

1.3.1. Darbe Dönemi ve Dönemin Basındaki Yansımaları

Darbe ile Türkiye'de siyasi, sosyo-ekonomik alanları da kapsayan önemli gelişmeler yaşanmış ve bu süreçten en çok etkilenen kesimlerden biri de basın olmuştur. Toplum üzerindeki etkinliği bilinen ve her dönemde susturulmaya çalışılan basın, yeni yönetim tarafından birtakım baskılara maruz kalmıştır. Darbenin hemen ardından 12 Eylül 1980 günü Demokrat,

⁵ Kenan Evren'in 12 Eylül 1980 günü yaptığı radyo-televizyon konuşması tam metni için bakınız Ek - 2 sayfa 110.

Aydınlık ve Hergün gazeteleri süresiz olarak kapatılmıştır. 23 Eylül 1980’de ise, Türkiye Gazeteciler Sendikası Ankara Şubesi Genel Sekreteri Mehmet Genç, iki gün tutuklanmış ve Türkiye Gazeteciler Sendikası Ankara Şubesi 9 Aralık 1980 tarihine kadar kapalı tutulmuştur. 'Bursa'nın Sesi' Gazetesi, yayınlanan bir şiir dolayısıyla 10 gün için kapatılırken, yine aynı gazetenin Yazı İşleri Müdürü Şevki Sevket ve Sayfa Sorumlusu Hasan Çapçı, 25 Eylül 1980 tarihinde tutuklanmıştır (Tuşalp, 2008: 20).

1.3.1.1. Türk Basınının 12 Eylül’e Bakış Açısı

Darbe döneminde tiraj açısından diğer dönem gazeteleri arasından sıyrılan Hürriyet, Cumhuriyet ve Tercüman gazeteleri, darbe öncesinde toplumsal kaosu manşetleri ile yansıttıkları gibi söz konusu süreçte de darbeye bakış açılarını ortaya koymuşlardır. 12 Eylül’ü basının büyük bir bölümü ‘beklenen bir olgu’ olarak nitelendirirken (Tek, 2007: 148) sağ kesimi temsil eden Tercüman ile sol kesimin temsilcisi Cumhuriyet’in haber veriş şekilleri, her iki gazetenin darbeye bakış açıları konusunda yol göstericidir.

12 Eylül’ü izleyen günlerde darbe hakkında abartılı bir yayın politikası takip etmeyen ve genel anlamda darbeyi desteklemeyen Cumhuriyet’te darbeye anlayış çağrılarının da yapıldığı gözlemlenmektedir. Cumhuriyet Gazetesi yazarı Oktay Akbal, 13 Eylül 1980 tarihli “Yeni Bir Tarih Yaprağı” adlı yazısında, darbenin kaçınılmaz bir gerçek olduğunu belirtirken, Uğur Mumcu, 14 Eylül’de yayımlanan “Bundan Sonra” başlıklı yazısında; yaşanan toplumsal çalkantıda sonucun sürpriz olmadığını belirterek, darbenin kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. 16 Eylül günü Cumhuriyet’in başyazısı niteliğindeki “Olayların Ardındaki Gerçek” köşesinde gazetenin resmi görüşü açıklanmıştır. “Durum ve Zaman” başlıklı yazıda,

“...MGK, geçmişin bütün kötü mirasını yüklenmek zorundadır ve bu mirasın olumsuz koşullarında başarıya ulaşması zorunludur. Her şeyden önce bu

işin bir zaman sorunu olduğunu anlamak ve anlayış göstermek gereği açıktır” ifadeleriyle darbe için anlayış istemiştir.

Ancak Cumhuriyet’in ‘darbeye anlayış’ çağrısı, zaman geçtikçe, özellikle de kapatılma korkusuyla darbe karşıtı bir tavra dönüşmüştür (Köktener, 2004: 151-152).

Cumhuriyet’in haber başlıklarından örnekler:

-Silahlı kuvvetler, yönetime el koydu. (12 Eylül 1980)

-Atatürk Üniversitesi Yönetim Kurulu Org. Evren’e kutlama telgrafı gönderdi. (14 Eylül 1980)

-Başarı ve kutlama telgrafları gönderilmesi devam ediyor. (17 Eylül 1980).

Darbe yanlısı haber ve yazılarıyla süreci destekleyen sağ basının temsilcilerinden Tercüman’da muhalif tavırlar da gözlemlenmiştir. Gazete yazarlarından Nazlı Ilıcak, darbenin hemen ertesindeki yazısında, basın özgürlüğüne vurgu yaparak, gazetecinin görevinin sadece alkışlamak olmadığını, ancak özgür olduğu sürece mesleğini yerine getirebileceğini belirtmiş, askeri darbe ile basın özgürlüğünün mümkün olamayacağını vurgulamıştır.

Tercüman’ın haber başlıklarından örnekler:

-Dış Dünya- Ordu Mecbur Kaldı-Evren’in açıklaması NATO’da sevinçle karşılandı. (13 Eylül 1980)

-Dünyadan yankılar- "Türk halkı, teröre dur denmesini destekliyor" (14 Eylül 1980)

-Feyzioğlu yeni hükümeti, ‘iyi bir ekip’ olarak değerlendirdi. (23 Eylül 1980).

12 Eylül'e en açık desteği ise, Hürriyet gazetesi vermiştir. 10 Eylül'den itibaren yayınlanmaya başlayan "Lider" başlıklı araştırma yazısı, orduya davetiye niteliğinde olup, 13 Eylül 1980'de çıkan haberlerde yer alan "27 Mayıs 1960- Türk Silahlı Kuvvetleri ilk uyarısını 20 yıl önce yapmıştı", 12 Mart 1971- İkinci Uyarı 11 yıl sonra geldi", "Dış basın ne diyor?- Alman Televizyonu: Evren ilerici, ülke sever bir asker" (13 Eylül 1980), "Dünya bizi konuşuyor- Washington Post: Türkiye bir Güney Amerika Cumhuriyeti değil- Der Spiegel: Övün, çalış, güven" (16 Eylül 1980) gibi başlıklar da, Hürriyet'in 12 Eylül'ü desteklediğini göstermektedir.

1.3.1.2. Darbe Döneminde Basın Özgürlüğü

12 Eylül darbesi, dönem basını tarafından ağırlıklı olarak desteklenmesine rağmen, söz konusu dönemde, birçok şeyi yazmak yasaklanmış, gazeteciler denetim altına alınarak, gazetecilik mesleği zorlaştırılmıştır. MGK tarafından basına yönelik kısıtlamalar, yasalarla da desteklenmiş, yasaklamalara ve kapatmalara yasal bir görünüm kazandırmak amacıyla 19 Eylül 1980'de Sıkıyönetim Kanunu'nun 3. maddesi değiştirilerek, yapılan değişiklikle Sıkıyönetim Komutanlığı'na haberleşmeye sansür koyma yetkisi verilmiştir (Şahhüseyinoğlu, 2005: 145).

Söz konusu madde ve yapılan değişiklikler şöyledir:

Görev ve yetki:

Madde 3 - (Değişik madde: 15/05/1971 - 1728/1 md.)

(Değişik fıkra: 19/09/1980 - 2301/2 md.) Sıkıyönetim Komutanı; Sıkıyönetim bölgesinde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak ve sağlamakla görevlidir. Ayrıca, gerektiği hallerde aşağıda yazılı tedbirleri almaya yetkilidir.

a) Konutları ve her türlü dernek, siyasi parti, sendika, kulüp gibi teşekküllere ait binaları, işyerleri ile özel ve tüzel kişilikleri haiz (Özerk müesseseler dahil) müesseseler ve bunlara ait müstemilat ve her türlü kapalı ve açık yerleri mektup, telgraf ve sair mersuleleri ve kişilerin üzerlerini herhangi bir müracaat, talep ve karara lüzum olmaksızın aramak ve bunlardan sübut vasıtaları olan yahut zor alıma tabi bulunan eşyayı zaptetmek;

b) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yayımları dahil olmak üzere telefon, telsiz, radyo, televizyon gibi her çeşit araçlarla yapılan yayım ve haberleşmeye sansür koymak, kayıtlamak veya durdurmak ve hizmetin gerektirdiği ahvalde bunlardan öncelikle faydalanmak;

c) (Değişik bent: 28/12/1982 - 2766/2 md.) Söz, yazı, resim, film ve sesle yapılan her türlü yayım, haberleşme, mektup, telgraf vesair mersuleleri kontrol etmek; gazete, dergi kitap ve diğer yayınların basımını, yayımını, dağıtımını, birden fazla sayıda bulundurulmasını veya taşınmasını veya sıkıyönetim bölgesine sokulmasını yasaklamak veya sansür koymak; sıkıyönetim komutanlığınca basımı, yayımı ve dağıtılması yasaklanan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş, bildiri, pankart, plak, bant gibi bilcümle evrakı, yayım ve haberleşme araçlarını toplatmak; bunları basan matbaaları, plak ve bant yayım yerlerini kapatmak, müsaderesine karar verilmemekle birlikte, sıkıyönetim komutanlıklarınca sahiplerine iadesinde sakınca görülenlerin imhası için gerekli önlemleri almak; yayına yeni girecek gazete ve dergilerin çıkarılmasını izne bağlamak.”

Sansürün yasalaşması ile özellikle darbenin ilk dönemleri, basına getirilen ceza ve yasakların üst seviyede yaşandığı bir dönem olmuştur. Yasaklanan haberin yasa çerçevesinde olup olmadığı önemli olmamakla birlikte, birçok haber ‘toplumu heyecana sürüklediği’ gerekçesi de kullanılarak yasaklanmıştır. Aynı zamanda MGK, haberleri yasaklamasının yanında, söz konusu yasakların haber yapılmasını da kısıtlamıştır. Çölaşan, yayınlanması istenmeyen herhangi bir haberin askeri yönetim tarafından ‘rica’ ile yayından

kaldırıldığından söz etmektedir (Çölaşan, 2008: 25). Gazeteci Yüksel Baştunç ise, 'Eski liderlerin suçlanmayacağı, TSK güvencesi altında bulunan liderlerin özel yaşantıları hakkında yazı, resim ve habere yer veren gazetelerin kapatılacağı' ifadeleriyle, eski devrin asla övülmeyeceği ve Sıkıyönetim'in aldığı kararların eleştirilemeyeceği bir dönemden bahsetmektedir (Baştunç,1987: s.y.). Çeşitli illerde bulunan sıkıyönetim komutanlıklarından gazetelere her gün yasaklar ulaştırılırken, haberlerin yayına girmeden önce onay alınması gerekliliği de MGK tarafından bildirilmiştir. Yine TSK'nın yönetime el koymasıyla ilgili halk arasında röportaj yapılmasını isteyen askeri yönetim, röportajın değişik semtlerde ve daha çok orta yaşlılarla yapılmasını istemiştir (Cemal, 2004: 42). Kimi zaman gazetecilerin haberlerinin dahi olmadığı bazı olaylar da yasaklar arasında yer almıştır. Sokağa çıkma yasağının devam ettiği dönemde, İzmit'te silahlı iki teröristin gece yarısından sonra çatışmaya girmelerinden hiçbir gazetenin, olayın geçtiği yerde yerleşim birimi, görgü tanığı olmadığı için haberi olmamasına rağmen, olaydan kısa bir süre sonra bir yüzbaşı gazeteleri arayarak haberin yayımlanmasının yasaklandığını bildirmiştir (Sucu, 2010: 43).

12 Eylül ilk dönemlerinde, asker-basın ilişkisinin sıcak, ancak mesafeli olduğu söylenebilir. Evren, gezilerinde gazetecileri de yanında götürürken, basının büyük bir bölümü de yönetime el koyan askere haberleri ile destek vermiştir (Tek, 2007: 167). Yine Devlet Başkanı Evren, 16 Eylül 1980 tarihli ilk basın toplantısında da, gazetecilerin desteğine ihtiyaç duyduklarına dikkat çekmiş, demokrasinin yaşaması için gazetecilerin önemli katkılarda bulduklarına değinmiştir.

Ancak, yasalara ve kapatmalara karşı basının eleştirilerinin artması, Evren başta olmak üzere askerin basına karşı tavrının değişmesine, bunun doğal sonucu olarak da ilişkilerin soğumasına neden olmuştur. Evren, anılarında asker-basın arasındaki ilişkileri şöyle özetlemektedir:

“(…)Bugüne kadar gazetelerden genelde memnun olduğumuzu belirttim. (...)Hakikaten 12 Eylül'den sonra büyük bir anlayış gördük. Bu, bir müddet böyle devam etti. Fakat yavaş yavaş acaba bir delik bulabilir miyiz, bir yerden fırsat kollayabilir miyiz gibi bazı girişimleri oldu. Ama bunu arkadaşlarımızın ikazlarıyla hemen düzelttiler. (...) Bu hareketi tasvip etmeyenlerin neler yapmak istediğini, ne gibi oyunlar peşinde olduklarını gayet iyi biliyoruz. Ama şunda kararlıyız ki, böyle oyunlar bizi yolumuzdan çeviremez. (...) (Evren, 2000: 80-81)

Evren'in bu ifadeleri, basının işlevini tamamen darbenin bir destekçisi ve propaganda aracı olarak değerlendirdiğinin bir göstergesidir.

Askerle basın arasındaki ilişkilerin kopmasında, Sıkıyönetim Komutanlığı'nın toplumda iletişimi sağlayan radyo, televizyon, gazete, dergi ve kitaplara el koyması da etkili olmuştur. Bu dönemde iletişime dair, her şeyin yayımı yasaklanmış, gazete yöneticileri sık sık Sıkıyönetim Komutanlığı'na çağrılarak, uyarılmıştır. 11 Ekim 1980 tarihinde Cumhuriyet yazarı Hasan Cemal'e iletilen not dikkat çekmektedir. Söz konusu notta, gazetede yayınlanan 'emeklilik ve istifalar dorukta' haberinin Genelkurmay'ın tepkisini çektiği belirtilerek, komutanlıktaki değerlendirmede 'tekdire uslanmayanın hakkı kötüdür' olduğu vurgusu yapılmıştır (Cemal, 2004: 85-86). Yine Yalçın Doğan'ın 'DPT'de sağcı eylemcilerin saklandığı' yönündeki haberi de Sıkıyönetim Savcılığı'nın tepkisine neden olmuş ve savcılık tarafından gazeteye şöyle bir bilgi geçilmiştir:

“(…)Bu haber Başbakanı, DPT'yi ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nı ve bu arada bizleri de etkiliyor. (...) Siz bu haberle DPT'yi yıpratmayı amaçlıyorsunuz. Turgut Özal'ı yıpratmayı amaçlıyorsunuz. (...)12 Eylül'ü sağ alkışlıyor, sol ise susuyor. Yavaş yavaş eleştirmeye de başladı. Giderek 12 Eylül'ün sola karşı yapıldığı izlenimi uyanacak. Bunu yaptırmayın.. (...)Şimdi yarınki gazetede bu haberin doğru olmadığını ve soruşturma açılmadığını yazın. İyi bir şekilde gösterin gazetede ve bu iş burada bitsin (Cemal, 2004: 94).⁶

⁶ Darbe dönemindeki haber yasakları için bakınız Ek-12 sayfa 150.

Cumhuriyet'in yayını bu uyarılardan kısa süre sonra 15 Kasım 1980'de '11 Kasım 1980'de gazetenin 'Pencere' isimli köşesinde yer alan 'Kemalizm İdeoloji Muz mudur?' başlıklı yazıda Atatürk'e dil uzatıldığı, 'İşsizlik oranı arttı, yatırımlar geriledi' ve 'İstanbul'da ekmek sıkıntısı baş gösterdi' başlıklı haberlerin ise, kamuyu telaş ve heyecana sürüklediği gerekçesiyle ikinci bir emre kadar durdurulmuştur.

1.4. 1980 SONRASI TÜRK BASINI VE YAŞANAN GELİŞMELER

12 Eylül 1980 yılında gerçekleşen darbenin basın üzerindeki etkileri, 1981 yılında da devam etmiş, basın zam haberlerinden ilanlara kadar denetim altına alınmıştır. 9 Ocak 1981'de İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından Cumhuriyet, Hürriyet ve Günaydın'a yayınladıkları zam haberi nedeniyle tekzip geçmeleri istenmiş, ancak Hürriyet'in bu çağrıya uymaması sonucu yazarları Seçkin TÜresay, Tayfun Türe ve Erol Türegün gözaltına alınmıştır (Köktener, 2004: 140). Cumhuriyet'in ise, 11-15 Ocak 1981 tarihlerinde ise Adana, İçel, Kahramanmaraş, Gaziantep, Hatay illerinde sıkıyönetimin emriyle 5 günlüğüne, 4 Nisan 1981'de ise, işkence haberleri dolayısıyla Ankara, Kastamonu ve Çankırı'da basımı, yayımı ve dağıtımı yasaklanmış, bu yasağın Ankara'yı kapsamaması, gazetenin 26 ilde dağıtımını etkilemiştir. Yine, Politika Gazetesi yazarı Aydın Engin, 20 Ekim 1979 tarihli 'Parmak mı, Yumruk mu?' başlıklı yazısı nedeniyle yargılanmış, Akşam Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Adil Avşaroğlu, 3 Mayıs 1981'de yayınlanan bir fıkranın içeriğinde TCK'nın 159. Maddesine aykırı davranmaktan tutuklanmıştır.⁷

Basın, 12 Eylül 1980 darbesinin ardından, gazete dağıtımlarının engellenmesi, gazeteleri hedef alan saldırılar ve yasalarla sindirilmeye

⁷ TCK 159. maddesi: 'Türklüğü, Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisini ve Hükümetin manevi şahsiyetini, Bakanlıkları, Devletin askeri veya emniyet muhafaza kuvvetlerini veya Adliyenin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif etmek'tir. Bu fiilin cezası, bir seneden altı seneye kadar ağır hapis cezasıdır'

çalışılmıştır. Tablo1’de de görüldüğü gibi, Türkiye 80 darbesi ile basın ve düşünce özgürlüğünün sekteye uğradığı antidemokratik bir ülke görünümündedir.

Tablo 1: 1980- 1982 Yılları Arasında Toplatılan Gazete ve Dergiler

Demokrat Gazetesi	12.09.80	Süresiz olarak kapatıldı
Aydınlık Gazetesi	12.09.80	Süresiz olarak kapatıldı
Hergün Gazetesi	12.09.80	Süresiz olarak kapatıldı
Bursa'nın Sesi Gazetesi	25.09.80	Yayınlanan bir şiir nedeniyle 10 gün süreyle kapatıldı
Cumhuriyet Gazetesi	12.11.80	Tüm Türkiye’de yayımı 10 gün süreyle yasaklandı.
Cumhuriyet gazetesi	07.01.81	Toplam 6 ilde yasaklandı.
Cumhuriyet Gazetesi	11.01.81	Adana, içel, K.Manmaraş, G.Antep, Adıyaman ve Hatay’da 5 gün süreyle yasaklandı.
Yankı Dergisi	20.01.81	12-18 Ocak tarihli sayısı toplatıldı. Toplatma kararı 25.1.1981’de kaldırıldı.
Modern Gazete	20.01.81	6-12 Ocak 1981 ve 13-19 Ocak 1981 tarihli sayıları toplatıldı.
Cumhuriyet Gazetesi	03.04.81	Ankara, Kastamonu, Çankırı illeri Sıkıyönetim Komutanlığı Sorumluluk alanı içindeki illerde, basımı, yayını, dağıtılması ve taşınması 2 gün süreyle yasaklandı.
Arayış Dergisi	08.04.81	CHP eski Genel Başkanı Bülent Ecevit’in “İşkence” yazısı nedeniyle 6.4.1981 tarihli sayısı toplatıldı. Karar, 30.7.1981’de kaldırıldı.
Milli Gazete	11.04.81	Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı’nca 15 gün sürele yasaklandı.
Milli Gazete	18.04.81	Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı’nca yasaklandı.
Yeni Sözcü Dergisi	06.05.81	Kapatıldı.
Modern Gazete	25.04.81	Adana Sıkıyönetim Komutanlığı’nca yasaklandı.
Yıldız Magazin	24.05.81	Adana Sıkıyönetim Komutanlığı’nca yasaklandı.
Türkiye’de Yarın Gazetesi-	31.05.81	Konya’da kapatıldı.
Evrensel Dostluk Sanat Dergisi	16.06.81	İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı’nca kapatıldı.
Sesimiz Düşün Dergisi	16.06.81	İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı’nca kapatıldı.
Gırgır Mizah Dergisi	17.07.81	4 hafta süreyle yasaklandı.

Tablo 1: Devamı

Arayış Dergisi	24.07.81	23. Sayı hakkındaki dava istemi mahkemece reddedildi.
Tercüman Gazetesi	23.10.81	Yayımı 7 gün süreyle yasaklandı.
Yeni Nesil Dergisi	06.01.82	6. Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Sorumluluk bölgesine giren illere girişi yasakladı.
Maya Dergisi	17.02.82	“Türkiye İş Bankası Yeniden Doğuyor” yazısının yer aldığı 40. Sayısı nedeniyle İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı’na toplatıldı.
Arayış Dergisi	03.03.82	Süresiz kapatıldı.
Güneş Gazetesi	09.08.82	Süresiz yayım yasağı kondu. 18.08.1982’de yeniden yayımına izin verildi.
Günaydın Gazetesi	08.12.82	Süresiz yayım yasağı kondu. 9.12.1982’de izin verildi.
Türkiye Gazetesi	08.12.82	İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı’na basımı, dağıtımı, bulundurulması ve taşınması yasaklandı.
Hürriyet Gazetesi	12.12.82	Donanma ve Sıkıyönetim Komutanlığı’na sorumluluk bölgesine girişi, ikinci bir emre kadar durduruldu.
Hürriyet Gazetesi	13.12.82	6 ilde yasaklandı.

Kaynak: (Nedim Şahhüseyinoğlu; Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür, 2005: 166-181)

1.4.1. Darbe Döneminde Fikir Özgürlüğü: Arayış Dergisi

Darbe sürecinde yaşanan yasaklamaların yanında, ifade özgürlüğü adına dönemin en önemli gelişmelerinden biri Arayış Dergisi’nin yayın hayatına başlamasıdır. 1980 darbesi sonrası siyaset yasağı konan Bülent Ecevit’in gazeteci kimliğinin ön plana çıktığı dergi, özgürlük mücadelesinin simgesi olarak görülmektedir (www.arayis.org, 1981: s.y.).

12 Eylül darbesinin siyasi yasaklı isimlerinden biri olan Bülent Ecevit, CHP Genel Başkanlığı’ndan istifa ettikten sonra 21 Şubat 1981’de Arayış Dergisi’ni çıkarmıştır. İmtiyaz sahibi Necdet Onur olan derginin basım ve dağıtımı Milliyet Gazetesi tarafından yapılmıştır. Muhalif tavırları yüzünden Sıkıyönetim tarafından uyarılara maruz kalan Arayış Dergisi’nin 15. sayısında

Ecevit'in 'Adalet Karşı Adaletsizlik' yazısı da Sıkıyönetim'in sert tepkisi ile karşılaşmıştır. Ecevit, yazısında şöyle demektedir:

"İnsanlar bir ölçüye kadar özgürlük kısıntılarına, baskıya, zulme katlanabilirler, ama haksızlığa, adaletsizliğe katlanamazlar. En zayıf, en ürkek insan bile haksızlık, adaletsizlik karşısında tepki duyar ve tepkisini hiç beklenmedik ve ölçüde açığa vurabilir."

Tepkilere neden olan bu yazıdan kısa süre sonra Ecevit'in yazması MGK'nın 52 numaralı kararı ile engellenmiş, kararın gerekçesi, 'huzur ortamının tekrar sağlanması adına siyasilere faaliyet yasağı getirildiği, yasağa rağmen siyasilerin askeri yönetimin kararlarını tartıştığı, bu konuda sözlü veya yazılı beyanlarda bulunduğu' yönünde olmuştur (Cemal, 2004: 309-311). Ecevit'in dergideki yazılarına son verilmesinin ardından Konsey Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık, Milliyet Gazetesi'nin sahibi Aydın Doğan'a derginin kapatılması yönünde emir vermiş, Arayış Dergisi'nin 21 Şubat 1981'de başlayan yayın hayatı, Sıkıyönetim'in baskıları neticesinde Mart 1982'de sona ermiştir (Milliyet Gazetesi, 3 Mart 1980).⁸

1.4.2. Basında Otosansür

Darbe sürecinde gazetelerin sıkıyönetim yoluyla sık sık karşılaştıkları sansür ve kapatma, gazetelerde bir otosansür mekanizmasının oluşmasına neden olmuştur. Kapatılma korkusu öyle bir noktaya gelmiştir ki, herhangi bir haberin yayınlanıp yayınlanmaması dahi, gazete içinde yoğun tartışmalara neden olmuştur. Bilecik'te meydana gelen tren kazasının ardından Cumhuriyet'teki tartışma gazetesinin kendi içindeki sansürün en çarpıcı örneklerinden biridir. Tartışılan konu, meydana gelen tren kazasında, vagonlardan birinde tankların oluşu ve bu detayın habere konulup konulmamasıdır. Sonunda bu detayın haberden çıkarılmasına karar verilse de, uygulanan tipo baskı yöntemi, haberin bazı bölümlerinde beyazlıklar oluşmasına neden olmuş, gazete, Genelkurmay tarafından 'gizli sansür

⁸ Arayış Dergisi kapatma kararı için bakınız Ek-10 sayfa 140.

olduğu' iması gerekçesiyle uyarı almıştır (Cemal, 2004: 359). Evren de, söz konusu haberde meydana gelen beyazlıklardan anılarında söz ederek, gizli sansür imasının her fırsatta dile getirildiğini vurgulamıştır.

"(...) Birkaç aşırı örnek dışında, bütün gazeteler kapatılmadan yayımlanıyor, buna bakmıyorlar da, üzerlerinde gizli sansür olduğunu her fırsattan yararlanarak ileri sürüyorlar. (...) Bunların başında da, adını vermeyeceğimi hani o meşhur gazete geliyor. (...) İşte bu gazete, hiç akla gelmeyecek bir protesto yöntemine başvurmuş geçenlerde, bana bildirdiler. Bazı sütunlarını kazımış, beyaz çıkarmış kendi kendine. Hani 27 Mayıs'tan önce DP devrinde sansür kazırdı ya sütunları, o intibai bırakmak için. (...) Neymiş efendim, ...teknik sebeplerden yerleri soluk çıkmış. Sen bunu benim külahıma anlat. Boşuna kapatılmıyor bu gazete zırt pırt..." (Oran, 1989: 80).

1.4.3. 12 Eylül'ün 1. Yılında Basın

12 Eylül askeri darbesinin birinci yıldönümünde gazetelerin manşetlerine taşıdığı ifadeler, darbeye bakış açılarını değerlendirmek açısından dikkat çekmektedir.

Darbenin 1. yıldönümünde gazete manşetleri şöyledir:

Milliyet: "Sağol Mehmetçik"

Tercüman: "Huzur 1 yaşında"

Hürriyet: "El ele kol kola, koşa koşa mutlu günlere gidiyoruz"...Dünü unutmadan, yarına ulaşacağız; kanlı nehirleri nasıl aştık, uçurum kenarlarında nasıl nefesimizi tuttuk ve evet düzluğe çıktık"

Cumhuriyet yazarı Faruk Bildirci'nin hazırladığı not, 12 Eylül 1980 darbesinden 12 Eylül 1981'e değin yaşanan olayların özeti niteliğindedir. Bildirci'ye göre; 12 Eylül'den bu yana askeri mahkemelerde 62 sanık ölüm cezasına çarptırılmış, askeri mahkemelerde bin 466 sanık ölüm cezası istemiyle yargılanmış, 12 Eylül'den bugüne değin, 10 sanığın ölüm cezası infaz edilmiştir. Askeri mahkemelerde ölüm cezası istemiyle yargılanan sanıklardan bin 82'si sol, 305'i sağ görüşlüdür.

12 Eylül 1981'de yasaklar ve kapatmalar sürerken, yaşanan bazı gelişmeler, gazetelerin kapatılma korkusunu gözler önüne sermektedir. Tercüman'ın yayını, 27 Ekim 1981'de Nazlı Ilıcak'ın siyasi partilerin kapatılmasını eleştiren iki yazısı nedeniyle süresiz olarak durdurulmuştur. Burada dikkat çeken husus, diğer gazetelerde Tercüman'ın kapatılmasıyla ilgili herhangi bir detayın yer almamasıdır. Bu durum gazeteler arasındaki birbirini savunur tutumun giderek yok olması anlamına gelmektedir. Gazetelerin kapatılması ile ilgili yazı ve yorumların da yasaklanması, basının aynı safta yer almamasını tetiklemiştir (Cemal, 2004: 314). Öte yandan, sadece yurtiçi basının değil, yurtdışı basının da denetim altına alınmak istendiği bir süreç yaşanmıştır. Mevcut yönetim için 'cunta' deyimini kırmak adına, Konsey'in Basın ve Halkla İlişkiler Birimi'nden bütün basın organlarına bir tamim yollanmış, tamimde, Kenan Evren'in orgenerallik titrinin kullanılmayacağı, sadece Devlet Başkanı sıfatının kullanılacağı belirtilmiştir.

1.5. 1982 ANAYASASI'NA DOĞRU

12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından, anayasal sürece geçiş çalışmaları hız kazanmıştır. Askeri yönetimin 1961 Anayasası hükümlerine yönelik tepkileri öteden beri bilinmektedir ve darbenin ardından sürekli gündemde tutulan anayasa tartışmaları sonuca ulaşmaya başlamıştır. 1961 Anayasası'nın anarşi ve teröre neden olduğu fikrinde yoğunlaşmış, TİSK gibi ekonomi kuruluşları da anayasanın değiştirilmesi fikrine destek vermiştir. Düzenlenen seminer ve konferanslarda dile getirilen düşünceler yeni anayasanın ideolojik çatışını oluşturmuştur (Katurman, 2007:s.y.). Özbudun'a göre, askeri müdahale sonucu hazırlanan 1982 Anayasası'nın bir kısmı askeri müdahaleyi yapan Milli Birlik Konseyi ve Milli Güvenlik Konseyi, diğer kısmı ise, Temsilciler ve Danışma Meclisi'nden oluşan Kurucu Meclis tarafından yapılmıştır (Özbudun, 2005: 35).

1.5.1. 1982 Anayasası Hazırlık Sürecinde Basın Özgürlüğü

Gazetelerin kapandığı, gazetecilerin hapse girdiği bu dönemde, Anayasa referandumunu, gazeteler adına ağır koşullar altında yapılmıştır. Cumhuriyet yazarı Hasan Cemal, anayasa referandumunda ret pusulasının rengi olan mavinin kullanılmasının yasaklandığı bir dönem yaşandığından söz etmektedir. Gazetelerin adeta genel yayın müdürü gibi davranan Tümgeneral Ekrem Dinç'in Cemal'i arayarak söyledikleri de dönemin koşullarını değerlendirebilmek açısından oldukça dikkat çekmektedir. Her gazeteyi tek tek aradıklarını, özellikle Cumhuriyet'i yakından takip ettiklerini belirten Dinç, şöyle devam eder:

"Artık yarından itibaren anayasa konusunda hiçbir şey, ama hiçbir şey yazılmayacak. İma, telkin, telmih, hiçbir şey olmayacak...Sonra iç sayfada İsmail mi, Gülgeç mi biri var, ha bire mavi üstüne çiziyor, onu da izliyoruz. Mavi falan da olmayacak. Kesin olarak son defa söylüyorum. Aksi olursa kapatacağız."⁹

Kenan Evren, Anayasa referandumu sürecinde basına karşı oldukça demokratik bir tutumla yaklaştıklarını, sadece halk arasında paniğe neden olabilecek haberlerin sıkıyönetim komutanları tarafından rica ile yazdırılmadığını söylemektedir. Ancak Evren yine anılarında, özellikle belli başlı gazetelerin defalarca uyarılmasına rağmen, eski tutumlarını sürdürdüklerini ve gazeteleri kapatmak zorundan kaldıklarını söylemiştir (Oran, 1989: 93-94).

Öte yandan aynı yıl, MGK 70 numaralı bildiriye yayınlayarak, bu bildiriyle daha önce yayınlanan 52 ve 65 numaraları bildiri kaldırılmıştır. 70 numaralı bildirinin gerekçesi; 'Vatandaşların, basının en geniş biçimde Anayasa tartışmalarına katılmalarını sağlamak, görüşlerden faydalanmak' olarak açıklanmıştır. Yapılan yeni düzenleme ile siyasi parti niteliğindeki her türlü çalışma bir kez daha yasaklanmış, yine siyasi parti mensuplarının

⁹ Darbe dönemindeki haber yasakları için bakınız Ek-12 sayfa 150.

faaliyetlerinin haber ve yorum olarak yayınlanması da aynı yasak kapsamı içine alınmıştır.

Evren ise, yaşanan baskıcı sürece rağmen, basın özgürlüğünün var olduğunu, gazetelerin referandum döneminde de serbest çıktığını, ancak basına fazla yüz verildiği takdirde, “başlarının dikeldiğini” söylemektedir (Oran, 1989, 38).

1.5.2. Yeni Anayasa Sürecinde Kamuoyu Araştırmaları

Seçim dönemlerinde basın organlarının kamuoyunun düşüncelerini etkilemek, kamuoyunda bir kanaat oluşturmak ve yönlendirmek adına etkileri bilinmektedir. 1982 Anayasası referandumu aşamasında da gazeteler, halkın eğilimini saptamak adına ilk kez bu dönemde uygulanacak olan anket hazırlığı içine girerler. Hürriyet de, ilk kez bir anket çalışması yaparak, anket sonuçlarını okuyucularına sunmuştur. Ancak sıkıyönetimden bu konuda da bir yasak gelmiş ve anket yapılmasının sıkıyönetimin iznine bağlı olduğu vurgulanarak; seçimlerle ilgili anket yapılmaması, seçimler ve oy kullanma ile ilgili beyanların haber, yorum olarak kullanılmaması bildirilmiştir.

7 Kasım günü yapılacak referandumda kabul oy pusulalarının rengi ‘beyaz’, redlerin ise ‘mavi’ renkte olmasına karar verilmiş, gazetelerde mavi ağırlıklı karikatürler çıkmaya, mavi rengin ağır bastığı haberler yayınlanmaya başlanmıştır. Yayınlanan haber ve karikatürlerin ardından, Tümgeneral Ekrem Dinç’ten Cumhuriyet’e bir not geçilmiş, notta Cumhuriyet’in uzun zamandır izlendiği, Anayasa konusunda en ufak bir ima ve telkin yapılırsa gazetenin kapatılacağı belirtilmiştir. Mavi rengin kullanılması da böylece yasaklanır (Sucu, 2010: 10-13).

Yasaklardan da anlaşılacağı gibi, askeri yönetimin basına bakış açısı, eleştirel ve olumsuz bir şekilde artarak devam etmiştir. 12 Eylül darbesinden

itibaren basının kendi arasında ters düştüğü, fikir çatışmasına girdiği görülsede, zaman zaman basın özgürlüğü adına birbirlerini destekledikleri de görülür. Dönemin eleştirel yazarlarından biri olan Nazlı Ilıcak, yönetimi eleştirdiği bir yazısından dolayı 2 ay hapse mahkum edilmiş, Cumhuriyet de söz konusu mahkumiyete yönelik bir eleştiri yazısı yayınlanmıştır. ‘Hangi fikirde olursa olsun bir gazetecinin hapsedilmesinin basın özgürlüğüne ters düştüğünün vurgulandığı yazıda, sırf düşüncelerinden dolayı ceza alan gazetecilere rağmen, basının bu konudaki suskunluğuna dikkat çekilmiştir.

1.5.3. Evren Basını Nasıl Kullandı?

Basının eleştirildiği, düşüncelerin yasaklandığı bu dönemde, yönetimin düşüncelerini aktarma yolu yine basın olmuştur. Evren’in istediği referandumdan ‘evet’ oyunun çıkmasıdır ve gazeteler de bu telkine haberleri ile destek vermiştir. Evren’in yeni Anayasa ile ilgili meydan konuşmalarına halkın ilgisinin olmaması, birçok gazete tarafından ‘coşkulu miting’ olarak yansıtılmıştır. Evren’in Anayasa’yı tanıtım gezilerinden birine katılan Arcayürek, geziyle ilgili izlenimlerini şöyle anlatmaktadır:

“Bu gezide, MGK’nın aldığı karara göre, Evren’in Anayasa’yı tanıtan konuşmaları aleyhine yazmak, eleştirilerde bulunmak yasaktı. (...) Anayasa’nın aleyhinde yazanların MGK istiyor diye lehinde yazı yazması olanaklı mıydı? (...) Kimi gazeteciler için olabilirdi. O günün koşullarına uymak, kimileri için zamana ve zemine uygun gazetecilik sergilemekti.(...)” (Arcayürek, t.y.: 110-111).¹⁰

Evren, Anayasa referandumuna birkaç ay kala, 12 Eylül’de kendilerinin yanında olduğuna inandığı basından referandum konusunda da destek beklemiştir. Evren, 14 Temmuz 1982 tarihinde gerçekleşen basın toplantısında adeta gazetecileri tehdit ederek, evleneceği yönünde haber yapan gazeteciye 12 Eylül’den beter edeceğini söylemiştir (Oran, 1989: 96).

¹⁰ Kenan Evren’in Anayasa desteği konuşması için bakınız Ek-4 sayfa 122.

7 Kasım 1982 Anayasa referandumunda Evren'in ve bazı gazetelerin telkini işe yaramış ve Anayasa'ya yüzde 92 oranında 'evet' oyu çıkmıştır.

1.5.4. 1982 Anayasası ve Basındaki Yankıları

Anayasa referandumunun ardından, basına yönelik baskıcı tavır devam etmiştir. Basından istenen Sıkıyönetim tarafından tebliğ edilen açıklamaların aynı şekilde, yorum katmadan yazılmasıdır ki, bu da gazeteleri 'tek tipleştirmek' anlamına gelmektedir. Sıkıyönetimin tehdide varan uyarıları gözlemlenmiş, dönem gazetelerinden Günaydın, yapılan uyarıların ardından 'Bu asgari ücreti bir gün bile devam ettirmek zalimlikdir', Fiyatlar her gün artarken, 7.200 lirayı artıracak Asgari Ücret Komisyonu'nun toplantıları uzayıp duruyor' manşetleri dolayısıyla süresiz olarak kapatılmıştır (Basın 80-84, 1984: 72).

Gazetelerde yaşanan kapatılma korkusunun örneklerinden biri de referandumdan 1 ay sonra önce 1402 sayılı yasa gereğince komutanlık bölgesinde dağıtımı yasaklanan, daha sonra ise, 6 ilde yayın ve dağıtımı yasaklanan Hürriyet'in, Anayasa'yı 'Yılın olayı', Kenan Evren'i ise, 'Yılın Adamı' seçerek, sıkıyönetimin ve Evren'in yanındaki tavrını sürdürmesidir.

1.6. 1961 VE 1982 ANAYASALARININ BASIN HÜKÜMLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

1.6.1. 1961 Anayasası ve Basın

27 Mayıs 1961 tarihinde Kurucu Meclis tarafından onaylanan Anayasa, 9 Temmuz 1961 günü yapılan halkoylaması ile yüzde 61.7 oranında "evet" oyu ile kabul edilmiştir. 1961 Anayasası'nın yapılışında hukukta 'kazüistik yöntem' ağır basmış, mümkün olabilecek tüm durumlarla

ilgili kurallar konulmaya çalışılmıştır. 61 Anayasası; haberleşme ve düşünce özgürlüğü, gazete, dergi yayınlama, düzeltme ve cevap hakkı gibi kişi güvenliğini sağlayacak, kişiyi keyfi cezalara karşı koruyacak hükümler içermektedir (Soysal, 1986: 88-100).

1961 Anayasası 22. Maddeye göre; “basın hürdür; sansür edilemez. Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır.” Yine 25. Maddeye göre ise; “basımevi ve eklentileri ve basın araçları, suç vasıtası olduğu gerekçesiyle de olsa, zapt veya müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.”¹¹

1.6.2. 1982 Anayasası ve basın

2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 23 Eylül 1982 tarihinde Danışma Meclisi tarafından ve 18 Ekim 1982 tarihinde Milli Güvenlik Konseyi tarafından onaylanan 1982 Anayasası, 7 Kasım 1982 Pazar günü yapılan halkoylaması sonucu yüzde 91,17 oranında oyla kabul edilmiştir.

1982 Anayasası 26. Maddeye göre; “Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. 28. Maddeye göre ise; basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.”¹²

¹¹ 1961 Anayasası basın ve yayınlara ilgili hükümler bakınız Ek-13 sayfa 168.

¹² 1982 Anayasası basın ve yayınlara ilgili hükümler bakınız Ek-14 sayfa 171.

1.6.3. 1982 Anayasası'nda Basın Özgürlüğünün Yeri

1982 Anayasası'nda iletişim özgürlüğü ile ilgili en önemli madde 25 ve 26. maddelerdir. 25. maddeye göre, 'Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşün ve kanaatleri sebebiyle kınanmaz ve suçlanamaz'. Anayasa'da düşünce özgürlüğü ile düşünceyi açıklama özgürlüğü birbirinden ayrılmıştır ve düşünce açıklanmaya çalışıldığı andan itibaren 26. maddenin kapsamına girmiştir. 26. madde ile düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün tanımı yapılarak, bu maddenin ilk iki fıkrasında bu alandaki özgürlüğün 'resmi makamların müdahalesi olmaksızın' kullanılacağı belirtilmiş, 3. fıkrada; 'Radyo, TV, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayınların izin sistemine bağlanabileceği' vurgulanmıştır.

1982 Anayasası'nın en dikkat çeken maddelerinden biri 28. maddedir. 'Basının hür olduğu ve sansür edilemeyeceği' ifadesinin yer aldığı bu maddede, 'kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayın yapılamayacağına' dikkat çekilmiştir. Öte yandan 28. maddede üç kez tekrarlanan ve 30. madde de yer alan bir suç unsuru göze çarpmaktadır. Buna göre, 'Devletin, ülkesi ve milletin bölünmez birliğine' yönelik olumsuz yazılar yasaklayıcı niteliktedir.

Anayasa'nın 133. maddesi ile ise, radyo ve televizyonların ancak devlet eliyle kurulacağı vurgulanmaktadır. 8 Temmuz 1993'te yapılan değişiklikle bu söz konusu maddedeki devlet tekeli kaldırılmış, madde 'Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir' şeklinde değiştirilmiştir.

Prof. Bülent Tanör'e göre; 'Eğer Anayasa basın özgürlüğüne hiç yer vermeseydi ya da Türkiye'de bir anayasa olmasaydı, bu özgürlük daha mı güvensiz olacaktı? Bu sorunun cevabı kendi içindedir; Türk basını, 'Matbuat kanun dairesinde serbesttir' diyor...1982 Anayasası'nın işlevi, basın özgürlüğünü korumak değil, sınırlama ve ihlalleri meşrulaştırmaktır.

Anayasa'nın sistematigi, basın özgürlüğünün sadece ilgili özel maddelerinde gösterilen sebeplerle değil, genel sebeplerle ve anlaşılması güç kavramlarla sınırlanabilmesini de mümkün kılmaktadır' (Gözler, 2000: 77-92)

1.6.4. 1961 Anayasası ile 1982 Anayasası'nın Basın Hükümleri Açısından Karşılaştırılması

1961 ve 1982 anayasaları olağanüstü dönemlerin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılış tarzları da birbirine benzeyen her iki anayasa da, seçimden çıkmamış Meclis'te yapılıp, halkoyuna sunularak kabul edilmiştir (Soysal, 1986: 165). 1961 Anayasası, altı madde ile basın özgürlüğünü teminat altına almış ve basınla ilgili düzenlemelerle iktidarın keyfi uygulamaları engellenmeye çalışılmıştır.

7 Kasım 1982 yılında yapılan halkoylaması ile kabul edilen 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'na göre daha detaylı bir Anayasa olarak hazırlanmıştır (Topaca, 2010: 2). 1982 Anayasası, özellikle kişi özgürlüğü ve güvenliği, basın ve toplantı özgürlükleriyle 1961 Anayasası'ndan daha geniş ve ayrıntılı hükümler içermektedir.

1982 Anayasası'nda basın özgürlüğünün temel ilkeleri ve bu konuda devlete düşen görevler belirtilmiş, ancak basın özgürlüğü sınırlamalarına olanak tanıyan hükümler de sıralanmıştır. 1982 Anayasası'ndaki basınla ilgili hükümlerde, basın özgürlüğünün daraltılmasına yönelik sınırlamalar söz konusudur. Hatta getirilen sınırlamaların büyük bölümü, basın özgürlüğünü tehdit eden, yoruma açık ve maddi araçlara kadar uzanan hükümlerdir. Hükümler, yargıç kararına dayalı olarak uygulanmasına rağmen, bazen yetkili merci, siyasal iktidara bağlı yönetim de olabilmektedir. Bu durum özellikle günlük gazeteler bakımından oldukça, sıkıntı vericidir. Çünkü düzeltme yapıncaya kadar, haberin güncellikten çıkması ve gazetenin satılmaz hale gelmesi durumu söz konusudur. Yayınların yargıç kararıyla toplatılması,

sakıncalı durumlarda zorunlu görülmesine rağmen, yayınların satışa çıkmadan önce toplatılması basın özgürlüğü ile bağdaşmamaktadır.

1961 Anayasası'nda, 'Basımevi ve eklentileri ve basın araçları, suç vasıtası olduğu gerekçesiyle de olsa, zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonamaz' hükümleri yer almaktadır. 1982 Anayasası'nda da bu hüküm benimsenmesine rağmen, belirli suçlarla hüküm giymek durumunda zapt ve müsadere olanağı getirilerek, basının maddi araçlarına kadar uzanan bir sınırlama söz konusudur (Soysal, 1986: 219-222).

1.7. 1983 YILI - DEMOKRASİYE GEÇİŞTE BASIN

Anayasa referandumundan bazı gazetelerin de telkini ile istediği sonucu alan Evren ve askeri yönetimin basın üzerindeki baskılarının referandum sonrasında da devam ettiği görülmektedir. 24 Ocak 1983'te Cumhuriyet Gazetesi, askeri yönetim ile aralarındaki üslup farkı gerekçe gösterilerek, süresiz olarak kapatılmıştır (Köktener, 2004: 206-207). Öte yandan basın toplantılara devam eden Evren, Ocak 1983'te İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nde yaptığı toplantıda, basın ile aralarında zaman zaman problemler yaşanmasına rağmen, hiçbir zaman gazeteleri kapatmayı düşünmediklerini ve normal düzene geçtikten sonra da basın desteğinin devam etmesi gerektiğini söylemiştir (Cemal, 2000: 205-206).

Bu dönemde yaşanan bir gelişme, basın üzerindeki baskının geldiği nokta açısından kayda değer görülmektedir. MGK üyesi ve Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Danışma Meclisi'ne TDK ve TTK'nın lağvedilmesi öngören bir teklif sunar. Yaşanan bu gelişme üzerine Cumhuriyet, Atatürk'ün vasiyetinin kapatılması olasılığı karşısında Nadir Nadi'nin 13 Ağustos 1961'deki yazısını tekrar yayınlayarak, tepkisini dile getirmiştir. Büyük tepkilere neden olan bu yazı nedeniyle, Cumhuriyet kapatılmış ve Nadi 22 yıl önce yazdığı yazı dolayısıyla 2 ay 20 gün hapis

cezasına çarptırılmıştır (Köktener, 2004: 210). Burada dikkat çeken noktalardan biri, Nadi'nin dava haberinin diğer gazetelerde ya hiç kullanılmaması ya da tek sütun olarak verilmesidir. Örneğin, sık sık kapatılan ve haberlerine yasak konan Hürriyet, manşetini Turgut Özal'ın Amerika'da kilo vermesine ayırmıştır.¹³

Aynı yıl, bir gazeteye yazı işleri müdürü olmak için, sıkıyönetim tarafından ağır koşullar ileri sürülür. Para ve hapis cezalarını artırmayı öngören tasarıya göre; satışa çıkmadan önce gazete, dergi gibi yayınlara el konulabilecektir. Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin görev alanına giren suçlardan hüküm giyenler ya da devlet sırlarını açığa vurma, ideolojik veya anarşik eylemlere katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar "affa uğramış olsalar bile" yazı işleri müdürü olamayacaktır.

Basın açısından ağır hükümler taşıyan yasa tasarısı, gazetelerin tepkisini çekmiş, yasa aşağıdaki görüleceği şekilde haberleştirilmiştir.

"...Muzır yasa panelinde hakim görüş; "demokrasiye sansür" milletvekili Aykut ve Üçok, 'Bu yasa, demokrasinin sesini kısmayı amaçlıyor...' (Hürriyet, 21 Şubat 1983)

"...Basın cezaları artıyor. 'DGM'de mahkum ya da kamu hizmetinden yasaklı olanlar gazetecilik yapamayacak, imzasız yazı sahibini savcılığa açıklamayan yazı işleri müdürü en az 1 yıl hapis yatacak, 5- 20 bin lira para cezası ödeyecek, 142 ve 163. maddelerden hüküm giyen yayın organı en az 3 ay kapatılacak. Anayasanın basınla ilgili hükümleri yasaya eklenecek, Valiler basın ve yayımı durdurma yetkisine sahip olacak...Yeni Basın yasasıyla, Anayasanın basınla ilgili bölümünde, 26. madde ile 32. madde arasında yer alan hükümlerin yasaya eklenmesi öngörülüyor. Bu hükümlerden biri,

¹³ Nadir Nadi'nin 13 Ağustos 1961 tarihli yazısı bakınız Ek-6 sayfa 126.

gazeteler ve öbür süreli yayınların kapatılmasıyla ilgili.” (Cumhuriyet, 27 Mart 1983).

Öte yandan, Kenan Evren, Nisan ayı itibariyle seçim kampanyalarına başlamıştır. Referandum süresi boyunca halka yapılan telkinlerin seçim kampanyası sırasında da yapıldığı görülmüştür. Evren, Malatya konuşmasında, eski parti liderlerine oy verilmesi halinde 12 Eylül'deki kaos ortamına geri dönüleceğini savunarak, yeni liderlerin ön plana çıkarılması gerektiğini söylemiştir (Cemal, 2000: 275). Askeri yönetim, basına yönelik baskılarını sürdürürken, bir yandan da seçim sürecinde basının kendisine destek olması gerektiğini vurgulamıştır. Seçim döneminde herhangi bir siyasi eğilime kendini kaptıran gazetelerin propaganda kağıdı olmaktan öteye geçemeyeceğini belirten ve basının durumunu ahıra bağlanmış ata benzeten Evren'in tehdit içeren şu sözleri, basın özgürlüğüne yaklaşımını ortaya koymaktadır:

“Atı ahırda beslersin, dışarı çıkarmazsın, bir çıkardın mı da bir daha onu tutamazsın. (...) Burada bir hatırlama yapmak istiyorum. Anayasa'nın ikinci maddesine göre, bizim her zaman anayasa hükmünde kararname çıkarma yetkimiz var. Bize bu yetkiyi kullandırmak zorunda bırakmayın. (...)” (Oran, 1989: 314-318).

Evren, yine gazetelere 12 Eylül öncesini hatırlatarak, kendilerine yardımcı olmalarını, vatandaşların olumlu oy kullanmaları için sandık başına çağırılması gerektiği yönünde tavsiyelerde bulunmuştur (Arcayürek, t.y.: 434-437). Askeri yönetimin destek beklentileri, basına yönelik baskının azalması anlamına gelmemiş, seçimlere 3 ay kala tutuklamalar, davalar devam etmiştir. Tercüman'ın yayını Ağustos 1983'te Nazlı Ilıcak'ın 'Her Gece İki Gündüz Arasındadır' yazısı nedeniyle durdurulmuş, Milli Gazete, Tan ve Günaydın gazetelerinin yayını yasaklanmış, Milliyet, Birinci Ordu ve

Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından süresiz olarak kapatılmıştır (Basın 80-84, 1984: 126).¹⁴

Gazetecilere yönelik saldırılar, tazminat davaları ve hapis cezaları söz konusu dönemdeki baskı uygulamalarının somut göstergeleridir. Halkın gerçek ve doğru haberleri almasının sağlayıcısı gazeteciler, TABLO-2’de de görüldüğü gibi sansüre maruz kalmadan haber yapamaz hale gelmişlerdir.

Tablo 2: 1980 – 1982 Yılları Arasında Hüküm Giyen Gazeteciler ve Açılan Tazminat Davaları

Adı - Soyadı	Gazete - Dergi	Görevi	Açıklama
1980 YILI			
Aydın Engin	Politika Dergisi	Genel Yayın Müdürü	Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerine tahakkümünü kurmayı amaçlayan propaganda yaptığı iddiasıyla, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesi'nce 12.03.1980'de tutuklandı.
İsmail Gerçeksöz	Ortadoğu Gazetesi	Başyazar	Silahlı kişilerin açtığı yayılım ateşi sonucu 04.04.1980'de vurularak öldürüldü.
Ümit Kaftanoğlu	TRT	Prodüktör	11.04.1980'de uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürüldü.
Muzaffer Feyzioğlu	Trabzon'da Yerel Gazete	Gazeteci	15.04.1980'de uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürüldü.
Gün Sazak	-	MHP Genel Başkan Yardımcısı	27.05.1980'de uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürüldü.
Ali Rıza Altınok	-	MHP Gaziosmanpaşa İlçe Başkanı	24.06.1980'de öldürüldü.
Abdurrahman Köksaloğlu	-	CHP İstanbul Milletvekili	15.07.1980'de öldürüldü.
Nihat Erim	-	-	19.07.1980'de öldürüldü.
Kemal Türker	-	Maden-İş Sendikası Genel Başkanı	22.07.1980'de İstanbul'da uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürüldü.
Recai Ünal	Demokrat Gazetesi	Muhabir	22.07.1980'de boğularak öldürüldü.

¹⁴ Ilıcak'ın Tercüman'ın yayının durdurulmasına neden olan yazısının bir kısmı: “Korkak ve alçak insan, evvela tevekküle susar ve gitgide bayağılaşarak neticede, vicdanını tasvip etmediği insanlara ve hareketlere karşı ateşli hayranlık gösterilerinde bulunur. (Ilıcak, 2000: 320)

Tablo 2: Devamı.

Şevki Şevket	Bursanın Sesi Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	-
Hasan Çapçı	Bursanın Sesi Gazetesi	Sayfa Sekreteri	-
Oktay Ekşi	Hürriyet Gazetesi	Yazar	-
Bedii Faik	Hürriyet Gazetesi	Yazar	-
Rauf Tamer	Tercüman Gazetesi	Yazar	-
Muzaffer Erdost	Sol Yayınları	Yazar	Serbest Bırakıldı
İlhan Erdost	Onur Yayınları	Yayınevi Sahibi	11.11.1980'de Mamak'ta öldürüldü.
Kayhan Sağlamer	Akşam Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	Beraat Etti
Tanju Cılızoğlu	Akşam Gazetesi	Yazar	Beraat Etti
İlhami Soysal	-	Gazeteci	-
1981 YILI			
Orhan Birgit	Dünya Gazetesi	Genel Yayın Yönetmeni-Yazar	-
İlyas Yeşil	Dünya Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	-
Doğan Yurdakul	Aydınlık Dergisi	Sorumlu Yazı İşleri Müdürü	Ocak 78 sayısında TKP'ye ait bir kongrenin tutanaklarını yayınladığı gerekçesiyle 7,5 yıl hapse mahkum oldu.
Lütfi Oflaz	Aydınlık Dergisi	Yazar	Bir yazısından dolayı 1,5 yıl hapse mahkum oldu.
Salim Bayar	Hürriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	12.01.1981'de ifadesi alınarak 14.01.1981'de serbest bırakıldı
Erol Türegün	Hürriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	-
Aydın Şenesen	Politika Dergisi	Sorumlu Yazı İşleri Müdürü	Yazarı belli olmayan ve komünizmi öven yazının yayınlanmasına izin vermekten mahkum oldu.
Ergin Ünal	Hürriyet Gazetesi	Ankara Temsilcisi	İfadesi alınarak serbest bırakıldı
Süheyla Taşçier	Hürriyet Gazetesi	Muhabir	İfadesi alınarak serbest bırakıldı
Oktay Taş	Adalet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	Gazeteci Uğur Mumcu'nun mahkeme kararı ile gönderdiği tezkibi yayınlamamak suçundan 23 bin lira para cezasına çarptırıldı.
Bülent Erandaç	Hürriyet Gazetesi	Muhabir	İfadesi alınarak serbest bırakıldı

Tablo 2: Devamı.

Ahmet Taştan	Ürün Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	Yayın yoluyla komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle 9 yıl 9 ay hapis cezasına çarptırıldı.
Abdullah Gelgeç	Dünya Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	5.500 liralık para cezası aldı.
Seçkin Türesay	Hürriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	16.01.1981'de gözaltına alındı. 24.01.1981'de serbest bırakıldı.
Abdullah Aksak	Hürriyet Gazetesi	Muhabir	-
Nezih Demirkent	Hürriyet Gazetesi	Genel Yayın Yönetmeni	24.01.1981'de İstanbul Sıkıyönetim Komutan lığınca ifadesi alındı.
Emin Galip Sandalcı	-	Yazar	02.02.1981'de gözaltına alınarak 04.03.1981'de serbest bırakıldı.
Tamer Kayaş	Politika Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	1,5 yıl hapse mahkum oldu.
Necmi Onur	Hürriyet Gazetesi	Yazar	-
Orhan Erinç	Cumhuriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	Beraat Etti
Reha Öz	Cumhuriyet Gazetesi	Muhabir	Beraat Etti
Nihat Behram	Güney Gazetesi	Yazar	Dersim'i Unutma' adlı yazısı nedeniyle 6 ay hapis cezasına çarptırıldı.
Yalçın Yusufoglu	Kitle Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	Yayın yoluyla komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle 9 yıl 9 ay hapis cezasına çarptırıldı.
Turhan Dilligil	Adalet Gazetesi	Yazar	-
Adil Avşaroğlu	Akşam Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	3 Mayıs günü yayımlanan bir fıkranın içeriğinde TCK'nın 159. maddesine aykırı davranmaktan.
Okay Gönensin	Cumhuriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	07.06.1981'de gözaltına alınarak 08.06.1981'de serbest bırakıldı.
Mehmed Kemal	Cumhuriyet Gazetesi	Yazar	"Balığın Mevsimi" yazısından dolayı 1 gün gözaltında tutuldu.
Güngör Yerdeş	Son Havadis Gazetesi	Yazar	56 gün tutuklu kaldıktan sonra beraat etti.
Sadık Albayrak	Milli Gazete	Yazar	Devletin siyasi, hukuki nizamlarını dini esaslara uydurmak maksadıyla yayın yaptığı gerekçesiyle 16 ay hapis cezasına çarptırıldı.

Tablo 2: Devamı.

Çetin Özbayrak	Cumhuriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	Beraat Etti
Nazlı Ilıcak	Tercüman Gazetesi	Yazar	4 Mart 1977 günü yazdığı yazıda Danıştay'a hakaret ettiği gerekçesiyle 9 ay hapse mahkum oldu.
Okay Gönensin	Cumhuriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	4.500 lira para cezasına çarptırıldı.
Oktay Akbal	Cumhuriyet Gazetesi	Yazar	4.500 lira para cezasına çarptırıldı.
Örsan Öymen	Milliyet Gazetesi	Yazar	İfadesi alınarak serbest bırakıldı
Hikmet Çetinkaya	Cumhuriyet Gazetesi	Ege Temsilcisi	22.06.1981'de gözaltına alınarak 10.07.1981'de serbest bırakıldı.
Yalçın Doğan	Cumhuriyet Gazetesi	Ankara Temsilcisi	MHP İddianamesi okunmadan yayınlandığı için gözlatına alındı.
Nahit Duru	Arayış Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	"İsmarlanan Yeni Elbise" ve "Siyasi Şov" yazısından dolayı göz altına alındı
Mehmet Kazım Kara	Dünya'ya Bakış	Yazı İşleri Müdürü	İfadesi alınarak serbest bırakıldı
Nazlı Ilıcak	Tercüman Gazetesi	Yazar	İfadesi alınarak serbest bırakıldı
Ahmet Kabaklı	Tercüman Gazetesi	Yazar	22.11.1981'de hakkında dava açıldı.
Rauf Tamer	Tercüman Gazetesi	Yazar	24.11.1981'de hakkında dava açıldı.
Aydoğdu İlder	Tercüman Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	24.11.1981'de hakkında dava açıldı.
Selçuk Türesay	Hürriyet Gazetesi	Muhabir	-
Yılmaz Ateş	Yankı Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	-
Mehmet Reşat	Tercüman Gazetesi	Yazar	-
Yüksel Baştunç	Son Havadis Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	16.12.1981'de gözaltına alındı, beraat etti.
1982 YILI			
Aydoğdu İlder	Tercüman Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	Bir tekzibi yayınlamadığı gerekçesiyle 21.500 lira para cezasına çarptırıldı.
Rahmi Özyazgan	Tercüman Gazetesi	Muhabir	-
Müşerref Seçkin	Tercüman Gazetesi	Muhabir	-
Doğan Heper	Milliyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	Yayınlanan bir ölüm ilanı nedeni ile ifadesi alındı.
Erol Türegün	Hürriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	Yayınlanan bir ölüm ilanı nedeni ile ifadesi alındı.
Aydoğdu İlder	Tercüman Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	Yayınlanan bir ölüm ilanı nedeni ile ifadesi alındı.

Tablo 2: Devamı.

Mehmet Barlas	Milliyet Gazetesi	Yazar	27.03.1982'de ifadesi alındı.
Feyzullah Özer	Kitle Sosyalist Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	6 ay hapis cezasına çarptırıldı.
Osman Taş	Halkın Kurtuluşu Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	8,5 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
Ayşe Nuran Saygılı	Parti Bayrağı Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	Komünizm propagandası suçuyla 7,5 yıl hapse mahkum edildi.
Nazlı Ilıcak	Tercüman Gazetesi	Yazar	"Telefondaki Ses" yazısından dolayı ifadesi alındı.
Erhan Taşkın	Ulusal Demokratik Eğitim Savaşında Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	Bir yazı nedeniyle 1 yıl 6 ay hapse mahkum oldu.
Okay Gönensin	Cumhuriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	02.04.1982'de ifadesi alındı.
Aydoğdu İlter	Tercüman Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	"TKP Davası 1920-1981" yazısından dolayı ifadesi alındı.
Ünal Sakman	Tercüman Gazetesi	Yazar	-
Togay Gözütok	Tercüman Gazetesi	Muhabir	-
Müslim Çolak	Emeğin Kurtuluşu Yolundaki Işık Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	-
Semih Özal	Genç Sosyalist Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	-
Sayım Silah	Savaş Yolu Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	-
Mehmet Yargı	Cumhuriyet Gazetesi	Muhabir	-
Muzaffer Erdost	Sol Yayınları	Yayınevi Sahibi	Hollanda TV'sine verdiği demeç nedeni ile 21.09.1982'de gözaltına alındı.
Okay Gönensin	Cumhuriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	-
Mehmed Kemal	Cumhuriyet Gazetesi	Yazar	-
Oktay Akbal	Cumhuriyet Gazetesi	Yazar	-
Mehmet A. Zarifoğlu	-	Gazeteci	-
Ahmet Kabaklı	Tercüman Gazetesi	Yazar	"Kaçmak İstemeyen Otobüs" yazısı nedeni ile 01.11.1982'de gözaltına alındı.

Tablo 2: Devamı.

Oktay Akbal	Cumhuriyet Gazetesi	Yazar	Anayasa'nın halk oylamasına sunulmasında oyları belli yönde etkileyici telkinde bulunmaktan 08.11.1982'de gözaltına alındı.
Mehmet Kabaklı	Tercüman Gazetesi	Yazar	Anayasa'nın halk oylamasına sunulmasında oyları belli yönde etkileyici telkinde bulunmaktan 08.11.1982'de gözaltına alındı.
Okay Gönensin	Cumhuriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	Anayasa'nın halk oylamasına sunulmasında oyları belli yönde etkileyici telkinde bulunmaktan 08.11.1982'de gözaltına alındı.
Aydoğdu İlter	Tercüman Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	Anayasa'nın halk oylamasına sunulmasında oyları belli yönde etkileyici telkinde bulunmaktan 08.11.1982'de gözaltına alındı.
Fatih Gönensin	Cumhuriyet Gazetesi	Muhabir	"Buğday Üreticileri Güç Durumda Kaldı" yazısından dolayı 24.11.1982'de gözaltına alındı, 05.12.1983'de beraat kararı verildi.
Okay Gönensin	Cumhuriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	-
Nazlı Ilıcak	Tercüman Gazetesi	Yazar	"İstikrar ve Nöbet Değişikliği" yazısından dolayı beraat etti.
Aydoğdu İlter	Tercüman Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	-
Ergun Göze	Tercüman Gazetesi	Yazar	8 yıl hapis cezası istemi ile hakkında dava açıldı.
Nadir Nadi	Cumhuriyet Gazetesi	Yazar	"Tuhaf Bir Tasarı" yazısı nedeni ile gözaltına alındı.

1.7.1. Olağanüstü Hal Yasası ve Basına Getirilen Yasaklar

Basına yönelik baskıların yasa yoluyla düzenlenmesi seçimlere bir ay kala kabul edilen Olağanüstü Hal Yasası yoluyla gerçekleştirilir. Olağan dönemde çıkarılabilecek kanun hükmündeki kararnamelemler 1982 Anayasası'nın 91. maddesine göre düzenlenmiş ve bu yasaya göre Bakanlar Kurulu, TBMM'nin çıkaracağı bir yetki kanununa dayanarak, kanun

hükmünde kararname çıkarma yetkisine sahip olmuştur (Şahhüseyinoğlu, 2005: 190).¹⁵

'Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması durumunda uygulanacak hükümleri belirlemek' amacıyla hazırlanan 25 Ekim 1983 tarihli Olağanüstü Hal Kanunu, basın için de bazı sansür hükümlerini beraberinde getirmiştir. Hapis ve para cezalarının da artırıldığı yasanın 11. maddesi basına yönelik baskının açık ifadesi niteliğindedir.

Buna göre, "...Olağanüstü hal ilanında; genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak, şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla aşağıdaki tedbirler de alınabilir:

e) Gazete, dergi, broşür, kitap, el ve duvar ilanı ve benzerlerinin basılmasını, çoğaltılmasını, yayımlanmasını ve dağıtılmasını, bunlardan olağanüstü hal bölgesi dışında basılmış ve çoğaltılmış olanların bölgeye sokulmasını ve dağıtılmasını yasaklamak veya izne bağlamak; basılması ve neşri yasaklanan kitap, dergi, gazete, dergi, broşür, afiş ve benzeri matbuayı toplamak,

f) Söz, yazı, resim, film, plak, ses ve görüntü bantlarını ve sesle yapılan her türlü yayım denetlemek, gerektiğinde kayıtlamak veya saklamak,

g) Her nevi sahne oyunlarını ve gösterilen filmleri denetlemek, gerektiğinde durdurmak veya yasaklamak."

¹⁵ 1982 Anayasası madde 91: "Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebilir. Ancak sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasi haklar ve ödevler kanun hükmünde kararnemelerle düzenlenemez. Yetki kanunu, çıkarılacak kanun hükmünde kararnemenin, amacını, kapsamını, ilkelerini, kullanma süresini ve süresi içinde birden fazla kararname çıkarılıp çıkarılmayacağını gösterir."

Aynı kanunun 25. maddesine göre, “özel maksatlarla kamunun telaş ve heyecanını doğuracak şekilde asılsız, mübalağalı havadis ve haber yayan veya nakledenler, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayıca üç aydan bir yıla kadar hapis ve beş bin liradan az olmamak üzere ağır para cezasıyla cezalandırılmaktadır.

Kanunun 31. maddesinde yer alan ‘yayın isteklerinin öncelikli ve geciktirilmeden yerine getirilmesi’ ifadesi basına konulan yasak hükümlerinin yanında, basını ablukaya almak, istenilen şekilde yönlendirmek şeklinde de değerlendirilebilir. Söz konusu madde şöyledir:

“Bu kanuna göre alınan kararlardan yayınlanması zorunlu olanların veya yetkili mercilerce yayınlanması istenenlerin, Türkiye radyo ve televizyonu ile Resmi Gazete ve mahalli idarelere ait basın ve yayın araçlarıyla ilanı ve halka duyurulması ücretsiz olarak yapılır. Yetkili mercilerin yayın istekleri öncelikle ve geciktirilmeden yerine getirilir.”

1.8. Kenan Evren Döneminde Basın

12 Eylül 1980 darbesi ile birlikte, tarih boyunca yönetimler tarafından baskı altına alınan basın, bir kez daha sansürle karşılaşmıştır. Basın özgürlüğünün sekteye uğradığı en önemli belirgin dönemlerden biri olan 1980 darbesi sürecinde gazeteler ve dergiler yayınladıkları haberler dolayısıyla uyarılar ve kapatma cezaları ile karşı karşıya kalmıştır.

12 Eylül döneminde, basının sansür uygulamalarıyla baskı altında tutulması, haber yapma ve yayınlama özgürlüğünün kısıtlanması, darbe yanlısı olsun ya da olmasın tüm gazetelerin askeri yönetimin denetiminde olduğunun somut örnekleri ile doludur. Bu dönemde gazete, dergi kapatma ve toplatmalar artmış; haberlerin okuyucuya ulaşmasının engellenmesine çalışılmıştır. Dönem gazetelerine uygulanan en belirgin ceza, yayın durdurma

ya da kapatma olmuş, ekonomik anlamda zor durumda bulunan gazetelerin, yayınlarının kesilmesi, ekonomik olarak yeni sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Gazeteler, ekonomik anlamda baskıdan kurtulmak adına darbe yanlısı bir tutum sergilemek zorunda kalmıştır.

Evren liderliğindeki askeri yönetim, gazetelerin yazı işlerine bildiriler aracılığıyla hangi haberlerin yayınlanıp yayınlanamayacağını iletmiş, zaman zaman tehditlere varan bildiriler için gazetelerde 'yasak panoları' oluşturulmuştur (Cemal, 2000: 166).

Gazeteciler de, sıkıyönetim tarafından haberlerin içeriğine yapılan müdahalelerle mesleklerini yapamaz hale gelmişlerdir. Gazetecilere yönelik baskı, haber içeriğine müdahale ile kalmamış, gazeteciler yayımlanan haberler dolayısıyla da hapis ve tazminat cezalarına maruz kalmıştır.

Askeri yönetim, siyasi kanatta yaptığı değişikliklerin yanında, kamuoyu oluşturmada en etkili araç olan basın üzerinde de etkili olmak istemiş, basını susturmanın en kolay yolu olan sansür, darbe dönemi ve sürecin devam ettiği yıllarda en sık başvurulan yöntem olarak uygulanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ANAP İKTİDARI DÖNEMİNDE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE SANSÜR

12 Eylül Yönetiminin basın özgürlüğü üzerine getirdiği yasaklar, kısıtlamalar ve sansür uygulamaları, 1983 yılındaki genel seçimlerle sona ermemiş, tam tersine yeni uygulamalarla varlığını sürdürmüştür. 1983 Genel Seçimleriyle biçimsel olarak demokrasiye geçilse de basın üzerindeki kısıtlamalar 12 Eylül yönetiminin kurumsallaştırmaya çalıştığı denetimin uzantısı durumundadır. Dolayısıyla, 12 Eylül rejiminin basın politikası incelenirken darbe lideri Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı olduğu ANAP iktidarı döneminin de ele alınması konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

2.1. SEÇİM DÖNEMİ VE BASININ DURUMU

12 Eylül 1980 askeri darbesi ve 1982 Anayasası'nın ardından üzerinde durulması gereken önemli bir diğer süreç, 1983 yılı genel seçimleridir. MGK, siyasal yaşama getirilen sınırlamalarla, eski politikacılardan arınmış, yeni bir siyasi yapılanma girişimini desteklemiştir. Söz konusu isteğini, Siyasi Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçimi Kanunu'na eklediği geçici maddeler ile veto hakkı elde ederek gerçekleştiren Konsey, uygun görmediği siyasi parti ve milletvekili adaylarını veto etmiştir. 6 Kasım 1983'te yapılan ve demokratik sürece geçişin ilk adımı olarak kabul edilen genel seçime, MGK'nın izin verdiği Anavatan Partisi (ANAP), Halkçı Parti (HP) ve Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) katılmış, MGK'nın veto engeline katılan SODEP, Yüce Görev Partisi ve Doğru Yol Partisi seçimlerin dışında bırakılmıştır. "Cuntanın düşüncesine göre orta sağ ve orta solda olmak üzere iki parti yeterlidir" (Çavdar, 1996: 273).

Öte yandan, genel seçimde, Evren'in Anayasa referandumu sürecindeki telkinlerinin yeterli olmadığı görülmektedir. Zira, seçimlerden Evren ve MGK'nın aksi yönde isteğine rağmen Turgut Özal'ın genel başkanı olduğu ANAP iktidar parti olarak çıkmıştır.

2.1.1. 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri

Genel seçime girecek üç partiden biri olan Orgeneral Turgut Sunalp'in başkanlığındaki MDP, yapı ve ideoloji bakımından askeri yönetimin düşüncelerini yansıtan bir parti görünümündedir. Kurucuları eski askerler ve yasaklı olmayan sağ politikacılarla Danışma Meclisi üyelerinden oluşan MDP, MGK'nın seçim sürecinde desteklediği tek parti olma özelliğine sahiptir.

6 Kasım seçimlerinden önce Evren, katıldığı televizyon programlarında dolaylı yoldan MDP'ye oy verilmesine yönelik telkinlerde bulunmuştur. Evren, darbe sürecinde ekonomik yönden desteğini aldıkları Turgut Özal'a da göndermelerde bulunmuştur.

"... 1980 ve 81 yıllarında ekonomik durumun düzelmesini kendilerine mal edenleri, ekonominin tabii kanunlarını bu memlekette kendisinin bildiğini söyleyenleri,...yapılmış faydalı yatırımlarda kendi paylarının bulunduğunu...ve daha birçok tatlı vaatleri dinlediniz. ...Daha iktidara gelmeden şimdi ne bu şekilde hilafı hakikat beyanda bulunanların bundan sonra ne yapabileceğini takdirlerinize sunmak isterim." (byegmgovtr, 1983: s.y.).

Öte yandan kamuoyunun nabzını tutmak adına gazetelerde anket ve kamuoyu araştırmalarının yayınlanması ve bu anketlerde Turgut Özal'ın önde çıkması askerlerin hoşuna gitmemiş, anket sonuçlarının gazetelerde yayınlanması yasaklanmıştır. Sonuç olarak; ANAP, HP ve MDP'nin katıldığı 6 Kasım 1983 seçimlerinden, askeri yönetimin olumsuz telkinlerine karşın ANAP galip çıkmıştır. Seçim propagandası olarak basını iyi kullanan ve halkı ikna eden ANAP, yüzde 45 oy oranı ile iktidar parti olmuştur.

2.1.2. ANAP İktidarının İlk Dönemleri ve Basınla İlişkiler

Toplumsal yaşamda kaliteli bilginin sağlanmasının temel şartı, hür ve bağımsız bir basın olmalıdır (Schwobel, 1982: 17). Ancak darbe dönemi ile Türk basını hür ve bağımsız özelliklerinden askeri yönetim tarafından uygulanan sansür dolayısıyla uzaklaşmıştır. Politik arenada halk denetimi, topluma haber verme, toplumda kanaat oluşturma gibi görevleri ile bütünleşen basın yoluyla yapılmaktadır. Basın özellikle iktidarın ilk dönemlerinde, siyasilerin adeta gözü, kulağı olur (Gezgin 1997:7). Bu nedenle, siyasiler basınla ilişkilerini iyi tutar, çünkü söz konusu süreçte basından alınan desteğin önemi daha da artmaktadır. Yine siyasiler, başlangıç dönemlerinde kendileri ile ilgili olumlu yazı ve eleştirilere ihtiyaç duymakta, bunu da basın aracılığıyla yerine getirmektedir.

Bu durum, 1983 yılı genel seçimlerinden partisi iktidar olarak çıkan Özal için de geçerli olmuştur. Özal, Başbakanlığı'nın ilk yıllarında propagandaya çok önem vermiş ve bu konuda özellikle TRT'den faydalanmıştır. Cemal'e göre Özal, televizyonu adeta 'ANAP videosu'na çevirmiştir. Başlangıçta, askeri yönetimin ardından Özal'ın basına karşı yaklaşımı gazeteleri rahatlatmıştır. Özal, 6 Aralık 1983'te "Basından memnunuz, memnun olmaya da mecburuz" derken, 1 Ocak 1984 tarihli açıklamasında, Basın Kanunu'nda yer alan ve haber alma özgürlüğüne müdahale eden hükümlerin de değiştirilmesini sağlayacaklarını söylemiştir (Cemal, 1989: 195).

Seçim öncesi ve sonrasında basınla ilişkilerini iyi tutan Özal, zaman geçtikçe aleyhinde çıkan yazılara tahammül edemeyecek duruma gelmiştir. Hatta Özal, seçimlerden kısa süre sonra Maliye Bakanı Vural Arıkan'a "Yabancı sigara kaçakçılığının arkasından hangi gazete patronlarının olduğunu bildiğini söyle" şeklinde bir direktif vermiştir (Cemal, 1989: 110).

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, ANAP döneminde de gazeteler üzerindeki baskıların 12 Eylül sürecindeki gibi devam ettiği görülmektedir. Turgut Özal, partisinin iktidara geldiği 1983 yılından 1993 yılındaki ölümüne kadar, kendisi ve ANAP ile ilgili olumsuz yazı yazan köşe yazarlarına karşı, gazeteler üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmış, ekonomik sansür uygulama yoluna gitmiştir. Örneğin Özal, Tercüman yazarı Nazlı Ilıcak'ın yazılarında Süleyman Demirel'den övgüyle söz ederken, ANAP iktidarını eleştirmesinden rahatsız olmuş ve Nazlı Ilıcak'ın eşi Kemal Ilıcak'ın sahibi olduğu Tercüman'ın kamu kuruluşları ilanları kesilmiştir. Gazetelerin en büyük gelir kaynaklarından olan ilanların kesilmesi, Tercüman'ı maddi yönden sıkıntıya sokmuştur. Öte yandan Ilıcak, sık sık 'Nazlı Ilıcak'ın Tercüman'da yazmaya devam ederse, gazetenin daha büyük sıkıntılarla karşılaşacağı ve Nazlı Ilıcak'ın gazeteden uzaklaştırılması gerektiği' telkinleri ile de karşılaşmıştır (Ilıcak, 2000: 326).

Tablo 3: 1983- 1993 Yılları Arasında Toplatılan Gazete ve Dergiler

Milli Gazete	24.01.83	Yayımlı süresiz olarak yasaklandı. 37 gün sonra 3.3.1983'te yeniden yayımına izin verildi.
Tercüman Gazetesi	10.01.83	Yayımlı süresiz olarak yasaklandı. 22 gün sonra 2.9.1983'te yeniden yayımlanmaya başlandı.
Milliyet Gazetesi	01.08.83	Basımı, yayımı, dağıtımı süresiz olarak yasaklandı. 10 gün sonra 27.8.1983'te yeniden yayımı için izin verildi.
Nokta Dergisi	23.08.83	Yayımlı süresiz olarak yasaklandı. 26.8.1983'te yeniden izin verildi.
Milli Gazete	18.10.83	Süresiz olarak yayın yasağı kondu. 8.11.1983'te yeniden yayımlanmasına izin verildi.
Günaydın Gazetesi	30.10.83	Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'na yayımı ikinci bir emre kadar durduruldu. 8.11.1983'te yayımı izin verildi.
Tan Gazetesi	30.10.83	Yayımlı süresiz durduruldu. 8.11.1983'te yeniden yayımlanmasına izin verildi.
Hürriyet Gazetesi	01.12.83	Yayımlı süresiz durduruldu. 7.12.1983'te yayımına izin verildi.
Yazko-Somut Dergisi	25.01.84	İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na yasaklandı.

Tablo 3: Devamı.

Sakarya Gazetesi		Arif Damar'ın "Vietnam" şiiri yayınlandığı için dava açıldı.
Muğla İlk Adımlar Gazetesi	15.09.83	"Hanlar Eriyor", "Şimdi Turşu Zamanı" yazılarından dolayı süresiz olarak yayını durduruldu. 2.12.1983'te izin verildi.
Körfez Gazetesi		Sıkıyönetim Komutanlığı'nda süresiz kapatıldı.
2000'e Doğru Dergisi	13.06.90	2 ay süreyle kapatıldı.
Özgür Gündem Gazetesi	1993 yılı	52 kez toplatıldı.
Azadi Gazetesi	1993 yılı	25 kez toplatıldı.
Aydınlık Gazetesi	1993 yılı	23 kez toplatıldı.
Mücadele Gazetesi	1993 yılı	10 kez toplatıldı.
Emeğin Bayrağı Dergisi	1993 yılı	9 kez toplatıldı.
Medya Güneşi Dergisi	1993 yılı	7 kez toplatıldı.
Özgür Gelecek Dergisi	1993 yılı	7 kez toplatıldı.
İşçinin Yolu Dergisi	1993 yılı	4 kez toplatıldı.
Hedef Dergisi	1993 yılı	4 kez toplatıldı.
Odak Dergisi	1993 yılı	3 kez toplatıldı.
Yeni Ülke Gazetesi	1993 yılı	3 kez toplatıldı.
Güneydoğu Gazetesi	1993 yılı	2 kez toplatıldı.
Alternatif Dergisi	1993 yılı	2 kez toplatıldı.
Milliyet Gazetesi	1993 yılı	1 kez toplatıldı.
Hürriyet Gazetesi	1993 yılı	1 kez toplatıldı.

Kaynak: (Nedim Şahhüseyinoğlu; Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür, 2005: 166-181)

1983-1984 yılları arasında gazeteler üzerindeki kısıtlamalar artmış, 29 Kasım 1983 tarihinde Hürriyet'te yayınlanan bir ölüm ilanı gazeteler arasındaki kopukluğu daha da artırmıştır.

Söz konusu ilan şöyledir;

"VEFAT

81 yıllık onurlu yaşamının 61 yılını bu uğraşa adayan üstün insan, öğretmenimiz MARAT İSMAIL'i yitirdik. Acımız derindir. Ondan

öğrendiklerimiz bizlere, BİLEN'in genç kız ve oğullarına yol gösteriyor. DOSTLARI”

Yayınlanan bu ölüm ilanı nedeniyle gazetelerde benzer yorumlara rastlanırken, Tercüman ve Son Havadis konuya farklı yaklaşmıştır. Son Havadis, haberi “TKP, yüksek tirajlı bir Türk gazetesinde liderleri İsmail Bilen'i öven ilanı göstere göstere yayımlattı.” şeklinde değerlendirirken; Tercüman, “Utanmazların cüreti! TKP, Türk basınına ilan verip, İsmail Bilen'i övdü” diyerek daha sert bir yorumda bulunmuştur.

Yukarıdaki örnekler göstermektedir ki; basında yasaklar ve kapatmaların yoğun olarak yaşandığı bir dönemde, gazeteler birbirine destek olmaktan ziyade, iktidara yaranma çabasında olmuştur. Bu ilanın yayımlanmasından kısa süre sonra, Hürriyet Gazetesi kapatılmıştır. Emin Çölaşan, Hürriyet Gazetesi'nin kapalı olduğu süre zarfında gazete çalışanlarının yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

“Bir hafta kadar kapalı olan gazetede ne yapılır? Çalışanlar, gazetenin ne kadar süreyle kapatıldığını bilemedikleri için her gün sabah saatlerinde gelir ve akşam sanki çıkacakmış gibi sayfalar hazırlanırdı. İşin en hazin tarafı bu saatlerde olurdu. Yurdun dört bir yanında çalışan muhabirinden kapıcısına kadar tüm çalışanlar bin bir emekle oluşturdukları sayfaları büyük bir hırsıyla yırtar ve evlerine dönerlerdi. Çünkü, o gün de izin çıkmamış olurdu” (Çölaşan, 1993: 75).

Öte yandan MGK, hukuki varlığı sona ermeden, 2969 sayılı yasayı çıkarmıştır. Söz konusu yasa “Cumhurbaşkanı'nı küçük düşürücü, Türkiye'nin iç ve dış politikasını olumsuz yönde etkileyecek beyanlarda bulunanlar 3 aydan 1 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçların yayın vasıtasıyla işlenmesi halinde verilecek ceza bir misli artırılır” hükümlerini içermektedir (Arcayürek, t.y.:478-479).¹⁶

¹⁶ ANAP yerel seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. ANAP 54 belediye başkanlığı alırken, SODEP 8, MDP 3, RP ise 2 belediye başkanlığına sahip olmuştur.

2.1.3. Aydınlar Dilekçesi

ANAP iktidarının antidemokratik uygulamaları dönem aydınlarının da tepkisine neden olmuş, özellikle darbeden sonra uygulama eksikliği görülen ifade ve örgütlenme özgürlüğüne dikkat çekmek amacıyla bin 300 aydın, ‘Türkiye’de Demokratik Düzene İlişkin Gözlem ve İstemler’ başlığını taşıyan metni imzalamıştır.

Bir grup bilim adamı, yazar ve sivil toplum örgütü temsilcisi tarafından 15 Mayıs 1984’te Cumhurbaşkanı Kenan Evren’e sunulan ‘Aydınlar Dilekçesi’nde demokratik düzen adına belli talepler sıralanmış, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne dikkat çekilmiştir. İfade ve düşünce özgürlüğünün oldukça kısıtlı olduğu bir dönemde, böyle bir çıkış dikkat çekmektedir. Evren’e ve TBMM’ye sunulmasının ardından yayınlanmasına yasak getirilen söz konusu dilekçede şu ifadeler öne çıkmaktadır:

“...Bir toplumun yaşayışında, özgürlük, çeşitlilik ve yenilik öğelerinin bulunması, toplumun geleceği ve gelişmeye açık tutulması için zorunludur. Bu bakımdan her türlü düşünce üretimi korunmalı, yeni öneriler kamuya özgürce sunulabilmelidir... Özgür basın, demokratik düzeni bütünleyen temel öğelerden biridir. Bunun sağlanması için, bağımsız, denetimsiz ve çok yanlı olarak toplumun kendinden haberli olması, değişik düşüncelerin özgürce yansıtılması ve her türlü eleştirinin basında yer bulması zorunludur. Çok yönlü kamuoyu oluşması ve yönetimin demokratik denetimi ancak böyle bir basınla gerçekleştirilebilir. Yine bu nedenlerle ve yansızlığın ön koşulu olarak TRT’nin de özerkliğinin sağlanması gerektiğine inanıyoruz...”¹⁷

‘Aydınlar Dilekçesi’ne yayın yasağı koyan Evren’in, dilekçeye bakış açısı dönem şartlarını daha iyi anlamamıza imkan tanımaktadır. Evren, basın toplantısında Başbakan Turgut Özal tarafından açıklanan bildiri metnine

¹⁷ Aydınlar Dilekçesi’nin tam metni için bakınız Ek-8 sayfa 131.

yayın yasağı koyduklarını söylemiş, dilekçeyi imzalayanlara 'bunu onların yanına bırakmayacağız' şeklinde seslenmiştir (Oran, 1989: 176-177).

Evren'in 'yanlarına bırakmayacağız' sözü, 12 Eylül ve bunu izleyen dönemde, basın yasaklarının haklı gerekçelere dayanmadığının ifadesi niteliğindedir. Tercüman Ekim 1984'te belli bir gerekçe gösterilmeden kapatılmıştır. Kapatma konusunda resmi bir gerekçe gösterilmese de, Tercüman yazarı Nazlı Ilıcak'ın o dönemdeki bir yazısı dikkat çekmektedir. Ilıcak'a göre, 12 Eylül öncesini izleyenler, insanların can ve mal güvenliğinin ön planda olduğunun farkındaydı ve askeri yönetimin kamuoyunda kabul görmesi konusunda soru işaretleri vardı (Cemal, 2000, 563).

2.1.4. 1985'te Basın Özgürlüğü

12 Eylül darbesinin üzerinden 5 yıl geçmesine rağmen, darbe yasaklarının devam ettiği görülmektedir. Bu durumda, Özal ve basın arasında giderek gerginleşen ilişkiler de etkili olmuştur. Tuşalp, Evren ve Özal yönetimi arasında hiçbir fark olmadığını, Özal'ın uygulamalarının darbe döneminin bir uzantısı olduğunu anlatmaktadır.

"Özalinkinin, Evreninkinden bir ayrımı olmadığını en iyi 'kitap, dergi, gazete toplatma, yayın durdurma ve yok etme kararları' anlatıyordu. Hiç tartışmasız Evreninkini benimseyen Özal, iktidara gelişinden 1989 yılına dek, 458 yayın hakkında toplatma kararı verilen bir döneme damgasını vuruyordu. Bilim ve Sosyalizm Yayınları'nın 133.607 kitabı; 3 Haziran 1985 tarihinde başkent Ankara'da, Mamak'ta yakıldı. Türkiye'yi sivilleşmeye götürdüğünü savlayan Özal'ı yıllarda, toplatma kararı verilen yayınlarla ilgili olarak 2 bin 792 yazar, çevirmen ve gazeteci yasaklandı. 368 yayın hakkında mahkemelerce müsadere ve imha kararı alındı. Yine, 458 toplatma kararının ayrıntılı dökümünün Özalinkinin gerçek boyutlarını göstermesi açısından önemliydi. 76 kitap, 11 ansiklopedi, 96 siyasi, 55 magazin, 79 seks dergisi, 14 müzik, 4 video kaseti, 5 kartpostal ve takvim, 64 günlük, 48 haftalık gazete, 1 telefon rehberi ve 5 atlas. 368 'müsadere ve imha' kararının yaygın türleri de ANAP'ın görülmek istenmeyen yüzünü anlatıyordu. 13 günlük gazete hakkında ise, 303 dava sürüyordu" (Tuşalp, 1992: 226).

Darbe sürecinde gazetecilerle bir araya gelen Evren, Cumhurbaşkanlığı döneminde de basın toplantıları düzenlemiştir. Toplantılarda eleştirilerini ve isteklerini sıralayan Evren, basının belli zümrelere hizmet etmekten vazgeçmesini istemiştir. Ancak, Evren'in dilediği gibi, 'basının bazı zümrelerden uzak durması' oldukça zor görünmektedir. Çünkü olumsuz eleştiriye tahammülü olmayan iktidar sahiplerinden yana tavır takınmayan gazeteler, yasaklar ve kapatmalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemdeki yasaklamalara rağmen genel anlamda basında bir 'Özal' hakimiyetinin söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Gazetelerin bir kısmı, Özal'a yönelik eleştirilerini sürdürürken, bazı gazetecilere göre, Özal sağlığını hiçe sayarak çalışmakta, ekonomiyi canlandırmaktadır (Doğan, 1994: 393). Özal da kendisine yönelik eleştirilerin dozu arttıkça, kağıda zam yapmış, basının en önemli maddi gelir kaynağı olan ilanları 'kendisinden yana yazan' gazetelere dağıtmıştır (Ilıcak, 2000: 265). Bazı basın olayları ise, Başbakan Özal'ın dışına çıkarak, dönemin İçişleri Bakanı Yıldırım Aktuna'ya kadar uzanmıştır. Bakan Akbulut'un 'Şebinkarahisar işkence Olayı' dönemin en dikkat çeken gelişmelerinden biri olarak görülmektedir. Söz konusu olay, 'bir gazeteciye yazdığı haberi yedirtecek' boyutlara ulaşmıştır. Yeni Şebinkarahisar muhabiri Mehmet Yeleş; 19 Kasım 1985 tarihli gazeteyi kendisine yutturmak istediklerini, ancak gazetenin kuruluşu nedeniyle tamamını yutamadığını söylemiştir.

Özal, konuyla ilgili soru soran gazetecilere, işkence ile ilgili soru sormamalarını yoksa kendisi ile bir daha yüz yüze gelemeyeceklerini söylemiştir (Tuşalp, 1992: 29-75).

Dönemin önemli gelişmelerinden biri de, gazeteci Cüneyt Arcayürek tarafından yazılan ve Cumhuriyet'te de yayınlanan KU-DE-TA isimli kitaptır. Arcayürek, kitapta bir adadaki yönetimin darbeyle devrilişini anlatmaktadır. Evren'in sert tepkisiyle karşılaşan Arcayürek, 12 Eylül'e karşı çıkmakla suçlanmıştır (Arcayürek, t.y: 249).

Cumhuriyet'te 24 Temmuz 1985 tarihinde yayınlanan Hasan Cemal imzalı yazı da, bir gazetecinin dilinden dönem şartlarını ve basın ile iktidar arasındaki ilişkileri genel anlamda irdelemek açısından önem taşımaktadır:

“...Basın ile iktidarlar, hükümetler arasında ‘balayı’ dönemleri de yaşanır. Başarı grafiğinin yükseldiği zamanlarda siyasal yönetimlerin basına dönük hoşgörü ve diyalog eğilimi daha güçlü olur. Ama grafiğin inişe geçmesiyle, basınla ilişkiler gittikçe bozulmaya yüz tutar, basın neredeyse tüm başarısızlıkların kaynağı, gazeteciler de günah keçileri olarak görülmeye başlarlar. ...Buraya kadar yazdıklarımın tümü, Başbakan Özal ve hükümeti için de geçerlidir. ...” (Cemal, 2005: 547-550).

2.2. 1986 YILI ÖZAL DÖNEMİ BASIN YASALARI

ANAP iktidarı, basına sansür uygulamaya ‘müstehcenlik kısıtlaması’ adı altında, 1117 sayılı ‘Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Yasası’nda değişiklikler yaparak devam etmiştir. Küçüklerin korunması ve kurulun faaliyete geçmesi ile ilgili ilk düzenleme 21 Haziran 1927’de yapılmış, ancak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülecek olan yasa, zamanla işlerliğini yitirmiştir. 1986 yılında yeniden gündeme gelen yasanın 7 maddesini değiştiren ve yasaya 3 madde ekleyen öneri, Gaziantep milletvekili Ata Aksu tarafından yapılmıştır. 12 Mart 1986’da işlerlik kazandırılan söz konusu yasa ile ilgili oluşturulan Başbakanlık himayesindeki kurul üyelerinin, MGK, Adalet, İçişleri, Milli Eğitim, Kültür ve Sağlık Bakanlıkları ile Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından seçilmesi öngörülmüş, kurula eserlerin 18 yaşından küçükler için muzır olup olmadığı konusunda karar verme yetkisi verilmiştir. (Resmi Gazete, 1927: madde 2). Yapılan değişikliklerle sansür yasasına dönüşen ‘Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu’ (Sağnak, 2010: s.y.) 6 Mart 1986’da kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

2.2.1. Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu

Söz konusu yasa şu maddeleri içermektedir:

Madde 4 - (Değişik: 6/3/1986)

Tebliğat üzerine eser sahipleri, telif hakkı sahipleri ve sorumlu müdürler, ellerinde mevcut eserlerin ön kapaklarına "Küçüklere zararlıdır" damga veya işaretini basmak zorundadırlar.

"Küçüklere zararlıdır" ibaresinin herkesin kolayca görüp okuyabileceği şekil ve büyüklükte yazılması zorunludur.

Bu suretle damgalanan eserler;

Açık sergilerde ve seyyar müvezziler tarafından satılamaz.

Dükkanlarda, camekanlarda ve benzeri yerlerde teşhir edilemez.

Gazeteler, mecmualar, duvar ve el ilanları, radyo ve TV ile veya diğer suretlerle ilan edilemez, satışı için reklam ve propaganda yapılamaz.

Para mukabili veya parasız küçüklere gösterilemez, verilemez ve hiçbir suretle okul ve benzeri yerlere sokulamaz.

Madde 7 - (Değişik: 6/3/1986)

Kanunun 4 üncü maddesinin;

Dördüncü fıkrasına aykırı olarak, sınırlamaya tabi olan damgalı veya damgasız basılmış eserleri, fıkranın bentlerinde belirtilen şekillerde satan, teşhir eden, nakleden, sipariş kabul eden, ilan eden, gösteren, veren ve okullara sokanlar, İki milyon liradan on milyon liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar. Suçun tekrürü halinde cezanın azami haddi uygulanır.

Madde 9 - (Mülga: 11/5/1988)

Madde 10 - Birinci maddede zikredilen eserlerden her hangi birinin tetkik edilmekte olduğuna ve tahdit edileceğine dair yevmi gazete ve mecmualarla neşriyatta bulunulamaz. Bu nevi haberleri neşreden gazete ve mecmua müdiri mesulleri sekizinci madde mucibince cezalandırılır. İşbu kanunda yazılı ceza sulh mahkemelerince hükmolunur.

Haklarında Kurulun herhangi bir kararı bulunmadığı halde basılmış eserlerini kendiliklerinden küçüklere muzır nitelikte görerek zarf veya poşet içinde satışa arz etmek isteyenler, bu eserlerin Katma Değer Vergisi dahil toplam satış bedeli üzerinden % 25 oranında bir meblağı, piyasaya sürdükleri tarihten,

Basılmış eserlerinin, Kurul tarafından küçükler için muzır nitelikte olduğuna karar verilenler, bu eserin basım adedinin Katma Değer Vergisi dahil toplam satış bedeli üzerinde % 40 oranında bir meblağı, Kurul kararının tebliği tarihinden, itibaren, bir ay içinde, Toplu Konut Fonuna aktarılmak üzere Maliyeye yatırmak zorundadırlar.”¹⁸

1986 yılı Mart ayından 1988 yılına kadar geçen sürede ‘Muzır yasa’ uyarınca verilen para cezalarının toplamı 7 milyar 730 milyon lirayı bulmuş, dava sayısı ise 200’e ulaşmıştır (Cemal, 1989: 313). Özal, basına yönelik sansür uygulamalarına rağmen özel bir nedenle basını kısıtlama düşüncesinde olmadıklarını savunmuş, kişi hak ve hürriyetleri adına yerinde düzenlemelerde bulduklarını söylemiştir (Tuşalp, 1986: 137-139). Özal bu sözlerine rağmen kendisini eleştiren yazı ve yazarlara yönelik tahammülsüzlüğünü açıkça belli etmiştir. Yalçın Doğan, Van ziyaretinde yanında olduğu Özal’ın, ‘Cüneyt Arcayürek ve Emin Çölaşan ‘bir yerlerini yırtmalar konuşmayacağım’ dediğini aktarmıştır (Arcayürek, t.y.: 379).

Öte yandan 28 Eylül 1986’da ara seçimlere gidilmesine karar verilmiş, seçim kampanyası sürecinde Özal ve basın arasındaki ilişkiler biraz daha

¹⁸ Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu maddeleri için bakınız Ek- 11 sayfa 143.

gerginleşmiştir. Özal, seçim kampanyalarında basını halka şikayet ederek, yazarları 'amigo'ya benzetmiştir. Özal'a göre basın; "Enişte amigo" (Metin Toker; dönemin SHP lideri Erdal İnönü'nün eniştesi), "Hercai amigo" (Nazlı Ilıcak), "Sol amigolar" ve "hangi arabaya binse onun düdüğünü çalan 'oportünist amigolar'dan oluşmaktadır (Cemal, 1989: 186).¹⁹

Özal'ın basına nasıl baktığını gösteren en iyi örneklerinden biri, 26 Eylül 1986'da ANAP İzmir İl Örgütü'nde yaptığı konuşmadır. Özal, seçim sürecinde siyasi partilerin yanında basınla da mücadele etmek zorunda olduklarını belirtmiştir:

"...60'tan bu tarafa kimse dokunamadı bu basına. Ben hatırlıyorum, bürokraside çok uzun zaman buldum. Gazete sahiplerinin veya köşe yazarlarının telefonlarını, isteklerini, iş takiplerini hepsini biliyorum. Şimdi bunlar ortadan kalkınca, bunlar bize düşman olacaktı tabii ki. Yani biz nasıl mafyayı da kaldırdık bu da kalktı. Bugün bana hiçbirisi telefon edemiyor. Mümkün değil, kimseye bir kolaylık göstermiş değiliz. Ama kimseye de bir kötülük de yapmıyoruz, onu da söyleyeyim..." (Cemal, 1989: 200).

Özal, konuşmasında 'kimseye kötülük yapmıyoruz' demişse de Nazlı Ilıcak, iktidarın baskısı yüzünden Tercüman'daki yazılarına son vermiş, yine Günaydın da, ilan ambargosunun hedeflerinden biri haline gelmiştir.

Öte yandan Cumhuriyet'in beş buçuk yıllık ANAP iktidarına dair saptamaları, basın durumunu irdelemek açısından dikkat çekmektedir. "Söz konusu dönemde; "2 bin 792 yazar, çevirmen ve gazeteci yargılandı; 458 yayın için toplatma kararı verildi, 368 yayın hakkında mahkemelerce müsadere ve imha kararı alındı, 39 ton yayın imha edildi, 40 ton yayın imhayı bekler hale geldi. Yazar, çevirmen ve gazetecilere 2 bin yıla yakın hapis ve milyarlarca liralık para cezası verildi; 13 gazete hakkında 303 dava açıldı. Türkiye'de basın özgürlüğünü kısıtlayan hükümler, başta Türk Ceza Yasası ile Basın Yasası olmak üzere tam 52 yasaya dağıtıldı. Ceza Yasası'nın değişik hükümlerinden Basın Yasası çerçevesinde yargılanarak hapse

¹⁹ 1986 yılı araseçim sonuçlarına göre; ANAP 6, DYP 6, SHP 1 milletvekili çıkarmıştır.

mahkum edilen 26 gazeteci, Özal iktidarının 6 yılında cezaevlerinde bulundu”. Yine Cumhuriyet Gazetesi'nin verdiği istatistiklere göre; İstanbul İkinci Asliye Ceza Mahkemesi'nde yıllara göre basınla ilgili dava ve sanık sayısı şöyledir: “1984'te 200 dava, 312 sanık; 1985'te 257 dava, 302 sanık; 1986'da 202 dava, 420 sanık; 1987'de 317 dava, 509 sanık. İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde açılan basın davaları ve sanık sayısı da yıllara göre şöyle: 1983-90 dava, 121 sanık, 1984-266 sanık, 1985-135 sanık, 1986- 56 dava, 89 sanık. 1987-23 dava, 32 sanık. “ (Cumhuriyet Gazetesi, 2000, s.y.).

2.3. 2. ANAP İKTİDARI DÖNEMİ

2.3.1 1987 Genel Seçimleri ve Basın

Gazeteciliği zor bir meslek haline getiren sadece Özal'ın demokrasi anlayışı değildir. Basın özgürlüğü; bir yandan 5680 sayılı Basın Yasası, bir yandan da TCK ve öteki yasalarla sınırlandırılmıştır. Özal iktidarı döneminde basın özgürlüğünü sınırlayan yasa sayısı, 151'e ulaşmıştır. Hatta dönemin Adalet Bakanı Altan Sungurlu tarafından oluşturulan komisyonun hazırladığı ön tasarı, 'gazeteciye ne yazarsa, suçlu diye yakalayıp, içeri atmaya' olarak sağlamıştır (Tualp, 1992: 267). Tasarıya göre; “devletin ekonomik ve ticari itibarını zarara uğratan ve anlaşmaların bozulmasına yol açan” haberler suç sayılmıştır. Tasarı; müstehcenlik kavramını yeniden düzenleyerek, 'cinsel arzuları tahrik eden ve genel ahlaka aykırı olan' her şeyin müstehcen olduğunu kabul etmiş, konuşmaların banda alınması, resim çekici ve kaydedici bir aletle özel hayatın gizliliğine müdahale yasaklanmıştır.

Özal, basını kısıtlayan yasalara imza atmaya sürdürürken, denetim altında tutmaya çalıştığı köşe yazarlarını yanından ayırmayarak, onlar için özel röportajlar vermiştir. Özal'ın sevdiği gazetecilerden biri olan Çetin Altan, Özallar'ın konuğu olarak gezilere katılmış, onların helikopterinde seyahat etmiştir (Cemal, 1989: 308). Özal'ın bazı gazetecileri yanından

ayırmamasındaki ve özel röportajlar vermesindeki en önemli etkenlerden biri, onları bir anlamda pohpohlayarak, gazeteleri kendi istediği şekilde yönlendirmektir. Özal'ın yanındaki gazetecilerden birçoğu, gazetelerde önemli mevkilere sahiptir ve bu durum gazetelerin kolayca denetim altına alınmasına olanak sağlamaktadır.

Daha önceki mitinglerinde gazetecileri 'amigo'lara benzeten Özal, milletvekili seçimlerinin öne alınması için yapılacak referandum gezilerine katılan gazeteleri bu sefer de 'sınıf'lara ayırır. Özal'a göre gazeteciler;

Gezilerde Özal'ın özel uçağında seyahat eden, Başbakan'ın bindiği helikoptere binen, 1. Sınıf gazeteciler,

Muhabirlerin, foto muhabirlerinin oluşturduğu 2. Sınıf gazeteciler, (Bu sınıftaki gazeteciler, kiralanan başka bir uçakta ya da Başbakan'ın gezilerinden bir gün önce otobüsle yolculuk ediyorlar, helikoptere binmeleri gerekse bile, topluca büyük bir helikoptere biniyorlardı.)

Dışlanan yazarlar, temsilciler, özel ajansların muhabirleri ve taşra muhabirlerinden oluşan 3. Sınıf gazetecilerdi. (Bu gazeteciler, Başbakan'ı en zor koşullarda izliyor, genellikle karayolundan seyahat ediyorlar, özel uçaklara alınsalar bile, helikopterlere binemiyorlardı.). Bu üç sınıfa ek olarak bir de, Özal'ın sınıfta bıraktıkları vardı. Bunlardan biri de Cüneyt Arcayürek'ti (Arcayürek, t.y.: 490).

2.3.2. 1987 Yılı Araseçimleri

Milletvekili seçimlerine kısa bir zaman kala gazeteler üzerindeki baskılar artarak devam etmiş; Hürriyet, Sabah ve Güneş gazeteleri toplattırılmış, 2000'e Doğru Dergisi'nin basımı durdurulmuştur. Ayrıca, Özal'ın gazeteler üzerindeki en önemli baskı aracı 'kağıt' konusunda da

sıkıntılar devam etmiştir. Özal, kağıt sıkıntısından söz edenlere, “Gelin döviz vereyim, ithal edin kağıdınızı” şeklinde seslenmiştir (Arcayürek, t.y.: 402).²⁰

Özal’ın seçimlerin ardından 30 Kasım 1987’de düzenlediği basın toplantısındaki eleştirileri dikkat çekmektedir.

“...Türk basınının seçim sonuçlarında çok fazla etkili oldukları kanaatinde değilim. ...Mesela bir gazetemiz var, Günaydın. Her gün aleyhimizde yazıyor. ...Bir de Cumhuriyet. Yazar da yazar. ...Basının benim üzerimde hiçbir kuvveti yoktur. Senden büyük Allah var, en basiti. Onu düşündüğünüz zaman basın daha tesirli olur...” (Arcayürek, t.y.: 427).

Öte yandan Özal’ın muhalif kesimi sindirmek adına farklı yöntemler denediği de görülmektedir. Örneğin Sabah’ın muhalif tavrı, 26 bin konut sözleşmesiyle iktidar yanlısı bir görünüm almıştır. Bu anlamda; Evren dönemindeki basın-iktidar ilişkileri ile Özal dönemindeki ilişkilerin farklılık gösterdiği söylenebilir. Askeri yönetim döneminde başlayan yasaklar, kapatmalar, tutuklamalar Özal döneminde devam etmekle birlikte basın; kağıt zamları, banka kredisi ve vergi erteleme gibi yöntemlerle baskı altına alınmış, Evren dönemindeki kontrol mekanizmaları, Özal döneminde otokontrol mekanizmalarına dönüşmüştür (Cemal, 2005: 281-283).

2.3.3. Erol Simavi’nin Özal Eleştirisi

Hürriyet Gazetesi’nin 1983 seçimlerinden sonra iktidar yanlısı tavrı sürmesine rağmen, zaman zaman Özal’a ve ANAP iktidarına dair eleştirilere de yer verdiği görülmüştür. Özellikle gazetenin sahibi Erol Simavi’nin 19 Nisan 1988’de yayınlanan ‘Sayın Başbakan’ başlıklı yazısı, en sert eleştirilerden biri olup, basın-iktidar ilişkilerini anlamlandırabilmek adına dönemin en dikkat çeken gelişmelerindedir.

²⁰ 1987 araseçimlerini ANAP kazanmış, ANAP 292 milletvekili çıkarırken, SHP 99, DYP ise, 59 milletvekili çıkarmıştır.

Simavi'nin Özal'a yönelik eleştirilerini sıraladığı yazıda şu ifadeler öne çıkmaktadır;

"Zatıalınızı ve politikanızı; gazetemde gün oldu eleştirdik, gün oldu alkışladık. Ama şahsınıza olan yakınlığımızı hep koruduk... Çizdiğiniz hedefler ve uygulamayı vaat ettiğiniz politika, bizlere de sıcak gelmiştir. Şimdi; o günlerden bugünlere uzanıp bakıyorum, sizi artık tanıyamıyorum.Bir akrabam var.. Kalbinden rahatsızdı. Yıllar önce Houston'da "bypass" geçirdi. Bir gün; her koruduğumuz karşılıklı sevgi-saygı ilişkisi, incir çekirdeği dolduramaz bir olay yüzünden bozuluverdi. ...Baktım, tanınmaz halde. O efendi adam gitmiş, yerine bir mahalle kabadayısı gelmiş.Gelelim, yine şahsınıza. Sizde uyandırdığı etkiyi, iki kelimeyle özetleyebilirim. "Basından nefret" Sağlık seferinizden dönüş gününden beri, bileri köşeye sıkıştırma çırpınışı içindediniz..Elhak, başarıyorsunuz da..Yetinmiyorsunuz; daha daha daha, sıkıştırmayı düşünüyorsunuz...Bazı akşamlar, televizyonumun penceresinden sizinle yüzyüze geliyorum..'Basınlı konuşma' yapacağınız gün bakıyorum da sizi, o tartıştığım akrabama benzetiyorum. Avaz avaz haykırıyorsunuz..Kelimleri dudaklarınızdan hep püskürtüyor, hem de adeta çevreye saçyorsunuz: "Basın yalan yazıyor. "Sora daha: "Asaparagaslar..Uydurmuşlar..İşletmişler..."...Kabul ediyorum..'Devrişahaneler'de basın sevilmiyor. ...Oysa baş başa konuşup, fikir alışverişinde bulunduğumuz günler, az değildir. Nice sırrınızı bize açmıştınız.. Hatırlarsınız..Davos'taydık..Sizden başını deritte gördüğüm bir meslek mensubumuz için ricacı olmuştum. Ödeme sorunları vardı...Aracılık görevini yerine getirirken, bir noktayı ayrıca belirtmişim: "Ben, arkadaşımın çok, bini aşkın çalışanı düşünüyorum" ...Hafiften bir yan tebessümle, bileceksiniz ne demiştiniz: "Valla Erol Bey, bugün iki buçuk milyon işsiz var. ..Piyasadan bin küsur gazeteci çekilmiş, hiç de fena olmaz." ...Bu ne kişiliksiz düzendir ki, parmağınızın bir işaretiyle pazar günü olmasına rağmen, savcılar çalışır, gazete toplatılır..Bu ne onurdan yoksun, devlet kuruluşlarıdır ki, yine bir göz kırpmanızla, kağıda katmerli zammı bindirir..."²¹

Bu sert eleştiriden kısa süre sonra, 4 Mayıs 1988 tarihli Hürriyet'in manşeti, dönem şartlarının en açık ifadesi niteliğindedir. Manşette, "40. yıl mutluluğumuzu Ankara'da Başbakan Özal da paylaştı! ifadeleri yer alırken, haberin fotoğrafında; Özal ve Simavi'nin kucaklaşan fotoğrafı kullanılmıştır.

22

²¹ Erol Simavi'nin Turgut Özal'ı eleştiri yazısı tam metni için bakınız Ek-7 sayfa 127.

²² Erol Simavi ile Özal'ın Simavi'nin mektubundan kısa süre sonra gazetelere poz vermeleri de ekonomik sebeplere bağlanmıştır. O dönemde, Hürriyet'in şirketlerini Anadolu Bankası'na satmak istemesi ve küçük faizle ve sabit kurla yatırım kredisi alması söz konusudur ve bu sebeple, Simavi, Özal'ı destekler konuma gelmiştir.

2.4. GAZETELERE EKONOMİK AMBARGO

1988 yılında yapılan ara seçimlerin ardından, kağıt başta olmak üzere zamlar devam etmiş, kağıda yapılan son zamlarla birlikte gazete kağıdının fiyatı bir yılda yüzde 200 zamlanmıştır. Özal, Dünya Ekonomik Forumu dolayısıyla Davos'a giderken yaptığı konuşmada; 'iki buçuk gazete kalacak' demiş ve buçuk olacak gazetenin de Cumhuriyet olduğunu belirtmiştir. Cemal, yapılan zamları basından alınan intikam, kan davasının bir parçası olarak görmekte, Özal'ın 'parlamentoda iki buçuk parti yeter' anlayışını, 'iki buçuk gazete de yeter' şeklinde değerlendirmektedir (Cemal, 2005: 236-237).

Özal iktidarı döneminde ardarda yapılan kağıt zamları tüm gazeteleri zor durumda bırakmasına rağmen, bazı gazeteler zamlara sesini çıkarmamış, hatta zamları destekleyen bir tutum sergilemiştir.

Gazetelerin zamlara bakış açısı haberlerine şöyle yansımıştır:

-Turgut Özal: "Fiyat artışları, Allah'ın takdiridir" (Hürriyet, 13.3.1988)

-Devlet Bakanı Abdullah Tenekeci: "Zammı kabul etmeyen vatandaş, çekip gidebilir"

-Devlet Bakanı Adnan Kahveci: "Halk zamlardan memnun. Kimse karşı çıkmıyor"

Devletin tekelinde olan kağıt üretimi nedeniyle zamların önüne geçilememiş, 17 Nisan 1988'de kağıda yapılan yeni zam dolayısıyla gazeteler fiyatlarını artırdıklarını ortak bir açıklamayla duyurmuştur. Yapılan son zamlarla birlikte, Özal'ın Başbakanlık koltuğuna oturduğu dönemde 120 bin lira olan kağıdın tonu 859 bin liraya çıkmıştır (Cemal, 1989: 266-267).

Özal iktidarının basın özgürlüğüne bakış açısını bu süreçte yaşanan iki olay oldukça net anlatmaktadır. Gazeteci Mehmet Ali Birand'ın Abdullah Öcalan ile yaptığı röportaj dolayısıyla Milliyet'e matbaada el konmuş ve röportaj yasaklanmıştır. Milliyet'e henüz matbaadayken el konulmasını sağlayan değişiklik 12 Eylül'de yapılmış, yasayı ilk uygulayan ise, Özal iktidarı olmuştur. Yine Özal'a suikast düzenleyen Kartal Demirağ'ın ilk ifadesini ele geçiren Erbil Tuşalp'in yazdığı haber Cumhuriyet'te yayınlanmıştır. Ancak haber dolayısıyla Cumhuriyet Gazetesi'nin Ankara Bürosu basılarak, Tuşalp gözaltına alınmıştır (Cemal, 1989: 270).

Öte yandan Turgut Özal, 25 Eylül 1988'de yapılacak yerel seçimlerin erkene alınması ile ilgili referandum çalışmalarına başlamış, bir yandan da 'çekilme tehditleri'nde bulunmuştur. Özal'ın 'çekileceğim' açıklamasının ardından Hürriyet'te çıkan haberler, gazetenin iktidara yakınlığının göstergesi olarak kabul edilebilir.²³

Özal'dan Kırgın Mesaj - "Başbakanın 'Referandumdan çıkacak sonuca göre Başbakanlıktan ve politikadan ayrılacağım' sözleri büyük heyecan yarattı" (Hürriyet, 19 Eylül 1988)

"Özal'a Bursa'da coşkulu karşılama. 'Gitme ne olur'" (Hürriyet, 20 Eylül 1988)

Özal, oy oranlarının belli olmasının ardından kendisine yakın gazetecilerden Uğur DüNDAR'ı konuta çağırılmış ve ilk özel demecini vermiştir. 26 Eylül 1988 günü Hürriyet'in manşetinden yayınlanan demece göre, 'Özal çekilmeyeceğini, istifa barajının yüzde 30 olduğunu açıklamıştır'

Özal, her ihtiyacı olduğunda başvurduğu basını, referandum sürecinde de 'evet' oyu almak için kullanmıştır. Referandum süresince Hürriyet okurlarının ANAP'a destek verilmesine karşı eleştirilerine Çetin Emeç'in

²³ 25 Eylül 1988'de yapılan referandumdan yüzde 35 oranında evet, yüzde 65 oranında ise, hayır oyu çıkmıştır.

tepkisi; "Bu gibi konulara sermaye karar verir. Bundan sonra bir süre, Özal'ı zor duruma düşürecek bir şey yazılmayacak" şeklinde olmuştur (Çölaşan, 2008: 286).

2.4.1. Uluslararası Basın Enstitüsü'nden Özal'a Uyarı

ANAP iktidarının ilk 5 yıllık dönemi, Cumhuriyet dışındaki birçok gazetenin Özal'a teslim olmuş olduğunu göstermektedir. Gazeteciler, sıkıyönetim döneminde olduğu gibi işkence, sorgulama ve para cezaları ile baskı altında tutulmuş, birçok süreli yayın ekonomik baskılardan dolayı yayınıni sürdüremez hale gelmiştir. Türkiye'deki sansür ortamı, Uluslararası Basın Enstitüsü'nün de dikkatini çekmiş ve Enstitü Müdürü Peter Galliner, Aralık 1988'de Başbakan Özal'a uyarı niteliğinde bir mektup göndermiştir.

"Türkiye'nin 1949'dan beri Avrupa Konseyi'nin bir üyesi olduğunu ve konsey statüsünün, üye ülkeleri, basın ve ifade özgürlüğünü güvence altına almakla yükümlü kıldığını hatırlatmama izin veriniz. Özellikle dikkatimizi çeken beş konu şunlardır:

- 1) Milliyet Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Eren Güvener ve aynı gazetenin yazarı Mehmet Ali Birand'a karşı 'Kürdistan İşçi Partisi' adlı kuruluşun liderleriyle yapılan bir söyleşiyi kısmen yayınladıkları gerekçesiyle açılan dava,
- 2) Cumhuriyet Gazetesi Ankara Bürosu Şef Yardımcısı Erbil Tuşalp aleyhindeki dava,
- 3) 2000'e Doğru Dergisi Yazı İşleri Müdürü Fatma Yazıcı aleyhine açılan çok sayıda soruşturma ve davalar,
- 4) Yeni Açılım Dergisi Yazı İşleri Müdürü Şefik Çalık'ın mahkumiyeti,
- 5) Kendilerine 'sosyalist basın' adını veren gruplar tarafından çıkarılan dergilere karşı süren baskılar.

...Türkiye, Avrupa Birliği'ne ta üyelik için başvurmuştur. Ülkenizin basın yasalarıyla ifade özgürlüğünü düzenleyen yasaları, topluluğa üye ülkelerin yasalarına ters düşmektedir. Zaman geçirmeksizin bu yasaları demokrasinin en temel ilkelerine uygun olarak, köklü bir şekilde değiştirmenizi talep ediyoruz ” (Topuz, 2003: 272-273).

Uluslar arası Basın Enstitüsü'nün bu uyarısının ardından Günaydın Gazetesi Müessese Müdürü Kemal Kınacı ve Tercüman yazarı Nazlı Ilıcak 4 Mayıs 1988'de Kenan Evren'e iktidarın uyguladığı ilan ambargoları ile ilgili bir mektup yazmış, siyasi iktidarın özellikle Günaydın ve Bulvar gazetelerine baskı oluşturduğu, ANAP iktidarının bu baskılarla demokrasiye aykırı davrandığını bildirmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in bu mektuba kayıtsız kaldığı ve herhangi bir girişimde bulunmadığı görülmüştür (Ilıcak, 2000: 10-11).

Ilıcak'a göre, Özal'lı yıllar; ekonomik durumu kötü olan basının, iktidarın hoşuna gitme çabasında olduğu bir dönemdir. Tercüman da ekonomik anlamda sarsılan gazetelerden biridir ve iktidarın baskısı sadece ilan ambargolarıyla sınırlı kalmamıştır. Kasım 1987 seçimlerinin ardından Ilıcak ailesinin, 'Başbakan'la arayı düzeltin, yoksa durum kötü' şeklinde bazı ANAP'lılardan aldığı mesajlar dikkat çekicidir.

Nazlı Ilıcak, gazeteye yapılan baskılar neticesinde Ocak 1988'de Tercüman'daki köşe yazılarına son vermiştir. Ilıcak'a göre, Özal, Tercüman'ın uzun süredir uğraştığı ipotek işini, makalelere son vermesinin hemen ertesinde düzelmiştir. Bu da Özal'ın devlet bankaları aracılığıyla keyfi kararlarda bulunduğunu ve bankalara müdahale ettiğinin göstergesidir (Ilıcak, 2000: 16).²⁴

²⁴ Tercüman Gazetesi sahibi Kemal Ilıcak'a ait arazi, devlet tarafından bir bankaya ipotek edilmiş, bu sorun arazi üzerinde bulunan konutların satılmamasına neden olmuştur. Özal, bu konuda Kemal Ilıcak'a yardım sözü vermiştir.

2.4.2. Özal ve Basın Arasında Gerginlik

ANAP iktidarının, basına karşı sert tutumu, 1987 seçimlerini kazanmasının ardından da devam etmiştir. Ilıcak'a göre, Özal, yasanın intikamını kağıt fiyatlarına zam yaparak almaktadır (Ilıcak, 2000: 44). Özal ve basın arasındaki gerginliğin haberlere yansıdığı görülmektedir.

“Özal herkese kızdı: Başbakan Özal, Kınık Tüneli'nin açılışında, önünde bulunan gazetecilere “Çekilin yahu, sizinle gene kavga mı edelim yani...Allah, Allah illa kavga mı edelim? Diye bağırdı. Başbakan'ın korumaları da gazetecileri sert bir şekilde Özal'ın yanından uzaklaştırdı.

Müthiş tehdit: Dün İzmir'de Adnan Menderes Havaalanı'nda açılış töreninde çok sinirli olduğu gözlenen Başbakan Özal, törenin amacını, anlam ve önemini unutup, gazetelerde kendini eleştiren köşe yazarlarına çatmaya başladı. Özal, “Benim aleyhimde yazı yazan köşe yazarlarından, seçimden sonra dosyalarını açıp, tek tek hesap soracağım” dedi.

Özal: Bazı köşe yazarlarını sevmem: Başbakan Turgut Özal, Foto Muhabirleri Derneği tarafından düzenlenen ‘fotoğraf makinesi kampanyası’nda bazı çevrelerde söylendiği gibi basına kızmadığını, bu tip haberlerin muhalefet tarafından uydurulduğunu belirterek, “Benim gazetecileri sevmediğimi söylüyorlar. Bu doğru değil. Ben gazetecileri severim. Hatta onlara bazen nasihat bile ederim. Bazı gazetecileri sevmediğim doğrudur. Köşe yazarlarını sevmez onlar da beni sevmezler. Doğruya doğru”

Başbakan Özal'ın basına karşı olumsuz tutumuna son vermek adına gazete sahipleri boş durmamış ve düşüncelerini hükümeti kınayan bir metin aracılığıyla duyurmaya çalışmışlardır. Özal, her gazetenin birinci sayfasından

duyurulacak bu metinden, Sabah Gazetesi sahibi Dinç Bilgin aracılığıyla haberdar olmuş ve aralarında Aydın Doğan (Milliyet), Dinç Bingin (Sabah), Özcan Ertuna (Hürriyet), Kemal Ilıcak (Tercüman), Kemal Kınacı (Günaydın), Okay Gönensin (Cumhuriyet), Sencer Güneşoy (Güneş), Enver Ören (Türkiye), Mustafa Özkan (Son Havadis), Remzi Erküren (İşverenler Sendikası Genel Sekreteri), Altan Öymen (Milliyet), Çetin Emeç (Hürriyet), Taha Akyol (Tercüman), Mehmet Yazar (Devlet Bakanı), Adnan Kahveci (Devlet Bakanı), Oltan Sungurlu (Adalet Bakanı) olan isimleri Başbakanlık'a davet ederek amaçlarının basın hürriyetini sınırlamak olmadığını söylemiştir. Bu gelişme üzerine ortak kaleme alınan metnin yayınlanmasından vazgeçilmiştir.

Söz konusu metinde öne çıkan ifadeler şöyledir:

"...Bugün Türk basını mevcut yasalarla büyük ölçüde sınırlandırılmış olan haber verme ve eleştirme görevini, şimdi de tümüyle yaptırmama tertipleriyle karşı karşıyadır. Başbakan destekçileri ve onların yönlendirdikleri; uzun süredir, gerçek belgelere dayanan haber ve eleştirileri dahi yalanlayarak, yayın organlarımıza 'gerçekdışı yayın yapan, kişilik haklarına saldıran' bir kimlik yakıştırmaya çalışmaktadırlar. Bu kampanyanın amacı, basının haber verme, eleştirme görevini engelleme ve halkımızın bilgi alma, öğrenme hakkını yok edecek yasal düzenlemelere zemin hazırlamaktır.

...İktidar, basın kuruluşlarının yaşama imkanlarını ortadan kaldıracak yepyeni ve ağır para cezaları getirme; her haberi, her girişimi, her inancı suç sayabilme yolunu açacak kuralları oluşturma; sorumluluğu yaygınlaştırma; hukuka aykırılığı tarafsız yargı kararıyla belirlenmeden, 'yayının önlenmesini ve durdurulmasını' sağlama, böylelikle de basına toptan sansür uygulama yolundadır. Siyasal iktidarın bu yasalarla basını korkutma, sindirme amacını güttüğü açıktır. ...Türk basını, sadece iktidarın benimsediği, onun savunup, izin verdiği görüşleri açıklayarak, yalnız o doğrultudaki haberleri yayacak bir düzenin, demokratik sistem ve Anayasa ile bağdaşmayacağı inancındadır.

Hükümetin 'basın özgürlüğünü' ortadan kaldırmayı amaçlayan girişimlerine karşı tavrını henüz kesin çizgileriyle oluşturamayan muhalefet partilerini de soyut ve genel ifadelerle yetinmeyip, somut görüş, kararlı tutum belirleyerek basın özgürlüğünün ve demokratik sistemin tahribini önlemek için Meclis çatısı altında mücadeleye çağırıyoruz." (17 Mart 1988)

Ortak kaleme alınan metnin yayınlanmasından vazgeçilmesine rağmen, kağıt zammı devam etmiş, Özal, 'Daha bekleyeceğiz. Ne zaman zam yapacağımı ben bilirim' açıklamasıyla basına bir anlamda gözdağı vermiştir.

Altan Öymen'in 19 Nisan 1988'de Milliyet'teki köşe yazısı basının zamlara bakış açısı bakımından dikkat çekmektedir.

"Ay sen bana yan mı baktın? Sana köşe başında pusu kurup, kafana bir sopa indireyim de gör....Sabahleyin gazete fiyatlarının artışı, akşam vakti kağıt fiyatlarının artışı. Hem de artış oranına bakın: Yüzde 35. ...Başbakan Turgut Özal'ın bu konuda aklından geçenler, sadece basına karşı olan psikolojik durumuyla ilgilidir. Tatil gününü geçirip, bir gece bekleyecek tahammülü bile gösterememesinden bellidir: Başbakan gazetelere, anlaşılması güç nedenlerle kızıyor. ..."

Kağıt zamlarına bir eleştiri de Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası'ndan gelmiş, 12 sendika üyesinin imzası bulunan bildiri ile basının kaygısı dile getirilmiştir. Bildiride;

"... Üzülerek ifade etmek isteriz ki, demokrasinin var olduğu ülkelerdeki uygulamaların tam aksine, hükümet basının yayın politikası ile ekonomik ve mali politikasını birbirine karıştırma davranışı içine girmiş bulunuyor. Bu nedenle de sizlere 50 lira zam yaptığımızı açıkladığımız Pazar günü SEKA'nın Yönetim Kurulu'na hiçbir hesaba sığmayan ve dayanağı olmayan yüzde 35 oranında bir zammı yaptırmış ve akşam saatlerde gazetelere tebliğ ettirmiştir. Diğer bir ifade ile gazete fiyatlarına yapılan zammı aynı gün ve tamamen SEKA kasasına aktarmıştır. Demokrasi ve

halkımızın aydınlanma yolundaki mücadelemizi yürütmek için bugünden itibaren tekrar yüzde 50 zam yapmak zorunda kaldık” İfadelerine yer verilmiştir.

2.5. CUMHURBAŞKANI ÖZAL VE BASIN

26 Mart 1989 tarihinde yapılan yerel seçimler, ANAP’ın oy kaybetmeye başladığının göstergesi niteliğindedir. Seçimlere kadar Özal’ın yanında bir tavır sergileyen Hürriyet’in 27 Mart 1989 tarihli manşeti ‘ANAP Yamyassı’ olmuştur. (Çölaşan, 2008: 347). Özal, partisi oy kaybetmeye başladıkça basına yüklenmeyi sürdürmüş, daha önceki gazeteci sıfatlarına bu dönemde yenilerini eklemiştir. Başbakan Özal’ın görmek istemediği yazarlarla, muhabirler ‘Yürüyen’, uçağında yeri olan yazarlar ise, ‘Uçan’ gazetecilerdir. Yine gazetecileri yazılarına yorum katan ve katmayan şeklinde değerlendirip, ikiye ayıran Özal’ın, istemediği gazetecileri alenen belirtmesi, askeri yönetim tavrının bir devamı olarak nitelendirilebilir (Arcayürek, 1989: 12).

“...Gazete sahipleriyle konuştum. ...Ben sizden, beni methetmenizi istemiyorum. Ama kasıtlı yazılar yazmayınız, biraz tarafsız, adil olunuz yazılarınızda. Bakın siz onu yazarsanız yazılarınızda, ben de her türlü kolaylığı gösteririm. Sıfır gümrükle gazete kağıdı getirilmesine devam ederim, fon koymam dedim. ...Hiç onlardan yılacak bir şeyim yok. Ama iyi basın da var, onu da söyleyeyim. ...” sözleri de Özal’ın basına karşı tavrının en açık göstergelerindendir.

2.5.1. „Tazminat milyoneri’ Özal

Özal, basını sindirmek adına ilginç bir yöntemle başvurmuş ve Başbakanlık Hukuk Müşavirleri’nde Mehmet Yılmazcan yönetiminde bir ‘tekzip bürosu’ oluşturulmuştur. Büro sorumlularından avukat Bilgin Yazıcıoğlu ve avukat Yaşar Sevük, Özal’ın ‘yalanlama, açıklama ve tekzip’ konularında açtığı tazminat davalarından 1 milyona yakın para kazandığını söylemiştir (Tuşalp, 1992: 267-268). Özal’ın açtığı tazminat davaları arasında

en dikkat çekeni, Emin Çölaşan'ın 'Turgut Nereden Koşuyor' adlı kitabına ilişkindir. Özal ailesinin kitaba açtığı davadan Semra Özal ve Turgut Özal kişi başı 5 milyon lira, kişisel haklara tecavüz gerekçesiyle 70 milyon lira tazminat ile davanın açıldığı 24 Nisan 1989 tarihinden itibaren bu paraya yüzde 30 faiz ve kararın yüksek tirajlı bir İstanbul gazetesinde yayınlanması ile tecavüze son verilmesi kararı çıkmıştır. Kamuoyunun dikkatlerini üzerine çeken 'Turgut Nereden Koşuyor' adlı kitap, dönem basını tarafından da ilgiyle takip edilmiş, Bugün Gazetesi kitabın bazı bölümlerini yayınlamıştır. Yine Özal ailesinin devreye girmesi ve kişisel haklara saldırıda bulunduğu gerekçesiyle Bugün'ün yayını durdurulmuş ve Özal, gazete aleyhine 50 milyon liralık tazminat davası açmıştır (Çölaşan, 2008: 351).

30 Nisan 1989'da Tercüman'da yayınlanan 'Özal tazminat milyoneri' başlıklı habere göre, "Özal'ın açtığı tazminat davaları nedeniyle 10 gazeteci mahkum olmuş ve Özal, açtığı beş davadan toplam 645 milyon lira tazminat talep etmiştir. Davalardan hepsinin gerekçesi hakaret olup, Özal kendisine hakaret ettiği gerekçesiyle; Engin Ardıç, Yetkin İşçen, Talat Halman, Ören Güvener, Emin Madanlı, Fatma Yazıcı, Cüneyt Arcayürek, Okay Gönensin, Sabahattin Aksakal, Hasan Kılıç gibi gazetecileri mahkemeye vermiş, bu isimlerden bazıları mahkum olmuştur". TABLO-4'te gösterildiği gibi, 1983-1993 yılları arasında, 3 bin gazeteci, yayıncı sanık olarak yargılanmış, yazı işleri müdürlerine 5 bin yıldan fazla hapis cezası verilmiştir. Gazeteciler, görevlerini gerektiği gibi yerine getiremedikleri gibi; tazminat davaları, hapis cezaları ile mücadele etmek durumunda kalmışlardır.

Tablo 4:1983 – 1993 Yılları Arasında Hüküm Giyen Gazeteciler ve Açılan Tazminat Davaları

1983 YILI			
Okay Gönensin	Cumhuriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	-
Hasan Karakaya	Milli Gazete	Yazı İşleri Müdürü	-
Erken Erkan	Türk Haberler Ajansı	Muhabir	"Evrenin Gezisi 6 Nisan'da Başlıyor" haberinden dolayı gözaltına alındı.
Doğan Heper	Milliyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	"Sonun Başlangıcında Bir Nebze Düşünme Molası" yazısından dolayı 05.08.1983'de soruşturmaya gerek olmadığına karar verildi.
Metin Toker	Milliyet Gazetesi	Yazar	18.08.1983'de 3 aydan 1'ylıa kadar hapis cezası istendi
Nazlı Ilıcak	Tercüman Gazetesi	Yazar	"Hergece 2 Gündüz Arasındadır" yazısından dolayı 8 yıla kadar hapis cezası istendi. 16.11.1983'de beraat kararı verildi.
Yazgülü Aldoğan	Nokta Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	-
Metin Toker	Milliyet Gazetesi	Yazar	"Uygulanırsa Mutlaka Mutsuz Sona İtecek Senaryo" yazısından dolayı MGK'nın 76 sayılı kararına aykırı hareketten gözaltına alındı.
Teoman Erel	Milliyet Gazetesi	Yazar	"Veto Yelpazesi" yazısından dolayı gözaltına alındı.
Doğan Heper	Milliyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	15.12.1983'de beraat kararı verildi.
Ali Saydam	Bravo Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	Beraat Etti
Veis Sözüer	Hergün Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	Laiqliğe aykırı yazıdan gözaltına alındı.
Cezmi Bayram	Hergün Gazetesi	Yazar	Beraat Etti
İlhami Çevik	Daily News	İmtiyaz Sahibi	"Yaşasın 1 Mayıs" bildirisinin basımı ve yayımı nedeni ile beraat kararı verildi.
Sadun Sönmez	Halkın Yolu Dergisi	İmtiyaz Sahibi	"Yaşasın 1 Mayıs" bildirisinin basımı ve yayımı nedeni ile beraat kararı verildi.
Nevzat Açan	Halkın Birliğı Dergisi	İmtiyaz Sahibi	"Yaşasın 1 Mayıs" bildirisinin basımı ve yayımı nedeni ile beraat kararı verildi.

Tablo 4: Devamı.

Lemi Akan	Yurtsever Gençlik Dergisi	İmtiyaz Sahibi	"Yaşasın 1 Mayıs" bildirisinin basımı ve yayımı nedeni ile beraat kararı verildi.
1984 YILI			
Yavuz Okayben	Cumhuriyet Gazetesi	Muhabir	Beraat Etti
Okay Gönensin	Cumhuriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	-
Nazlı Ilıcak	Tercüman Gazetesi	Yazar	
Aydoğdu İlter	Tercüman Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	"Bizi Tanıyorsunuz" yazısı nedeni ile
Nadir Nadi	Cumhuriyet Gazetesi	Yazar	"Birlik ve Beraberlik" yazısı nedeni ile
Turhan Ilgaz	Cumhuriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	"Ve Bayar" yazısından beraat etti
Uğur Mumcu	Cumhuriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	"Ve Bayar" yazısından beraat etti
Erbil Tuşalp	Cumhuriyet Gazetesi	Muhabir	"Gözaltına alındığı gün ölen gencin babası sıkı yönetime başvurdu" haberinden dolayı
Yalçın Peşken	Cumhuriyet Gazetesi	Muhabir	"İstanbul Sosyetesı Fatih Ormanlarında Koşuyor" yazısı nedeni ile
1988 YILI			
Veli Yılmaz	Halkın Kurtuluşu Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	748 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı.
Alaaddin Şahin	Halkın Yolu Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	130 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
Candemir Özler	Savaş Yolu Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	23 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
Erkan Tuskan	İlerici Yurtsever Gençlik Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	123 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
Bektaş Erdoğan	Kitle Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	36 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
İrfan Aşık	Partizan Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	17 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
Hüseyin Ülgen	Genç Sosyalist Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	12 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
Mustafa Çolak	Özgürlük Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	13 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
Galip Demircan	Halkın Kurtuluşu Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	15 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
Ersan San	Güney Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	7 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
Fikret Ulusoydan	Halkın Sesi Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	30 yıl hapis cezasına çarptırıldı.

Tablo 4: Devamı.

Muhittin Göktaş	Kıvılcım Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	7 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
Remzi Küçükertan	Devrim Proleterya Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	7,5 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
1990 YILI			
Okay Gönensin	Cumhuriyet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü	Hakkında okula astığı savaş karşıtı duvar yazısı yüzünden Nermin Alkan ile ilgili dava açıldı. Gönensin hakkında 3 aya kadar hapis cezası ile yargılandı.
Güner Tokgöz	Yüzyıl Dergisi	İdare Müdürü	Ruhsatsız silah bulundurmak suçundan 1 yıl 3 ay hapis cezasına mahkum oldu.
Yaşar Kopan	Mücadele Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	Dergide yayınlanan bir yazı nedeniyle 7 yıl 6 ay hapis cezasına mahkum oldu.
Nurettin Şirin	Tevhid Dergisi	Yazar	Laikliğe aykırı dini propaganda yaptığı iddiasıyla 4 yıl 2 ay hapis cezasına mahkum oldu.
Tunca Arslan	2000'e Doğru Dergisi	Yazı İşleri Müdürü	3 Aralık 1989 tarihli gazete sayısında PKK ile ilgili bir haber nedeniyle yargılandığı davada 7 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırıldı.
Mecit Öztunç	Yeni Ülke	Muhabir	-
Tuncer Dilaveroğlu	Demokrasi	Yazı İşleri Müdürü	-
Mehmet Güneş	Hedef	Yazı İşleri Müdürü	31 Mayıs 1991'de gözaltına alındı. 1 Haziran'da serbest bırakıldı.
Haydar Geçilmez	Yeni Ülke	Muhabir	-
Serhat Bucak	Yeni Ülke	Gazete Sahibi	6 Ağustos 1991'de ifadesi alındıktan sonra serbest bırakıldı.
1992 YILI			
Mustafa Muzaffer Tıghoğlu	Yeni Meram Gazetesi	Yazar	Kimliği belli olmayan kişilerin saldırısına uğradı.
İrfan Uçar	Özgür Gündem Gazetesi	Muhabir	6 Mayıs günü görüşmeye gittiği bir avukatın İstanbul'daki bürosunda gözaltına alındı. Uçar, serbest kaldıktan sonra gözaltında işkence gördüğünü söyledi.
Ali Haydar Umur	Yeni Demokrasi Dergisi	İzmir Temsilcisi	DGM tarafından tutuklandı.

Tablo 4: Devamı.

Kazım Özdoğan	Özgür Gündem Gazetesi	Muhabir	9 memur sendikasının yöneticileri tarafından başlatılan yürüyüşü sırasında çıkan olayları izlerken polis tarafından dövüldü.
Canan Temelkaya	Sabah Gazetesi	Muhabir	9 memur sendikasının yöneticileri tarafından başlatılan yürüyüşü sırasında çıkan olayları izlerken polis tarafından dövüldü.
Cumhur Kılıççioğlu	Mücadele Gazetesi	Başyazar	39 milyon 900 bin lira para cezasına çarptırıldı.
İsmail Okçu	Zaman Gazetesi	Yazar	Yazdığı bir eleştirid yazısı nedeniyle 1 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
Mümtaz Şahin	Doğuş Gazetesi	Yazar	Kesinleşmiş bir mahkeme kararını eleştirdiği ve yargı sistemine hakaret ettiği iddiasıyla 3 ay 15 gün hapis cezasına çarptırıldı.
Remzi Bilget	Newroz	Genel Yayın Yönetmeni	18 Ocak 1992'de gözaltına alındı, 1 ay sonra serbest bırakıldı.
Nazım Taban	Emeğin Bayrağı	Yazı İşleri Müdürü	-
Yahya Koçoğlu	ANKA	Muhabir	-
Sadık Güleç	Gerçek	Muhabir	21 Nisan 1992'de gözaltına alındı, 4 gün sonra serbest bırakıldı.
Mehmet Şenol	Özgür Gündem Gazetesi	Muhabir	24 Haziran 1992'de gözaltına alındı, 3 saat gözaltında tutuldu.
Metin Göktepe	Gerçek	Muhabir	-
Medeni Ayhan	Özgür Halk	Muhabir	-
İhsan Kurt	Özgür Gündem Gazetesi	Muhabir	26 Ağustos'ta gözaltına alındı, 2 sonra serbest bırakıldı.
Ahmet Öztürk	Mücadele	Muhabir	-
Enver İnan	Mücadele	Gazete temsilcisi	-
Samet Yekta	Özgür Gündem Gazetesi	Muhabir	Ekim ayında gözaltına alındı, 1 ay sonra serbest bırakıldı.
1993 YILI			
Sadun Keve	Özgür Gündem Gazetesi	Muhabir	-
Müslüm Yücel	Yeni Ülke	Muhabir	-
Hakan Kartal	Azadi	Muhabir	10 Mart 1993'te gözaltına alındı, 17 gün sonra serbest bırakıldı.

Tablo 4: Devamı.

Bülent Çiftçi	Özgür Gündem Gazetesi	Muhabir	-
Sinan Erdöl	Emeğin Bayrağı	Muhabir	İfadesi alınarak serbest bırakıldı
Sakine Fidan	Mücadele	Muhabir	-
Yelda Devran	Devrimci Gençlik	Muhabir	-
Hayri Karasu	Emek	Temsilci	-
Faik Bulut	Özgür Gündem Gazetesi	Yazar	2 gün gözaltında tutulduktan sonra serbest bırakıldı.
Üzeyir Atmaç	Aydınlık Dergisi	Muhabir	İfadesi alınarak serbest bırakıldı
Mahmut Metin	Medya Güneşi	Yazı İşleri Müdürü	-
Hasan Aslan	Aydınlık Dergisi	Muhabir	-
Ahmet Ayvalı	Odak	Muhabir	-
Tuncay Atmaca	Emek	Yazı İşleri Müdürü	83 milyon lira para cezasına çarptırıldı.
Bülent Genç	Emeğin Bayrağı	Yazı İşleri Müdürü	34 ay hapis cezasına çarptırıldı.
Yücel Özdemir	Gerçek	Yazı İşleri Müdürü	20 ay hapis cezasına çarptırıldı.

Kaynak: (Nedim Şahhüseyinoğlu; Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür, 2005: 166-181)

Öte yandan ülkede bir kaos ortamı yaşanmakta, faili meçhul ölümlerin ve protesto gösterilerinin yaşandığı söz konusu süreç, Tuşalp'in deyişiyle, 'ANAP'ın güvenlik politikalarını oluşturanlarca özendiriliyor, en somut özendirmeyi ise, 1 Mayıs 1989 olaylarını değerlendirirken ANAP grubunda Özal yapıyordu.' Özal, bu olaylardan basını sorumlu tutmuş, ona göre basın, güvenlik güçlerini zaafa uğratarak, iç ve dış mihrakların girişimlerine alet olmuştur. Özal'ın sorumlu tuttuğu basın, Mehmet Akif Balcı'nın cenaze töreninde polislerin saldırısına uğramış, Muammer Aksoy'un cenaze törenini izleyen gazeteciler ise, yine polis tarafından Ankara Cebeci Köprüsü'nden aşağı atılmıştır. Gazetecilere saldırıda bulunan polisler, dönemin Ankara Emniyet Müdürü Mehmet Açar'ın tüm girişimlerine rağmen bulunamamıştır (Tuşalp, 1992: 328-329)

Basın tarihinin en karanlık yılları, 12 Eylül 1980 ve süreci takip eden dönemde yaşanmıştır. TABLO-5'te de görüldüğü gibi, bu dönemde öldürülen gazeteci sayısı rekor derecede artmış, bu gazetecilerin birçoğu 'faili meçhul' cinayetlere kurban gitmiştir. Basın Konseyi'nin açıklamalarına göre, Kasım 1991'den Mart 1993'e kadar geçen süre içinde 309 gazeteci saldırıya uğramış, bu saldırıların 15'i silahlı, 3'ü bombalı olmuştur. Saldırıların 161'i gazetecilere görev başındayken gerçekleşmiştir.

Tablo 5: 1988-1993 Yılları Arasında Öldürülen Gazeteciler

GAZETECİ/KURUM	TARİH
Mevlüt Işık / Türkiye	01.Haz.88
Seracettin Müftüoğlu / Hürriyet	29.Haz.89
Sami Başaran / Gazete	07.Kas.89
Kamil Başaran / Gazete	07.Kas.89
Çetin Emeç / Hürriyet	07.Mar.90
Turan Dursun / İ kibine Doğru ve Yüzyıl Dergileri	04.Eyl.90
Gündüz Etil	1991
Ali Gündüz Etili/ Yeni Günaydın	08.Eyl.91
Halit Güngen/ 2000'e Doğru	08.Şub.91
Mehmet Sait Erten / Azadi	1992
Halit Güngen / 2000'e Doğru	18.Şub.92
Cengiz Altun / Yeni Ülke	25.Şub.92
İzzet Kezer / Sabah	23.Mar.92
Bülent Ülkü / Körfeze Bakış	01.Nis.92
Mecit Akgün / Yeni Ülke	02.Haz.92
Hafız Akdemir / Özgür Gündem	08.Haz.92
Çetin Ababay / Özgür Halk	29.Tem.92
Yahya Orhan / Özgür Gündem	09.Ağu.92
Hüseyin Deniz / Özgür Gündem	09.Ağu.92
Musa Anter / Özgür Gündem	20.Eyl.92
Yaşar Aktay / Serbest	09.Kas.92
Hatip Kapçak / Serbest	18.Kas.92
Namık Tarancı / Gerçek	20.Kas.92
Orhan Karağar	23.Oca.93
Uğur Mumcu / Cumhuriyet	24.Oca.93
Kemal Kılıç / Yeni Ülke	18.Şub.93
Mehmet İhsan Karakuş	13.Mar.93
Ercan Gürel / HHA	20.May.93
Teğmen Demir	05.Haz.93

Haşim Kaya	14.Haz.93
Ömer Taşar/ Milli Gazete	26.Haz.93
İhsan Uygur / Sabah	06.Tem.93
Rıza Güneşer / Halkın Gücü	14.Tem.93
Ferhat Tepe / Özgür Gündem	28.Tem.93
Ayşe Malkoç/ Kayıp	07.Ağu.93
Muzaffer Akkuş / Milliyet	20.Eyl.93
Zülküf Akkay	28.Eyl.93
Recep Demirtaş	09.Eki.93
Orhan Okço	09.Eki.93
Yalçın Kaya	10.Eki.93
İdil Buşkan	10.Eki.93
Kadir İpek Sümer	09.Kas.93
Adnan Işık	01.Ara.93

Kaynak: (<http://www.tgc.org.tr/oldurulengazeteciler.html>)

2.5.2. SEKA grevi

Tarihinde ilk kez Başbakan Özal döneminde greve giden SEKA, Özveri'ye göre; Özal tarafından adeta greve zorlanmış, grev süresinde kağıt ve kağıt ürünlerinin tamamının ithalatında sıfır gümrük uygulanmış, özellikle yazı tabında yaşanan kalite farkı, kağıt sektörünün büyük bir darbe yemesine neden olmuştur. (Özveri, 2005: 105-106). 6 Eylül 1988'den 14 Ocak 1989'a kadar süren grev, gazeteleri de hazırlıksız yakalamıştır. Grevi, Türk basınını cezalandırma grevi olarak nitelendiren Mutlu, yazısında şu ifadeler yer vermektedir:

“...4 ayı aşkın bir süredir devam eden SEKA grevi nihayet bitti. Grevin nasıl bittiğine dikkatinizi çekmek isterim. Başbakan aniden devreye girme gereği hissedip, ‘Bitirin şu grevi’ dedi ve 130 günlük grev bir anda bitti. Yerel seçimlere 2 ay kala bir sihirli gücün devreye girip, grevi bitirmesi acaba bir tesadüf mü? Yoksa ANAP iktidarı SEKA grevi nedeniyle önemli ölçüde zarar verdiği gazetelere seçim öncesi bir jest yaparak, yakınlaşma gereği mi hissetti? Bu grevin gazete yönetimlerinde oldukça ağır yükler getireceğini çok iyi bilen Sayın Özal, çok kızdığı gazetelerden keyifli bir intikam almış oldu. Şimdi de yakınlaşan yerel seçimler öncesi ‘Sizlere şimdilik bu kadar ceza yeter. Ama seçimler sırasında tavrınızı göreceğim eğer beğenmezsem, sizlere neler yapabileceğimi gördünüz. Daha fenasını yaparım mı’ demek istiyor...” (Mutlu,1989: s.y.).

1989 yılında Özal ile basın arasındaki ilişkilerin daha da gerginleştiği görülmektedir. 26 Mart yerel seçimlerinde ANAP'ın ciddi oranda oy kaybetmesi, Özal'ı sinirlendirmiş, bu durum basına karşı baskısını artırmasına neden olmuştur. Sık sık gazete okumadığını söyleyen Özal, halka da bu doğrultuda telkinlerde bulunmuş, gazetecileri 'şeytanın avukatı' olmakla suçlamıştır (Ilıcak, 2000: 338-339).

Bu dönemde ANAP iktidarının baskısı ile karşı karşıya kalan basın kuruluşlarından biri de Anadolu Ajansı (AA) olmuştur. Ajansın haber ve redaksiyon müdürü Vecdi Seviğ'in iş sözleşmesi Özal'ın baskıları sonucu feshedilmiştir. Melih Aşık, Anadolu Ajansı üzerindeki baskıyı, 31 Ağustos 1989 Milliyet gazetesindeki köşesine taşımıştır. Aşık, Anadolu Ajansı'ndan gazetelere geçilen bazı haberlerin, iktidar açısından olumsuz bir hava yansıttığı gerekçesiyle değiştirildiğini söylemiştir.

1989'da Cumhurbaşkanlığı için adaylık çalışmalarına başlayan Özal'ın, ilişkilerini sertleştirdiği isimlerden biri de Sabah yazarı Güngör Mengi'dir. Özal, Mengi'ye beğenmediği yazıları ile ilgili ağır ifadelerin yer aldığı tekzipler göndermiştir.

Aşağıda örnekleri görülecek olan tekzipler, Özal'ın gazetecilere bakışının değerlendirilmesi açısından önemlidir.

“ Masal anlatmaktan vazgeçip, gerçekleri araştırın ve yazın

Gazetenizin 3.9.1989 tarihli nüshasının 3'üncü sahifesinde Sabah Diyor ki sütununda 'Hayali ihracatçılar ve Özal'ın adaylığı' başlıklı gerek dışı ve maksatlı bir senaryo yayımlanmıştır...

...Yolsuzlukları bilip de ihbar etmemek Türk millerine ihanettir. Demokrasiye saygısızlıktır. Yargıya güvenmemektir. Kısaca şerefsizliktir...

Yukarıdaki metnin 5680 sayılı Basın Kanununun 19'uncu maddesi gereğince yayınlanmasını rica ederim." (11.9.1989).²⁵

"Hissi düşünmek insanı gerçeklerden uzaklaştırır

23 Ağustos 1989 tarihli Gazetenizin 3'üncü sahifesinde Sabah Diyor ki sütununda 'Olmaz Bu Özal'dan Cumhurbaşkanı Olmaz' başlıklı bir yazı yayımlanmıştır. ...Olduğunu iddia eden varsa ispatla yükümlüdür. Şayet ispat edemezse şerefsizliğini ispat etmiş olur. Başka bir deyişle bazı hesaplar uğruna başkasının kişilik haklarına tecavüz ettiğini sanan gerçekte kendi ruhundaki egoyu tatmin edemeyen bir müfteri durumuna düşer böylece başkasının şerefiyle oynadığını zanneden gerçekte kendi şerefiyle oynamış olur.

Aslında bu prensibin özel hükmi şahıslarca da benimsenmesi sosyal barışın sağlanması için çok faydalı olur. Basın özgürlüğünü kalkan ederek, belli bir siyasi partiyi desteklediği izlenimi verecek kadar şahsımı ve partimi eleştirmeniz, nefsinize, hissinize esir olduğunuzun çok açık delilidir. Geriye doğru yazdıklarını inceleyecek olursak, ebedi olmayan bir üslupla ÖZAL ve ANAP aleyhtarlığından başka bir şey yazmadığınız görülecektir.

Bu yazılarınız objektiflikten uzak, gerçek dışı ve mesleğe yeni başlamış olanların üslubu kadar bile değeri olmayan cümleler topluluğudur. Acaba durum başka konularda yazı yazacak kabiliyetin olmamasından mı, verilen bir görevden mi kaynaklanıyor? Halbuki kaynağını Anayasamızdan alan basın hürriyeti sınırsız olmayıp, yine Anayasa ile teminat altına alınan kişilik ile sınırlıdır. Ayrıca hakların kötüye kullanılmayacağı Medeni Kanunumuzun temel esaslarından biridir.

²⁵ Turgut Özal'ın Güngör Mengi'ye yazdığı 11 Eylül 1989 tarihli tezkip metni için bakınız Ek-9 sayfa 136.

Bir gazetenin bir köşesini işgal eden bir gazeteciye kendi mesleğinin kaidelerini öğretmek üzücüdür. Hislerinizin esiri olmaktan kurtulup, yukarıdaki basın ilkelerine uyduğunuz zaman ancak gerçek bir gazeteci olabilirsiniz. (11 Ekim 1989, Sabah)”²⁶

2.5.3. Cumhurbaşkanı Özal ve Basın Özgürlüğü

31 Ekim 1989 tarihinde TBMM tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin sekizinci Cumhurbaşkanı seçilen Özal, 9 Kasım günü görevine başlamıştır. Özal'ın 'basını hasım ilan ettiği', 'basına şiddetle çattığı' süreçte, gazete manşetlerine yansıyan haberler şöyledir:

“Özal hırçınlaştı: Özal basını hasım ilan ederken, tehditkar konuştu. ANAP'ın Ankara il kongresindeki öfke dolu konuşmasında basına şiddetle çatan Özal, 'ben Allah'tan başkasından korkmam. Gerekirse en şiddetli tedbirlerde tereddüt etmeyiz” dedi. Basının disiplinsiz olduğundan söz eden Özal, basın eleştirilerinin altında 'çok satmak' kaygısının, para meselesinin sattığını iddia etti. Basının Türkiye'de iyi siyasetçiler yetişmesine engel olduğunu öne süren Başbakan Özal, “Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de basının iyi siyasetçi yetişmesine yardım etmesi lazım. Demek oluyor ki, siyasetçiyi 'Gazetemi daha fazla satarım' diye tukaka konumunda göstermesi, bu memlekette iyi insanların, eninde sonunda siyasete gelmemeleri neticesini doğuracaktır. Benim için de böyle düşünenler varsa, vazgeçsinler” şeklinde konuştu. (Hürriyet, 11 Nisan 1988)

Özal barut gibi: Özal, Samsun konuşmasında basına çattı. Gazete haberlerinin çoğunun gerçek dışı haber yazdıklarını söyleyen Özal, “Hayali ihracat diye bir şey uyduruyorlar. Bunların hepsi sol amigoların palavralarıdır. Akılları sıra milletin aklını karıştıracaklar. Beyler, sırça köşke oturup, viski

²⁶ Turgut Özal'ın Güngör Mengi'ye yazdığı 11 Eylül 1989 tarihli tektezip metni için bakınız Ek-9 sayfa 136.

“içerler, sonra da ahkam keserler” şeklinde konuştu.” (Günaydın, 14 Temmuz 1988)

Özal’ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle bazı aleyhtar gazetelerin Özal ve iktidarda bulunan ANAP yanlısı bir tavır sergiledikleri görülmektedir. Gazetelerin bu tutumunu ticari kaygılara bağlayan Mumcu, gazete sahiplerinin basın dışı kazançları nedeniyle hükümete karşı boyunlarının eğik olduğunu, bu nedenle bir gün Başbakan’ı yerin dibine batıran gazetenin, ertesi gün göklere çıkarabildiğini söylemiştir (Mumcu, 1984: s.y.).

Özal’ın ise, Cumhurbaşkanı olmasının ardından basına karşı tavırlarında herhangi bir yumuşama olmadığı görülmektedir. Hatta Özal ailesi, Ilıcak’lar üzerindeki baskıyı daha da artırmıştır. Özal ailesinin, Kemal Ilıcak’a Nazlı Ilıcak’ın yazıları ile ilgili yaptığı baskılar sonucu Kemal Ilıcak, eşine boşanma teklifinde bulunmuştur. Nazlı Ilıcak, olayı şöyle anlatmaktadır:

“1990 yılının Haziran başında Kemal Ilıcak bana şu teklifi yaptı: Seninle boşanalım, ben boşanma ilamını Turgut Özal’a göstereyim. Karı koca senden nefret edip, beni sevdiğilerine göre durumumuzu düzeltiriz.” (Ilıcak, 2000: 401).

2.6. BASINA VE DÜŞÜNCEYE BASKI

2.6.1. 1990 Basının Kara Yılı

Askeri yönetim döneminde olduğu gibi, Özal döneminde de basını susturmanın veya kendi lehine çevirmenin yolu basın üzerindeki baskıları artırmaktan geçmiştir. Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın “Basın İhlalleri Yılı” ilan ettiği (Topuz, 2003: 275) 1990’da, 16 günlük gazete için 211’i tazminat, 183’ü ceza olmak üzere 394 dava açılmış, 400 gazeteci için 4 bin yıla varan hapis cezası istenmiş ve istenen tazminat tutarı 12 milyar 848 milyon liraya ulaşmıştır. Sürecin en çarpıcı gelişmelerinde biri de, Özal’ın ‘Basın terör

propagandası yapıyor' açıklamasıyla yaşanmıştır. Özal, terör örgütleriyle ilgili haberlerin manşetten verilmemesini isteyerek, gazetelerin sayfa düzenlerine de karışmış, Dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz, 26 Temmuz 1991'de amiral Bülent Ulusu döneminde bir kez yayımlanan 'basına bilgi verme yasağı genelgesi'ni imzalayarak, kamu personeline görüş ve açıklama dahil bilgi ve demeç verme yasağı' getirilmiştir (Tuşalp, 1992: 76-77). Basın Konseyi'nin yayın organı Özgür Basın'a göre, Türk basını silahla sindirme, taşı-sopalı saldırı, güvenlik birimlerinin işgüzar davranışları, yasal görünümlü anayasa dışı hukuksal baskı, dava açma, basımevi kapatma, gazete merkezlerinde arama, tutuklama ve dövme gibi ağır baskılarla karşı karşıya kalmıştır.

Basın Konseyi tarafından basın özgürlüğü ile ilgili yapılan açıklama Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)'ne şöyle yansımıştır: "Türkiye'de 1989 yılı içinde 24 olayda 48, 1990 yılında 27 olayda 54, 1991'in ilk 8 ayında ise, 1 olayda 44 gazeteciye saldırıda bulunduğu belirtildi. Açıklamada, 'Gazeteciye saldırmayı bir hobi haline getirenlerin başında kamu görevlileri geliyor. Polis ve özel tim bu görevi yerine getirmedeki öncülüklerini hiç kimseye kaptırmıyorlar. Gazetecilere saldıranlar arasında kaymakam, savcı, seçi kurulu görevlileri, adliye görevlileri ve hatta yargıçlar da bulunuyor' denildi. Açıklamada, son üç yıl içinde gazetecilere yapılan 72 saldırı olayından 58'inin polis ve asker gibi devlet görevlileri tarafından gerçekleştirildiği belirtildi" (Şahhüseyinoğlu, 2005: 193).

2.6.2. Terörle Mücadele Yasası

Özal döneminde, uygulanan yasakların yanında, çıkarılan yasalarla da basın sindirilmiştir. Türk Ceza Yasası'nın düşünce suçunu düzenleyen Terörle Mücadele Yasası'nın 141 ve 142. maddeleri yüzünden birçok yazar, aydın, sanatçı ve gazeteci tutuklanmış ve işkence görmüştür. ANAP iktidarı, Ceza Yasası'nın 141, 142 ve 163. maddelerini kaldırarak, TCK'yı bu maddelerden arındırır. Bu başlangıçta olumlu bir adım olarak

değerlendirilmesine rağmen, yeni maddelerin ağırlaştırılarak, Terörle Mücadele Yasası'nın oluşturulduğu görülmektedir.²⁷

Buna göre, Terörle Mücadele Yasası'nın basınla ilgili hükümleri şöyle sıralanmaktadır:

“Madde 6 – İsim ve kimlik belirterek veya belirtmeyerek kime yönelik olduğunun anlaşılmasını sağlayacak surette kişilere karşı terör örgütleri tarafından suç işleneceğini veya terörle mücadelede görev almış kamu görevlilerinin hüviyetlerini açıklayanlar veya yayınlayanlar veya bu yolla kişileri hedef gösterenler bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Terör örgütlerinin bildiri veya açıklamalarını basanlara veya yayınlayanlara bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir.

(Değişik dördüncü fıkra: 29/6/2006-5532/5 md.) Yukarıdaki fıkralarda belirtilen fiillerin basın ve yayın yoluyla işlenmesi hâlinde, basın ve yayın organlarının suçun işlenişine iştirak etmemiş olan (...) (2) yayın sorumluları hakkında da bin günden onbin güne kadar adlî para cezasına hükmolunur. Ancak, yayın sorumluları hakkında, bu cezanın üst sınırı beşbin gündür.

(Ek fıkra: 29/6/2006-5532/5 md.) Terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde suç işlemeye alenen teşvik, işlenmiş olan suçları ve suçlularını övme veya terör örgütünün propagandasını içeren süreli yayınlar hâkim kararı ile; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de Cumhuriyet savcısının emriyle tedbir olarak onbeş günden bir aya kadar durdurulabilir. Cumhuriyet savcısı, bu kararını en geç yirmidört saat içinde hâkime bildirir. Hâkim kırksekiz saat içinde onaylamazsa, durdurma kararı hükümsüz sayılır. (1) 29/6/2006 tarihli ve 5532 sayılı Kanunun 5 inci maddesiyle bu fıkroda geçen geçen "beşmilyon liradan onmilyon liraya kadar ağır para" ibaresi "bir yıldan üç yıla kadar hapis" olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

²⁷ Düşüncüyü suç sayan 141 ve 142. maddelerin içeriği; sosyal bir sınıfın başka bir sınıf üzerinde egemenlik kurmasını, kurulu ekonomik ve sosyal sistemlerden birini devirmeyi amaçlayan dernek, parti kurmayı, propaganda yapmayı suç saymaktadır.

Madde 7 – (Değişik: 29/6/2006-5532/6 md.)

Terör örgütünün propagandasını yapan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçun basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır. Ayrıca, basın ve yayın organlarının suçun işlenişine iştirak etmemiş olan (...) (1) yayın sorumluları hakkında da bin günden onbin güne kadar adlî para cezasına hükmolunur. Ancak, yayın sorumluları hakkında, bu cezanın üst sınırı beşbin gündür. Aşağıdaki fiil ve davranışlar da bu fıkra hükümlerine göre cezalandırılır.

a) Terör örgütünün propagandasına dönüştürülen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, kimliklerin gizlenmesi amacıyla yüzün tamamen veya kısmen kapatılması.

b) Terör örgütünün üyesi veya destekçisi olduğunu belli edecek şekilde, örgüte ait amblem ve işaretlerin taşınması, slogan atılması veya ses cihazları ile yayın yapılması ya da terör örgütüne ait amblem ve işaretlerin üzerinde bulunduğu üniformanın giyilmesi.

İkinci fıkrada belirtilen suçların; dernek, vakıf, siyasî parti, işçi ve meslek kuruluşlarına veya bunların yan kuruluşlarına ait bina, lokal, büro veya eklentilerinde veya öğretim kurumlarında veya öğrenci yurtlarında veya bunların eklentilerinde işlenmesi halinde bu fıkradaki cezanın iki katı hükmolunur.

Madde 8: “Hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüş yapılamaz.”²⁸

²⁸ Terörle ilgisi olmayan bir düşüncenin yazılması, konuşulması Terörle Mücadele Yasası’nın 8. maddesi kapsamında değerlendirilmektedir.

Basın özgürlüğünü sağlamak amacı ile yapılan düzenlemelerin; özel hayatın gizliliği, haberleşmenin gizliliği ve adil yargılama hakkına müdahale ederek, denge kurulamadığını iddia eden Türkdoğan, basın özgürlüğünün sağlanması için atılması gereken ilk adımın, TMK'nın kaldırılması olduğunu söylemektedir (Türkdoğan, 2011: s.y.).

2.6.3. Olağanüstü Hal Kararnameleri

Kamuoyunda 'sansür ve sürgün kararnamesi' olarak da bilinen Olağanüstü Hal Kararnameleri, kitapları, gazeteleri ve dergileri toplatabilme, yayını durdurabilme gibi yetkilerle 15 Aralık 1990 tarihinde düzenlenmiştir. Olağan dönemle çıkarılabilecek kanun hükmünde kararnameler Anayasa'nın 91. maddesine göre düzenlenmiştir. Bu maddeye göre Bakanlar Kurulu, TBMM'nin çıkaracağı bir yetki kanununa dayanarak kanun hükmünde kararname çıkarılabilecekti. Olağan dönem kanun hükmünde kararnameleri bazı konu sınırlamalarına tabi tutulmuş; kişi hak ve ödevlerinin ve siyasi hak ve ödevlerin kanun hükmünde kararnameler ile düzenlenemeyeceği belirtilmiştir. Oysa, olağanüstü hal ve sıkıyönetim kanun hükmünde kararnamelerini düzenleyen Anayasa'nın 121. ve 122. maddeleri herhangi bir konu sınırlaması getirmemektedir. Anayasa'nın 91. maddesinin 5. fıkrası olağanüstü hal ve sıkıyönetim kanun hükmünde kararnamelerini bu maddedeki sınırlamaların dışında tutmuş ve düzenleme alanını genişletmiştir (Kuzu, 1993: 252-253).

12 Eylül döneminde çıkarılan 430 sayılı yasanın birçok maddesini değiştiren 'Kanun Hükmünde Kararname'nin basın ile ilgili hükümleri şöyledir:

"Madde 1) 283 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdas edilen Olağanüstü Hal bölgesi Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince; genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak ve şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla aşağıdaki ilave tedbirler alınabilir.

a) Bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve yorumlar yapmak suretiyle bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına veya bölge halkının heyecanlanmasına neden olacak veya güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmeleri engelleyecek şekilde yayınlanan basılmış her türlü eser hakkında Olağanüstü Hal Bölge Valisi'nin teklifi veya görüşü alınarak İçişleri Bakanı'nca bunların bölge içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın; basılmalarını, çoğaltılmalarını, yayınlanmalarını ve dağıtılmalarını süreli veya süresiz yasaklamak, gerektiğinde bunları basan matbaaları kapatmak,

Madde 4) 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdat edilen Olağanüstü Hal Bölge Valisi ve olağanüstü halin devamı süresince; olağanüstü hal bölgesi ve mücavir illerde ilgili kanun, kanun hükmünde kararnameler gereğince alınan tedbirler, yapılan uygulamalar, kullanılan yetkiler ve bu maksatla alınan kararlar neden gösterilerek, görevli ve yetkililer hakkında olağanüstü hal bölgesi ile mücavir iller içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın yapılan yayınlar sebebiyle kişisel haklarına saldırıda bulunma hükümlerine dayanan manevi tazminat talepleri sonucunda tazminata hükmedilmesine karar verildiği takdirde, tazminatın miktarı; yayının mevkuteler ile yapılması halinde, mevkute bir aydan az süreli ise, bir önceki ay ortalama satış miktarının, aylık veya bir aydan fazla süreli ise, bir önceki ay ortalama fiili satış miktarının toplam satış bedeli tutarının; mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler ile yeni yayına giren mevkuteler hakkında ise, en yüksek tirajlı günlük mevkutenin bir önceki ay ortalama satış tutarının yüzde doksandan az olamaz.

Madde 5) 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdas edilen Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ile olağanüstü halin devamı süresince; olağanüstü hal bölgesine dahil iller ve mücair illerde ilgili kanun ve kanun

hükmünde kararnameleler gereğince alınan tedbirler, yapıla uygulamalar, kullanılan yetkiler ve bu maksatla alınan kararlar neden gösterilerek görevli ve yetkililer hakkında, olağanüstü hal bölgesi ile mücavir iller içinde veya dışında basılmış olu olmadığına bakılmaksızın Türk Ceza Kanunu'nun 480. Maddesinde yazılı hakaret suçlarının gerçeğe aykırı yazı, haber, havadis, fotoğraf veya vesikaların neşredilmesi veya her türlü olay ve vesikaların tahrif edilerek yayınlanması suretiyle işlenmesi halinde, faillere, ilgili maddelerde yazılı cezalara ilave olarak otuz milyon liradan yüz milyon liraya kadar ağır para cezası verilir.

Bu fiillerin 5680 sayılı Basın Kanunu'nun 3. Maddesine belirtilen mevkuteler vasıtasıyla işlenmesi halinde, ayrıca sahiplerine de; mevkute bir aydan az süreli ise, bir önceki ay ortalama fiili satış miktarının, aylık veya bir aydan fazla süreli ise, bir öndeki fiili satış miktarının, mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler ile yeni yayına giren mevkuteler hakkında ise, en yüksek tirajlı günlük mevkutenin bir önceki ay ortalama satış tutarının yüzde doksanı kadar ağır para cezası verilir. Ancak, bu otuz milyon liradan az olamaz. Bu mevkutenin sorumlu müdürlerine, sahiplerine verilecek cezanın yarısı uygulanır.

Türk Ceza Kanunu'nun 158, 159 ve 268. Maddelerinde yazılı hakaret suçlarının, birinci ve ikinci fıkrada yazılı şekilde işlenmesi halinde, bu maddelere gösterilen suçları işleyen failer de, yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanmak suretiyle cezalandırılır.”

2.7. ÖZEL KANAL DÖNEMİ

2.7.1. Star 1 Televizyonu'nun Yayın Hayatına Başlama Süreci

Basına yönelik baskıların devam ettiği bir dönemde, 5 Mayıs 1990'da Magic Box şirketinin Türkiye'nin ilk özel televizyon kanalı olan Star 1

televizyonu yayın hayatına başlamıştır. Star 1'in yayın hayatına başlama süreci ile ilgili ilk adım, Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen '1. Türk Sinema Kurultayı' adlı sempozyumda atılmış ve 3 Mayıs 1990'daki sempozyumda televizyon yayınlarından devlet tekelinin kaldırılması için Anayasa'nın 133. maddesinde değişiklik yapılması önerilmiştir. 1982 Anayasası'nın radyo ve televizyon kuruluşlarının kuruluşuna yönelik 133. maddenin ilk haline göre; 'Radyo ve televizyon kuruluşlarının ancak devlet eliyle kurulacağı ve idarelerinin tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenleneceği' ve devletin elinde özerk yapıda bir yayın kurumunun olması öngörülmüştür (Aziz, 1994: 4).

Bu kapsamda, yayın tekelini TRT'ye veren Anayasa maddesi henüz yürürlükteyken özel bir televizyonun yayına başlaması, iletişim açısından önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Star 1'in yayın hayatına başlaması basında da geniş yer bulmuş, Hasan Pulur 17 Ocak 1992 tarihli Milliyet'teki köşesinde şöyle yazmıştır:

"...Ahmet Özal'ın televizyonla ilgisi evindeki televizyonu açıp kapamaktan ileri gitmeyen herhangi bir insandan farklı değildi... Anayasa'nın 133. Maddesine göre, Türkiye'de özel radyo ve televizyon yayınları TRT'nin elinde özel televizyon kurulamıyordu. O halde ne yapmalı? Türkiye'de verici ve link hattı verilmeli... Anayasa'ya göre vericiler TRT'nin elinde... O halde... Şu vericileri TRT'nin elinden nasıl kurtarmalı? Bir kanun çıkarırız, verici istasyonlarını TRT'den alır, PTT'ye bağlarız. Ahmet Bey oğlumuzun hatırı var. Çocuk iş kuruyor, üç-beş kuruş para kazanacak... 3517 sayılı kanunla TRT'nin olan radyo-televizyon vericileri PTT'ye devredildi."

Star 1 yayınlarının giderek daha geniş kitlelere ulaşıyor olması TRT'de rahatsızlık yaratmış ve TRT 'yayın tekelini çiğnediği' gerekçesiyle Star 1'in kapatılması için mahkemeye başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin kararı, ANAP hükümetinin çıkardığı 3517 sayılı kanunla PTT'ye devredilen verici ve yansıtıcıların tekrar TRT'ye verilmesi yönünde olmuştur. Bu karar üzerine Magic Box, gazetelere ilan vererek, "Star 1'in verici ve yansıtıcılarla bir ilgisi olmadığını, yayınların doğrudan uydu sistemiyle yapıldığını" duyurmuş, ilan kampanyası ekonomik anlamda sıkıntıda olan gazetelerde Star 1'in maç

yayınlarda PTT'nin link hatlarından yararlandığı, hükümetin istediği an bu hatları kapatabileceği konularının yer almamasını sağlamıştır.

Söz konusu durum göstermektedir ki, Özal'ın basına ekonomik ambargo uyguladığı ve aleyhtar basının giderek lehte yazılara döndüğü dönemde olduğu gibi, gazeteler ekonomik anlamda hala baskı altındadır. Öte yandan Özal, tıpkı TRT'de olduğu gibi Star 1'i de kendi kanalı gibi kullanmış, 20 Ekim 1991 seçimleri öncesinde Özal'ın direktifleri doğrultusunda Demirel'e yönelik karalama kampanyası düzenlenmiştir. Programın yorumcusu Mehmet Barlas'ın okuyuculardan gelen tepkiler dolayısıyla Sabah'taki işine son verilmiş, gazete Star 1'i 'kaderini ANAP'ın siyasi başarısına bağlamış bir televizyon' olmakla nitelendirmiştir. (Sabah, 5 Ekim 1991). Özal, basını susturma çalışmalarına işadamı Asil Nadir aracılığıyla devam etmiş, Nadir, Rahmi Turan yönetiminde bulunan ve ANAP iktidarına muhalifliği ile bilinen Günaydın Gazetesi'ni satın almıştır. İktidar çevresinden gelen baskılarla mücadele etmek zorunda kaldıklarını anlatan Rahmi Turan, iktidar aleyhine çıkan haberler dolayısıyla işlerini kaybetme durumuyla karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir (İlıcak, 2000: 229).

2.7.2. Bayram Gazetesi

Özal döneminin en önemli olaylarından biri de Gazeteciler Cemiyeti'nin Kurban ve Şeker Bayramı olmak üzere yılda iki kez yayınladığı Bayram Gazetesi'nin yasaların yok sayılarak yok edilmesi olmuştur. 1952 tarihli Basın Mesleği Yasası'na göre; Şeker Bayramı'nın ikinci ve üçüncü günleriyle, Kurban Bayramı'nın iki, üç ve dördüncü günlerinde gazetelerin çıkmasını yasaklanıyor ve bu hak her kentte basın kartı taşıyan üyesi en çok olan gazeteci cemiyetlerine veriliyordu. Yasanın amacı, gazetecilere bayramlarda dinlenme olanağı sağlamak ve gazeteci cemiyetlerine üyelerine sosyal yardımlar yapabilmek için gelir kazandırmaktır. Ancak, 1992 yılının 11 Haziran'a rastlayan Kurban Bayramı'nda Sabah gazetesi, yasaya rağmen

yayınını sürdüreceğini açıklamış, dokuz gazete sahibi ise, bu konuda bir protokol imzalayarak, Sabah'ın haksız rekabetine karşı çıkmıştır. Basından Sorumlu Devlet Bakanı Gökberk Ergenekon'un konuyla ilgili demeci dikkat çekmektedir. Zira Bakan Ergenekon, yürürlükteki yasayı bilmediğini ayrıca okuduğu gazetenin bayramlarda yayınlanmamasından eksiklik duyduğunu belirtmiştir. Bayram Gazetesi geleneğini sürdüren gazetelerin konuyla ilgili girişimleri sonuçsuz kalmış ve bu gelenek kaldırılmıştır (Topuz, 2003, 286-287).

2.8. TURGUT ÖZAL DÖNEMİNDE BASIN

Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 4 Nisan'da başlayan ve 15 Nisan'da sona eren Orta Asya gezisinden döndükten iki gün sonra 17 Nisan 1993'te hayatını kaybetmiştir.

6 Kasım 1983 genel seçimleriyle iktidara gelen ANAP; siyasal, sosyal ve ekonomi uygulamalarıyla yeni bir dönemin habercisi olmuştur. 1980 askeri darbesi ve sürecinde, siyasal ve ekonomik anlamda yoğun baskı altında bulunan basın da, yeni bir başlangıcın gereksinimini duymuş, ANAP Genel Başkanı Turgut Özal'ın iktidar olmadan önceki söylemleri, basın için umut olmuştur. Ancak, her iktidar döneminin başlangıcında yaşanan basın ve siyasiler arasındaki ılımlı hava, yerini yeni uygulamalarıyla darbenin uzantısına bırakmıştır.

Özal döneminde sansür uygulamaları devam etmiş, basın ayrıca yeni yasalar ve ekonomik düzenlemelerle de baskı altına alınmaya çalışılmıştır. Özal, bazı gazetecilere özel demeçler vererek onları yanından ayırmazken, aleyhinde yazan gazeteciler tazminat davaları ile karşı karşıya kalmıştır. Özal'ın gazetelere açtığı tazminat davaları ile 'zengin olduğu' bir dönem yaşanmıştır. Özal, gazete kağıtlarına yaptığı zamlarla da gazeteleri ekonomik olarak darboğaza sürüklenmiştir.

Özal döneminde siyasi ve ekonomik baskıların yanında basın adına yeni yatırımlar da göze çarpmaktadır. Özal destekli kurulan Star 1 televizyonu ile Özal için yeni bir propaganda ortamı doğmuştur.

1980 darbesi ile başlayan ve Özal'ın ölümüne kadar olan süreç, basın davalarının, gazeteci cinayetlerinin rekor seviyeye ulaştığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Özgürlükçü demokratik bir toplumda, devlet yönetimini elinde bulunduranları denetleyen en önemli güç, kamuoyudur. Kamuoyunun oluşmasında en büyük katkıyı ise, basın sağlar. Bu kapsamda basın, haber ve ulaştırdığı bilgilerle, kamuoyunun oluşmasını sağlayarak, yönetenler ve kamuoyu arasında bir bağ kurar. Burada devlete düşen görev, gerekli yasal düzenlemelerle, basın özgürlüğünü sağlamaktır. Çünkü basın, ancak özgür olduğu takdirde, kendisine yüklenen görevlerini yerine getirebilir. Ancak, basın tarihimiz, yönetenler ve basın arasındaki dengenin tam olarak sağlanamadığını ve dolayısıyla özgürlüklerin kısıtlandığını gösterir örneklerle doludur. Basın özgürlüğünün sekteye uğradığı en önemli dönemlerden biri olan '12 Eylül askeri darbesi'ni incelediğimiz tez çalışmamızda da basın özgürlüğünün ne derece engellendiği örneklerle değerlendirilmiştir.

Basın ve siyaset arasındaki işbirliği, zaman zaman karşılıklı çıkarlar doğrultusunda işleyen bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasiler, kamuoyu üzerinde büyük etkisi bulunan basın ile ilişkilerini topluma daha yakın olmak adına iyi tutarken, basın da çoğu zaman ekonomik kaygılarla devleti yönetenlere yakın durmuştur. Söz konusu ilişkilerin tarafsız olarak yürütülmesi gerektiğini dikkate alındığında, basın ve siyaset arasındaki ilişkilerin düzeyi de tartışılır hale gelmektedir. Söz konusu ilişki düzeyinin tartışıldığı, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve süreci takip eden yıllarda, basın-iktidar arasındaki ilişkinin farklı boyutlara taşındığı görülmektedir.

Darbe döneminde askeri yönetim, kendi isteği doğrultusunda basını yönlendirmeye çalışıp, hoşuna gitmeyen durumlarda basına sansür uygulamış, basın yasaları ve kağıt fiyatlarına yapılan zamlarla basın üzerinde siyasi ve ekonomik baskı kurulmaya çalışılmıştır. Basına yönelik baskılara rağmen, darbeye başa gelen yeni yönetimin meşruluğunun sağlanması da yine basın aracılığıyla olmuştur. Askeri yönetim, özellikle gazeteler

aracılığıyla propaganda çalışmalarını yürütmüş, kamuoyu bir anlamda darbenin meşruluğu konusunda ikna edilmeye çalışılmıştır.

Dönemin tiraj açısından öne çıkan Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazeteleri, 1980 öncesinde ülkenin içinde bulunduğu kaos ortamını ve darbe süreci ile birlikte yaşananları haberler ve köşe yazarlarının yorumlarıyla okuyucularına ulaştırmışlardır. Söz konusu gazeteler, haber ve köşe yazarları açısından incelendiğinde darbeye karşı duruşları dikkat çeker niteliktedir. Bu bağlamda denilebilir ki, 12 Eylül darbesine, en mesafeli gazete Cumhuriyet Gazetesi'dir. Darbe ile ilgili haberlerde, var olanı yansıtan Cumhuriyet, yayınladığı haberlerde tarafsız kalmayı tercih etmiş ve abartısız bir üslup kullanmıştır. Gazetenin bazı köşe yazarları darbeye destek verirken, bazıları edilgen kalmayı yeğlemiştir.

12 Eylül'ü, 27 Mayıs ve 12 Mart'tan sonra, üçüncü bir uyarı olarak nitelendiren Hürriyet ise, haberleri ve köşe yazılarıyla adeta orduya davetiye çıkarmıştır.

Tercüman da, Hürriyet ile benzer bir tutum sergileyerek, orduya olan güvenini ortaya koymuştur. Tercüman köşe yazarlarından Nazlı Ilıcak, darbenin ilk günlerinde muhalif bir tavır sergileyerek, darbe karşıtı yazılarıyla dikkat çekmiştir. Ancak, Ilıcak, gazeteye uygulanan baskılar sonucu bu tutumunu yumuşatmak zorunda kalmıştır.

Dönemin göze çarpan olaylarından biri de, 1982 Anayasası'nın kabulü olmuştur. Anayasanın 26, 27, 28, 30 ve 31'inci maddelerinde, düşünceyi açıklama ve yayma, basım-yayımla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 1982 Anayasası ile basın özgürlüğü bazı ölçütlere bağlanmıştır.

Öte yandan 12 Eylül 1980 darbesinin ardından, demokrasi adımı olarak nitelendirilen 1983 yılı genel seçimlerinde ANAP'ın iktidar parti olarak çıkması ve Turgut Özal'ın Başbakan olması ile başlayan süreç, gazetelerde

geniş yer bulmuştur. Özal döneminde de, basın gerek yasalar gerekse ekonomik düzenlemelerle baskı altına alınmıştır. Askeri yönetim sürecinde, 'düzeni sağlamak', 'toplumun 12 Eylül öncesindeki kaos ortamına dönmesini engellemek' gibi bahanelerle basına sansür uygulanırken, Özal döneminde 'oy kaygısıyla basını kendi yanına çekerek istenildiği şekilde yönlendirmek' eğilimi söz konusudur.

Basın, darbe dönemi ve dönemi takip eden süreçte, olağanüstü boyutlara ulaşan baskı ortamı ile karşılaşmış, toplumun ihtiyacı olan bilgiyi ve haberi ulaştırmada sıkıntı yaşamıştır. Gazeteler, haberleri dolayısıyla uyarı alıp, kapatılırken; yazarlar, gazeteciler, yazıları nedeniyle hapis ve para cezaları ile karşı karşıya kalmışlardır. Gazetelerin ekonomik anlamda da sıkıntı yaşandığı dönemde, gazete kağıdına yapılan zamlar yanında, gazetecilere açılan maddi tazminat davaları da had safhaya ulaşmıştır. Özellikle Başbakan Özal'ın gazetelere açtığı tazminat davaları ile 'zengin olduğu' bir dönem söz konusudur. Haber yapmanın yasalarla belirlendiği bu dönem, toplumu kaostan çıkarsa da basın için yeni bir kaosun başlangıcı olmuştur.

Baskı ve sansürün etkisiyle haber yapamayan gazeteciler, yasaklar ve tazminat davalarından kurtulabilmenin yolunu magazinde bulmuştur. Magazinle birlikte asparagas ve sansasyonel habercilik de keşfedilmiştir. Siyaset yavaş yavaş toplumdan çekilmiş, ekonomi ve siyaset haberlerinin içine renkli öğeler katılarak apolitik bir toplum yaratılmıştır. Magazin haberleri, yayında olan gazetelerde yer bulmakla kalmamış, sadece magazin haberleri yayınlamak için yayın hayatına yeni gazeteler katılmıştır.

Gazeteler, iç politika haberlerinden de uzaklaşıp, dış politika haberlerine yönelmiş, haberlerdeki vurgu ise, daha çok savaş haberleri olmuştur. Burada verilmek istenen mesaj, 1980 darbesi ile Türkiye'nin anarşiden kurtulduğu olmakla birlikte, darbenin meşru kılınmak istenmesidir.

Sonuç olarak, basına y6nelik kısıtlamalar ve sans6r ile habercilik anlayışı y6n değiştirmek zorunda kalmış, 6zellikle 90'lı yıllarda ekonomik anlamda zor durumda bulunan basın, rekabet edebilmenin yolunu magazin haberlerine ağırlık vermekte bulmuştur.

S6ylenebilir ki, haberlerin içeriğinin belirlenmesi, haberlere bildirilerle y6n verilmesi, yasaklar ve sans6r ile habercilik anlayışının değişmesi, 12 Eyl6l 1980 askeri darbesinin eseridir.

KAYNAKÇA

AHMAD, Faroz; **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınları, 1999.

ALKAN, Türker; **12 Eylül ve Demokrasi**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1986.

ARCAYÜREK, Cüneyt; **Demokrasi Dur-12 Eylül 1980 (Nisan 1980-Eylül 1980)**, Ankara, Bilgi Yayınları, 1986.

ARCAYÜREK, Cüneyt; **Namı 864 Rakımlı Tepe Çankaya**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1989.

ARCAYÜREK, Cüneyt; **Demokrasi Dönemecinde Üç Adam- Büyüklere Masallar Küçüklere Gerçekler**, Ankara, Bilgi Yayınları, 1999.

AZİZ, Aysel; 3984 Sayılı Radyo ve Televizyon Yasası, **Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları/2-Yıllık 93**, 1994, s.4)

BİRAND, Mehmet Ali; **12 Eylül Saat 04:00**, İstanbul, Karacan Yayınları, 1984.

BORAL, Gülay; "24 Ocak Kararları ve Basın (1980-1985) Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme", Ankara, YÖK Dokümantasyon Merkezi, 1994.

CEMAL, Hasan; **Özal Hikayesi**, İstanbul, 7. b.s., Bilgi Yayınları, 1989.

CEMAL, Hasan; **Tank Sesiyle Uyanmak: 12 Eylül Günlüğü**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992.

CEMAL, Hasan; **Demokrasi Korkusu: 12 Eylül Günlüğü**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 2000.

CEMAL, Hasan; **Demokrasi Notları-Tarihi Yaşarken Yakalamak**, 3. b.s. İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2004.

- CEMAL, Hasan; **Cumhuriyet'i Çok Sevmiştim- Cumhuriyet Gazetesi'ndeki "İç Savaş"ın Perde Arkası**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2005.
- Çağdaş Gazeteciler Derneği; **İfade Özgürlüğü Hapiste**, Ankara, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, 1994.
- ÇÖLAŞAN, Emin; **Turgut'un Serüveni**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1990.
- ÇÖLAŞAN, Emin; **Turgut Nereden Koşuyor?**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1992.
- ÇÖLAŞAN, Emin; **Önce İnsanım, Sonra Gazeteci**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2008.
- DEMİR, Vedat; **Türkiye'de Medya-Siyaset İlişkisi**, İstanbul, Beta Yayınları, 2007.
- DOĞAN, Yalçın; **Dar Sokakta Siyaset 1980-1983**, İstanbul, Tekin Yayınları, 1985.
- DOĞAN, Kutlay; **Turgut Özal Belgeseli**, Ankara, Türk Haberler Ajansı Yayınları, 1994.
- EKMEKÇİ, Mustafa; **Eylül Yazıları**, Ankara, Güldikeni Yayınları, 1996.
- EKREN, Nazif; **Medya ve Ekonomi- Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar İçinde**, İstanbul, Afa Yayınları, 1987.
- EVREN, Kenan; **Seçme Konuşmalar (12 Eylül 1980-6 Kasım 1989)**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2000.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin; "Özgürlükçü Anayasa Üzerine", Türkiye Barolar Birliği-Prof. Dr. Faruk Erem'e Armağan, 1999.
- GÖZLER, Kemal; **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2000.

- ILICAK, Nazlı; **Yazarlar Kavgalar-Özal Döneminde Medyanın İçyüzü**, İstanbul, Yedirenk Yayıncılık, 2000.
- KAYHANLI, Gül; “Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Basın Özgürlüğü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.
- KAYNAK, Mahir; **Darbeli Demokrasi-Olaylar ve Çözümler**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2006.
- KEANE, John; **Medya ve Demokrasi**, çev. Haluk Şahin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999.
- KOCABAŞ, Gediz; **Türk Hukukunda Basın Özgürlüğünün Sınırı Olarak Kişilik Hakkı, Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2004.
- KÖKTENER, Aysun; **Bir Gazetenin Tarihi; Cumhuriyet**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- KUZU, Burhan; **Olağanüstü Hal Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Olağanüstü Hal Rejimi**, İstanbul, Kazancı Yayınları, 1993.
- LUNDBY, Knut, RONNING, Helge; “Medya Kültür İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması”, **Medya, Kültür, Siyaset**, Der: Süleyman İrvan, Ankara, Bilim Sanat Yayınları, 1997.
- MUMCU, Uğur; **12 Eylül ve Şeriat**, Ankara, Um:Ag Yayınları, 1997.
- MUMCU, Uğur; **Devlet Modası: Tek Yol Özal**, Ankara, Um:ag Yayınları, 2005.
- O’NEILL, John; “Piyasada Gazetecilik Yapmak”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar içinde**, der. A. Belsey ve R. Chadwick, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.

- ORAL, Serkan; **Az Sonra Son Darbe-Reklamlardan Hemen Sonra**, İstanbul, Aksoy Yayıncılık, 2000.
- ORAN, Baskın; **Kenan Evren'in Yazılmamış Anıları**, 4 b.s., Ankara, Bilgi Yayınları, 1989.
- ÖNGİDER, Seyfi; **Son Klasik Darbe: 12 Eylül Söyleşileri**, İstanbul, Aykırı Yayınları, 2005.
- ÖZAL, Turgut; **Değişim Belgeleri 1979-1992**, İstanbul, Kazancı Yayınları, 1993.
- ÖZBUDUN, Ergun; **Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı**, Ankara, Bilgi Yayınları, 1993.
- ÖZDEMİR, Veli; **12 Eylül Darbesi ve Özgürlüğün Bedeli-Arayış**, Ankara, Ümit Yayınları, 2004.
- ÖZVERİ, Murat; Dünden Bugüne SEKA Direnişi, **Genel-İş Emek Araştırma Dergisi**, 2005/2, s. 105-106.
- SALTIK, Zeycan; "Düşünce ve Basın Özgürlüğünün Gelişimi ve Türk Anayasaları", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1991.
- SCHWOBEL, Jean; **Basın İktidar Para**, çev. Cavit Yamaç, İstanbul, Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1982.
- SOYSAL, Mümtaz, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 6. b.s., İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1986.
- SUCU, Mehmet; **12 Eylül Yasakları-Halk Bunu Bilmesin**, Ankara, Cumhuriyet Yayınları, 2010.
- ŞAHHÜSEYİNOĞLU, H. Nedim; **Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür**, Ankara, Paragraf Yayınları, 2005.
- TEK, Hayati; **Darbeler ve Türk Basını**, Ankara, Elips Kitap, 2007.

TOKATLI, Orhan; **Kırmızı Plakalar Türkiye'nin Özallı Yılları**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999.

TOPUZ, Hıfzı; **II. Mahmut'tan Holdinglere-Türk Basın Tarihi**; 2. b.s., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2003.

TUŞALP, Erbil; **Bin Tanık-12 Eylül Tutanakları**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1986.

TUŞALP, Erbil; **Tarihi Yüzleşme...Evren'in ki mi, Özal'ın ki mi?**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992.

TUŞALP, Erbil; **Eylül İmparatorluğu**, 5. bs., İstanbul, İkarus Yayınları, 2008.

WILLIAMS, K.; **Understanding Media Theory**, London: Hodder-Arnold, 2003.

YILDIRIM, Rahmi, "Düşünce Özgürlüğü ve Sınıf Mücadelesi", Ankara, Türkiye Gazeteciler Sendikası 2004-2007 Yönetim Kurulu Çalışma Raporu, s. 21-50.

Basın'80-84, Ankara, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 1984.

Gazeteler

Cumhuriyet Gazetesi (1980-1993)

Hürriyet Gazetesi (1980-1993)

Tercüman Gazetesi (1980-1993)

Elektronik kaynaklar

<http://www.arayis.org/2010/12/arayis-sayi-1-21-subat-1981/>, 7 Kasım 2010.

Eser Karakaş; Erbakan Dendiğinde, Star Gazetesi,

(Erişim) <http://www.stargazete.com/spor/yazar/eser-karakas/erbakan-dendiginde-haber-298476.htm>, 26 Kasım 2010.

Seçkin YAVUZDOĞAN, Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim Kanun Hükmünde Kararnemelerinin Yargısal Denetimi Mümkün müdür?, (Erişim) http://www.akader.info/KHUKA/2004_eylul/12.htm, 11 Ocak 2010.

<http://byegmgovtr.üçler.net/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1982/agustos1982.htm>, 5 Şubat 2011.

www.tbmm.gov.tr/genser/kanun3.html, 15 Mart 2011.

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/10025.html>, 8 Nisan 2011.

<http://byegmgovtr.üçler.net/ayintarihidetay.aspx?Id=320&Yil=1983&Ay=11>, 8 Nisan 2011.

http://www.sinandirlik.com/index.php?option=com_content&view=article&id=175:12eylul&catid=55:politika&Itemid=113, 26 Nisan 2011.

Öztürk Türkdogan, Basın özgürlüğü için öncelikle terörle mücadele kanunu kaldırılmalıdır, (Erişim)

http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2357, 15 Mayıs 2011.

EKLER

EK-1: Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'den Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e muhtıra (27 Aralık 1979)

“Sayın Cumhurbaşkanım,

Ülkemizin içinde bulunduğu ortamda Devletimizin bekası, milli birliğin sağlanması, halkın mal ve can güvenliğinin temini için; anarşi, terör ve bölücülüğe karşı parlamenter demokratik rejim içerisinde anayasal kuruluşların ve özellikle siyasi partilerin, Atatürkçü milli bir görüşle müştereken tedbirler ve çareler aramaları kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görülmektedir. Milli Güvenlik Kurulu'nun muhtelif toplantılarında bu konuda alınan kararların muhalefete mensup siyasi partilerin kısır tutum ve davranışları yüzünden olumlu sonuçlara götürülemediği yüksek malumlardır. Kuvvet komutanları ile beraber yaptığım son gezilerimde, Ordu ve Kolordu Komutanı seviyesindeki general ve amirallerle görüşmelerimde milli birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyduğumuz bu dönemde süratle bir sonuca ulaşabilmek için gerekli tedbirlerin müştereken tespiti amacı ile tüm anayasal kuruluşlar ve siyasi partilerin bir kez daha uyarılması bütün komutanlarca müştereken dile getirildi.

Bu karar ışığında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin görüşlerini, Milli Güvenlik Kurulu Başkanı olarak zatıalilerine sunuyorum.

Gereğini yüksek takdirlerine arz ederim.

Saygılarımla.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Görüşü

Ülkemizin içinde bulunduğu son derece önemli siyasi, ekonomik ve sosyal ortamda her geçen gün hızını biraz daha artıran anarşi, terör ve bölücülüğe karşı milli birlik ve beraberliğin sağlanabilmesi için; Türk Silahlı Kuvvetleri, ülke yönetiminde etkili ve sorumlu anayasal kuruluşları ve özellikle siyasi partileri göreve davet etmek mecburiyetinde kalmıştır. Kahramanmaraş olaylarının yıldönümünde henüz ilk ve orta öğretim çağındaki evlatlarımızın örgütlü eylemciler tarafından zorla sürüklendikleri anarşik olaylar ibretle müşahede edilmektedir. Anayasamızın getirdiği geniş hürriyetleri kötüye kullanarak İstiklal Marşı'mız yerine komünist enternasyoneli söyleyenlere, şeriat düzeni davetçilerine, demokratik rejim yerine her türlü faşizmi getirmek isteyenlere, anarşiye, yıkıcılığa ve bölücülüğe milletimizin tahammülü kalmamıştır. İktidar olan siyasi partilerin bütün devlet kademelerini kendi siyasi görüşleri doğrultusunda hareket edecek kişilerle doldurması, kamu görevlilerinin ve vatandaşların bölünmesini zorunlu hale getirmektedir. Siyasi partilerce yaratılan bu bölünme giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen iç kaynakların şekillenmesine, himayesine; polis, öğretmen ve diğer birçok kuruluşların birbirine düşman kamplara ayrılmalarına neden olmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına bir çözüm getiremeyen, anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önleyemeyen, bölücü ve yıkıcı gruplara taviz veren ve kısır siyasi çekişmeler nedeni ile uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyardıya karar vermiştir.

Bölgemizdeki gelişmeler Ortadoğu'da her an sıcak bir çatışmaya dönüşebilecek durumdadır. İçte anarşist ve bölücüler yurt sathında genel bir ayaklanmanın provalarını yapmaktadır. Ülkede birlik ve beraberliğin, vatandaşın can ve mal güvenliğinin süratle sağlanabilmesi için gerekli kısa ve uzun vadeli tedbirlerin Yüce Meclislerimizde en kısa zamanda kararlaştırılması bugünkü ortam içinde hayati bir ortam taşımaktadır. Diğer yandan Meclislerin açılışından bir buçuk ay sonra komisyonların ancak teşkil

edilebilmesi ve ülkenin acilen çözüm bekleyen konularını müzakere için bugüne kadar müşterek bir gündemin saptanamaması üzüntü ile izlenmektedir. Atatürk milliyetçiliğinden alınan ilham ve hızla vatandaşlarımızı kederde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplamanın; iç barış ve huzurun sağlanmasında temel unsur olduğu apaçık bir gerçektir. Ülkenin içinde bulunduğu bu durumdan bir an evvel kurtulması hükümetler kadar diğer siyasi partilerimizin de görevleri arasındadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri; İç Hizmet Yasası ile kendisine verilen görev ve sorumluluğun idraki içinde ülkemizin bugünkü hayati sorunları karşısında siyasi partilerimizin bir an önce milli menfaatlerimizi ön plana alarak, anayasamızın ilkeleri doğrultusunda ve Atatürkçü bir görüşle bir araya gelerek anarşi, terör ve bölücülük gibi devleti çökertmeye yönelik her türlü hareketlere karşı bütün önlemleri müştereken almalarını ve diğer anayasal kuruluşların da bu yönde yardımcı olmalarını ısrarla istemektedir” (Şahhüseyinoğlu, 2005: 116)

EK- 2: Kenan Evren'in 12 Eylül 1980 Günü Yaptığı Radyo-Televizyon Konuşması;

"Yüce Türk Milleti, 30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla sizlere radyo ve televizyondan hitap etmek imkanını bulmuş ve ayrılan kısıtlı süre içerisinde mümkün olduğu kadar yurdumuzun içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durumu ile anarşik ve bölücü eylemleri, alınması gereken tedbirleri çok kısa olarak izah etmeye çalışmışım. Yine çok iyi hatırlayacaksınız ki, iki yıldır her fırsatta istifade ile muhtelif defalar verdiğim beyanat ve radyo televizyon konuşmalarımda da bu hayati önemi olan konuları dile getirmiştim. Kalbi bu vatan ve millet için atan sağduyu sahibi vatandaşlarım kabul edeceklerdir ki, ülkemizin halen içinde bulunduğu hayati önemi haiz siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar, devlet ve milletimizin bekasını tehdit eden boyutlara ulaşmış ve bu hal devletimizi, Cumhuriyet tarihinin en ağır buhranına sürüklemiştir. Yine hepimizin bildiği gibi, anarşi, terör ve bölücülük her gün 20 civarında vatandaşımızın hayatını söndürmektedir.

Aynı dini ve milli değerleri paylaşan Türk vatandaşları, siyasi çıkarlar uğruna çeşitli suni ayrılıklar yaratılmak suretiyle muhtelif kamplara bölünmüş ve birbirlerinin kanlarını çekinmeden akıtacak kadar gözleri döndürülerek, adeta birbirlerine düşman edilmişlerdir. Atatürk ilkeleri esas olarak kurulan Cumhuriyetimizin bu duruma düşürülebileceğini bundan 10 sene evvel tasavvur dahi etmek mümkün değildi. Bugüne kadar iktidara gelen çeşitli hükümetlerin her yıl artan bir hız ile yaygınlaşan ve dünya tarihinde sayısız örnekleri görülen özel harbin sızma ve çökertme hareketına karşı iç güvenliği sağlayacak kararları ve tedbirleri birinci öncelikle alacakları vaat etmelerine rağmen, sonuç olarak teşebbüsleri, siyasi çıkar çatışmaları, basit siyasi parti hesapları, kaprisler, hayaller, gerçek dışı talepler ve Türk Devrimi'nin niteliklerine ters düşen gizli ve açık emeller arasında kaybolup girmiştir. Düşmanın amaç ve yöntemleri, anarşi, terör ve bölücülüğün ulaştığı düzey; özel hukuki tedbirlere, idari düzenlemelere, sosyal koşulların geliştirilmesine, milli eğitim ve iş hayatının düzenlenmesine ihtiyaç görmekteyken; milletin

vekaletini taşıyan milletvekilleri ve senatörler Meclislerde aylardan beri hiçbir sorumluluk duymadan yalnız parti menfaat ve disiplini uğruna bu olaylara seyirci kalabilmişlerdir. İktidarların başarı ümit ederek aldıkları her tedbir, muhalefetler tarafından kınanarak ve hatta memleket yararına da olsa baltalanmıştır. Milli birlik ve beraberliğe en fazla muhtaç olduğumuz dönemlerde bile kutuplaşmalar ve bölünmeler adeta teşvik edilmiş; yangını beraberce söndürmek yerine, üzerine benzin dökülerek memleket, bilerek veya siyasi çıkarlar uğruna sırf iktidara gelebilmek pahasına bir yangın yerine çevirmek istenmiştir. Ağızlarından düşürmedikleri hukuk devleti kavramı, bir kısım anayasal kuruluşlarca, devletin parçalanması pahasına da olsa yalnız kişilerin müdafaası olarak yorumlanmış, devletin ve milletin savunulması ise, sahipsiz kalmıştır.

Anayasasının kuvvetler ayrılığı ilkesinin birlikte getirdiği sorumluluk, uygulamada kuvvetler çatışmasına dönüştürülmüştür. Düşüncelerimiz, dinimiz üzerinde ve akla gelebilen her konuda dış ve iç kaynaklı bölücü ve yıkıcı faaliyetler bütün şiddetiyle sürdürülürken ne hazindir ki; bir kısım gerçeğe uymayan özerklik, dar görüşlü, sahibinden başkasının inanmadığı bilimsellik ve koşulları dikkate almayan salt hukuk savunucuları, yıkılacak devletin enkazı altında kalacaklarının, yol alıp gideceklerinin idraki içinde olamadıkları görünümünü vermişlerdir.

Bu acı hakikatleri görüp, çare arayanların veya Türk Ulusu'nu uyaran ve milleti bütünleşmeye davet edenlerin ise, seslerini duymak mümkün olamamıştır. (Bir kısım kıymetli Türk basınının, bu konuda zaman zaman yaptıkları uyarıları burada şükranla belirtmek isterim) Siyasi partiler, bu kritik dönemde milletin özlemlerini beklediği önlemleri almak yerine, iç gerilimi devamlı olarak artırarak, yıkıcı ve bölücü mihrakları büsbütün kışkırtarak, onlara cüret ve cesaret verecek beyan ve eylemleri ile adeta yarışarcasına seçim yatırımları için zemin yaratma yollarını tercih etmişlerdir. İktidara gelen siyasi partiler, devle teşkilatının bütün kademelerini kendi görüşleri doğrultusundaki kişilerle doldurarak, kamu görevlilerinin ve vatandaşlarımızın

bir tarafa girerek kamplara bölünmesini zorunlu hale getirmişler, giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen kaynakların şekillenmesine ve kamu kuruluşlarında çatışmalarla, polis ve öğrencilerin dahi birbirine düşman kamplara ayrılmalarına neden olan partizan tutum ve davranışlardan vazgeçmemişlerdir. Böylece tarafsız halkımız, devletten beklediklerini parti kapılarında aramaya mecbur bırakılarak devlet otoritesi yok olmaya, vatandaşların hak ve hukukunu korumak ve ona tarafsız hizmet götürmek yerine, devletin saygınlığı yavaş yavaş erimeye mahkum olmuş ve dolayısıyla ülkemizde tam otorite boşluğu teşekkül etmiştir. Bir kısım bedbahtlar, Türk Milleti'nin bağımsızlığını, birlik ve beraberliğini temsil eden İstiklal Marşı'mıza, koyu taassup veya ideolojik amaçlarla protesto maksadıyla oturarak veya İstiklal Marşı yerine Enternasyonel'i söyleyerek açıkça saygısızlık gösterebilmişler ve buna doğrudan sorumlu kişiler tevil yoluna sapmak suretiyle savunmalarını yapabilmişlerdir. Uzun zamandan beri fevkalade üzücü olayları yakından takip eden, Türk Silahlı Kuvvetleri, hatırlayacağınız gibi; milletin kendisine verdiği yetkileri kullanamayan ve bu korkunç gidişi acz içinde seyreden anayasal kuruluşların tümünü Cumhurbaşkanımız aracılığıyla uyararak, alınması gereken tedbirlere de yer vermek suretiyle büyük Türk Milleti'ne karşı yüklendiği sorumluluğu dile getirmiştir. Aradan geçen 8 yıllık süre içerisinde yaptığımız sayısız uyarılara rağmen, hemen hemen bu tedbirlerin hiçbirine yasama ve yürütme organları ile diğer anayasal kuruluşlardan yeterli bir cevap alınamamış ve bu konuda müspet faaliyetleri de izlenememiştir. Bu uyarı mektubundan sonra bir kısım yasaları etkisiz hale getirerek çıkararak Meclislerimiz, 22 Mart 1980 tarihinden beri, siyasi çıkar hesapları ile çıkmaza sürüklenen Cumhurbaşkanlığı seçiminden dolayı içinde bulunduğumuz buhran ile mücadelede en kıymetli unsur olan zamanı fütursuzca harcamışlardır. Dünyanın hiçbir ülkesinde Cumhurbaşkanlığı makamı ve seçimi bu kadar hafife alınmamış ve bu kadar zaman boşa harcanmamıştır. Asayiş ve ekonomik bunalıma çareler getirmesi ve kanunlar yapması beklenen yasama organlarımız, memleket üzerine çöken bu kabusu karşı kayıtsız kalmışlardır.

Anayasamız, Türk vatandaşlarının dini inançlarından ötürü kınanamayacağını açıkça belirtmiş olmasına rağmen, tek bir oyun peşinde koşan siyasi partilerimiz, yüce Atatürk'ün Cumhuriyeti döneminde unutulmuş mezhep ayrılıklarını kışkırtmakta faydalar görerek, Erzincan, Sivas, Kahramanmaraş, Tunceli ve Çorum illerinde siyasi çıkarlar uğruna vatandaşlarımızın birbirini katletmelerine neden olmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan ve kendini Türk vatandaşı kabul eden herkesin tek bir vücut halinde Türk Milleti'ni oluşturduğu unutulmuş ve değişik mezheplere bağlı vatandaşlarımızın tam bir vatandaşlık bağı ile kaynaşmalarını engellemek isteyen kışkırtıcılar, siyasi destek görmüşlerdir. Bir kısım anayasal kuruluşlar, muhtelif etkiler altında anarşi, terör ve bölücülük karşısında tarafsız, adil ve ortak bir yol izlemek yerine bizzat Anayasanın ihlali karşısında dahi sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Bütün bu şartlara rağmen, hukuk devletinin temel ilkelerini savunmakla görevli anayasal kuruluşlarımız, devletin en üst kademesindeki anarşizmin yaşattığı tehlikenin büyüklüğünü idrak edemediklerinden veya terör odaklarının tehdidinden çekindiklerinden, devletin temellerine konan dinamitle her an parçalanma tehlikesi karşısında olduğunu gözlerden kaçırmaya çalışmışlardır.

Devlet, çökertildiği zaman Anayasanın kanatları altına sığınan tüm hukuk kurumları ile özerk, bilim ve müessese ve derneklerinin bu enkaz altında yol olacağı unutulmuştur. Son iki yıllık süre içinde terör 5.241 can almış, 14.152 kişinin yaralanmasına veya sakat kalmasına sebep olmuştur. İstiklal Harbi'nde, Sakarya Savaşı'ndaki şehit miktarı 5.713, yaralı miktarımız 18.840'tır. Bu basit mukayese dahi, Türkiye'de hiçbir insanlık duygusuna değer vermeyen bir örtülü harbin uygulandığını açıkça ortaya koymaktadır.

Sevgili Vatandaşlarım,

İşte bütün bunlar ve buna benzer sayılabilecek ve hepimiz tarafından yakinen bilinen birçok sebeplerden dolayı Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkenin ve milletin

bütünlüğünü, milletin hak, hukuk ve hürriyetini korumak, can ve mal güvenliğini sağlamak, korkudan kurtarmak, refah ve mutluluğunu sağlamak, kanun ve nizam hakimiyetini diğer bir deyimle devlet otoritesini tarafsız olarak yeniden tesis ve idame etmek gayesiyle devlet yönetimine el koymak zorunda kalmıştır. Bugünden itibaren yeni hükümet ve yasama organı kuruluncaya kadar muvakkat bir zaman için yasama ve yürütme yetkileri benim başkanlığında, Kara, Deniz, Hava Kuvveti Komutanları ile Jandarma Genel Komutanlığı'ndan oluşan Milli Güvenlik Konseyi tarafından kullanılacaktır.

Büyük Atatürk'ün deyişiyle "Ulusal kültürümüzü, çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak, yurdumuzu dünyanın en mamur ve en uygar araçlara sahip kılmak" hedefine yönelik hızlı bir kalkınma döneminin en kısa zamanda gerçekleştirilmesi zaruretine inanıyoruz. Bu inancımızın gerçekleşmesi için yüce ulusumuzun bağrından çıkardığı ve yurdumuzdaki kutuplaşmada hiçbir tarafı tutmayan, sadece Atatürk ilkeleri doğrultusunda yürüyen TSK yönetimine güveneceğimizden kuşumuz yoktur. İçinde bulunduğumuz buhrandan çıkmamız için ulusça arzu edildiğine inandığımız, disiplinli ve her türlü tasarrufa ağırlık veren bir yaşam ve dayanışma ortamına girilmesini ve milletçe gücümüzün tümünü ortaya koyacak bir çalışma hızını bekliyor ve yüce Türk Milleti'ne güveniyoruz.

Vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak bir bütün halinde milli şuurlu ve ülküler etrafında birleştirmenin iç barış ve huzuru sağlanmasında vazgeçilmez faktör olduğu düşüncesi ile Atatürk Milliyetçiliği'nden hız ve ilham almanın, politikada "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesine bağlı kalmanın, milli mücadele ruhunun millet egemenliğine, Atatürk ilke ve devrimlerine olan bağlılığın tam şuurlu yerleştirmek ve geliştirmekle ülkemize yönelik tehditleri ulusça göğüsleneceğine inanıyoruz. TC, NATO dahil tüm ittifak ve anlaşmalara bağlı kalarak, başta komşularımız olmak üzere bütün ülkelerle karşılıklı bağımlılık ve saygı esasına dayalı, birbirlerinin iç işlerine karışmamak kaydıyla eşit şartlar altında ekonomik, sosyal ve kültürel

ilişkilerini geliştirme kararındadır. Uluslararası sorunların barışçı yollardan çözümlenmesinden yana bir dış politika izlenmesine devam edilecektir.

Birçok tutum ve davranışlarıyla demokratik özgürlükçü parlamenter sisteme inancını defalarca kanıtlayan TSK, en kısa zamanda Bakanlar Kurulu'nu kurarak, yürütme sorumluluğunu bu kurula bırakacak ve hür demokratik parlamenter sistemin şimdi olduğu gibi dejenere edilmesine ve tıkanmasına mani olucu ve Türk toplumuna yaraşır bir Anayasa ve Seçim Kanunu ile Partiler Kanunu hazırlamayı ve bunlara paralel düzenlemeler yapmayı müteakip insan hak ve hürriyetlerine saygılı, milli dayanışmayı ön plana alan, sosyal adaleti gerçekleştirecek, ferdin ve toplumun huzur, güven ve refahına önem veren özgürlükçü demokratik, laik ve sosyal hukuk kurallarına dayalı bir yönetime ülke idaresini devredecektir.

Sayılan bu hazırlıklar tamamlanıncaya kadar yurdumuzda her türlü siyasi faaliyetler her kademedede durdurulmuştur. Zorunlu olarak faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin yeniden hazırlanacak Anayasa'daki düzenlemelere ve yeni seçim ve Partiler Kanunu'na göre zamanı; koşulları ilan edilecek seçimlerden yeterince önce faaliyete geçmesine müsaade edilecektir. Parlamento üyeleri, siyasi faaliyetlerden dolayı suçlanmayacak ve yeni yönetime karşı suç teşkil edecek tutum ve davranışlarda bulunmadıkları sürece hakkında herhangi bir işlem yapılmayacaktır. Ancak kanunların suç kabul ettiği fiilleri vaktiyle işlediği saptanan parlamenterler hakkında sürekli kovuşturma yapılacaktır. Adalet Partisi, CHP, Milli Selamet Partisi'nin başkanları şimdilik can güvenliklerinin sağlanması amacı ile Silahlı Kuvvetler'in koruma ve gözetiminde belirli yerlerde ikamete tabi tutulmuşlardır. Durum, müsait olunca serbest bırakılacaklardır. Memlekette idarenin tam bir tarafsızlık içinde vatandaşın hizmetine kavuşması sağlanacaktır. Devlet hizmetinde bulunanların siyasi etkiler dışında çalışmaları kanun hakimiyeti altına alınacaktır. TSK'nın yönetime el koyduğu şu anda devletin yanında tarafsız ve adil hizmet görecek yöneticiler, eski zamanın siyasi davranışlarına yönelmedikçe hizmet ve görevlerine deva

edeceklerdir. Kanun ve nizam hakimiyetini sağlamada tecrübeli ve yetenekli kişilerden oluşan mahkemelerin süratle ve doğru karar vermelerini ve bunları korkusuzca uygulayabilmelerini sağlayacak yasal ve idari tedbirler alınacaktır. Memleketin ekonomik koşullarını kendi gücümüzle iyileştirmek için her alanda elden gelen gayret sarf edilecektir. Çalışkan ve vatanperver Türk işçisinin mevcut ekonomik koşullar çerçevesinde her türlü hakları korunacaktır.

Ancak temiz Türk işçisini sömüren, onları kendi ideolojik görüşleri istikametinde kullanmak için her türlü baskı oyununa başvuran, insanın hakkı yerine kendi menfaatlerini ön planda tutan bazı ağaların bu faaliyetlerine asla müsaade edilmeyecektir. Tüm işverenlerin iş barışının koşullarını sağlayacak esaslardan ayrılmadan üretimin artırılması ve ihracata yönelik gayretlerin gelişmesine yardımcı olmaları için her türlü tedbir alınacaktır. Köylünün, milletimizin efendisi olduğu inancını, kuvveden fiile çıkarmak için tarım alanında üretimi artıracak bir tarım seferberliği ve fiyat politikası ile gerekli diğer önlemlerin alınmasına, bilhassa önem verilecektir. Türk köylüsünün tarlasından ayrılıp, şehirlere göç etmesini zorlayan ekonomik ve sosyal nedenlere çare aranacaktır. Eğitim ve öğretimde Atatürk Milliyetçiliği'ni yeniden yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler en kısa zamanda alınacaktır. Yarının teminatı olan evlatlarımızın Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda birer anarşist olmasını önleyecek tedbirler alınacaktır. Bu maksatla hepimizin tek tek saygıyla andığımız öğretmenlerimizin Der'li Bir'li derneklere üye olarak bölünmelerine müsaade edilmeyecektir. Her düzeyde öğrencinin amacı, Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliği ile pekişmiş ve üretime yönelik bilgi ve becerisini korumak olacaktır. En kıdemsî erinden, en üst komutanına kadar TSK'nın tüm personeli, bu amaçlara ulaşmada devletin iç ve dış tehditlere karşı kollayıcı ve koruyucu gücü olarak siyasetin dışında kalacaktır.

Aziz Yurttaşlarım;

Bir defa daha belirtiyorum ki, Silahlı Kuvvetler aziz Türk Milleti'nin hakkı olan refah ve mutluluğu, vatan ve milletin bütünlüğü ve gittikçe etkisi azaltılmaya çalışılan Atatürk ilkelerine yeniden güç ve işlerlik kazandırmak, kendi kendini kontrol edemeyen demokrasiyi sağlam temeller üzerine oturtmak, kaybolan devlet otoritesini yeniden tesis etmek için yönetime el koymak zorunda kalmıştır. Komutan, subay, astsubay ve erler olarak hepimiz vatan ve milletin refah ve mutluluğu uğruna her şeyimizi, bu arada hayatımızı dahi seve seve feda etmeye hazırız. Memlekette her zaman bulunabilen ve özellikle son zamanlarda çoğalan kötü niyetli birçok kişi ve kuruluşlar sizlere yalanlar düzerek bunun aksini söyleyebilecekler ve menfi propagandalara başvurabileceklerdir. Bunlara asla inanmayınız. Bütün uygulamalar, milletin gözü önünde yapılacaktır.

Kıymetli Vatandaşlarım

Her zaman milletiyle bir bütün ve Türk Milleti'nin emrinde olan Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ve yeni yönetime karşı yapılacak her türlü direniş, gösteri ve tutum anında en sert şekilde kırılarak cezalandırılacaktır. Yurtta kan dökülmemesi için bütün vatandaşlarımızın tahriklere kapılmaksızın sükunet içinde yayınlanacak bildirimler doğrultusunda hareket etmelerini ve ikinci bir bildiriye kadar sokağa çıkmamalarını rica ederim. Vatandaşlarımın birbirlerinin hak ve hukukuna saygılı olmalarını, sevgi içinde kırgınlıklarını unutmalarını, hepimizin bu mübarek topraklar üzerinde aynı haklara sahip bir Türk vatandaşı olduğumuzun idraki içerisinde olarak yeni yönetime yardımcı olmalarını vatanperverlik ve asil karakterlerinden bekler, mutlu ve aydınlık yarınlar dilerim” (Evren, 2000: 15)

EK-3: Kenan Evren'in İzmir ve İstanbul Gazeteciler Cemiyetlerini Ziyaretleri Sırasında Yaptığı Konuşmalar: (18 Kasım 1980)

“Sayın Cemiyet Başkanı'na ifade ettiğim gibi, biz bu hareketin başından beri basınıımızı bunun dışında tuttuk. Basınıımıza hiçbir tehdit koymadık, yalnız kendilerinden ricada bulunduk; memleketimizin halini bizden daha iyi bilen basınıımızın herhalde bizi anlayışla karşılayacağını ve bu hareketin bir ihtilal değil, bir el değiştirme olduğunu anlayacaklarını ifade ettim ve hakikaten bugüne kadar da çoğunlukla basınıımızdan büyük destek gördük. Bazı cemiyetlerde olduğu gibi burada da tek tük, arzu edilmeyen sesler çıkıyorsa bunu da biraz normal karşılamak lazım; fakat 'normal karşılamak lazımdır' derken, bunları da müsamaha ile karşılıyoruz demek istemiyorum; yapmamaları doğru olur. Bu hareketi tasvip etmeyenlerin neler yapmak istediğini, ne gibi oyunlar peşinde olduklarını gayet iyi biliyoruz. Ama şuna da kararlıyız ki, böyle oyunlar bizi yolumuzdan çeviremez, yolumuzun önüne çıkacak her engeli devirip, kaldırıp, yürüme azmindeyiz. İşte bu yürüyüşümüz esnasında ve bu yürüyüşümüzün kısa olması için milletten ve sizlerden büyük destek bekliyoruz, yardım bekliyoruz. Bugüne kadar olduğu gibi.

Hakikaten 12 Eylül'den sonra büyük bir anlayış gördük. Bu bir müddet devam etti. Fakat yavaş yavaş acaba açık bir delik bulabilir miyiz, bir yerde bir fırsat kollayabilir miyiz gibi bazı girişimler oldu, ama bunu da arkadaşlarımızın ikazlarıyla hemen düzelttiler. Zaman zaman oluyor; her sıkıyönetim devresinde olmuştur. Ondan evvelki sıkıyönetim evrelerinde de olmuştur, oluyor, olmaması mümkün değil ve bir arkadaş çıkıyor, arzu edilmeyen bir şeyi yazıyor ve o arkadaşın yazısından dolayı da büyük bir kitle zara görüyor. Manevi zararı memlekete dokunuyor, maddi zararı da orada çalışanlara dokunuyor. Hiç arzu etmiyoruz böyle bir şeyi ama oluyor. Olmaması için sizlerin de bizlerin de gayret göstermesi gerekiyor. Onun için siz sayın basın mensupları, bizi anlayışla karşılıyorsunuz be bu anlayışla karşılamayı devam ettiriniz. Sizden rica ediyoruz. Sizin problemlerinizin haberlerinizi zamanında almak için birçok girişimlerde bulunuyoruz, yeni teşkilat kuruyoruz; ama şunu

da itiraf edeyim ki, biz basında münasebetleri sizler gibi takdir edemiyoruz belki ama zamanla öğreniyoruz, sizin de çabuk haber almanız için ne lazımsa yapacağız. Sizin sıkıntılarınızı gidereceğiz, bize biraz zaman tanıyın. (Evren, 2000: 77-81)

“...Biz memleketi karış karış gezerek yaraya ilaç olmak için uğraşıyoruz, basın mensupları İstanbul'da oturdukları yerden yavaş yavaş 'Acaba nasıl eder de bunları tenkit ederiz' diye kurup duruyorlar. Birkaç aşırı örnek dışında, bütün gazeteler kapatılmadan yayımlanıyor, buna bakmıyorlar da, üzerlerinde gizli sansür olduğunu her fırsattan yararlanarak ileri sürüyorlar, yabancılara jurnal ediyorlar. Bunların başında da, adını vermeyeceğim, hani o meşhur gazete geliyor. Sözüm ona Atatürk'ün kurduğu gazete. Geçen gün Konseyde Sedat Celasun Paşa bile bu deyimini kullandı; bırakmaya muvaffak oldukları intibaa bakın siz. İşte bu gazete hiç akla gelmeyecek bir protesto yöntemine başvurmuş geçenlerde, bana bildirdiler. Ne yapmış biliyor musunuz, bazı sütunlarını kazınmış olarak beyaz çıkarmış kendi kendine. Hani, 27 Mayıs'tan önce DP devrinde sansür kazıyordu ya sütunları, o intibaa bırakmak için. Sıkıyönetimden hemen telefon edip azarlamışlar, ama adamların özrü hem hazır, hem de kabahatinden büyük. Neymiş efendim bir tren kazası olmuş da, biz zaten böyle ortalığı boşuna velveleye verecek kazaymış, felaketmiş, cinayetmiş, bunların verilmesini zaten istemiyoruz, sözlü olarak tamim ettik kaç kere, işte o tren kazasında bazı vagonlarda tamire götürülen tanklar varmış da, haberde bu durum son anda fark edilmiş de, orası çıkarılmış, teknik sebeplerden yerleri soluk çıkmış. Sen bunu benim külahıma anlat. Boşuna kapatılmıyor bu gazete zırt pırt.”

“Her gülün bir dikenini oluyor. Ekonomi kurmaylarımızın aldığı tedbirler sonucu ihracat büyük ölçüde arttı ama, enflasyon aşağı çekilecek derken, bu sefer de bankerlerin batması halk arasında huzursuzluğa yol açtı. Hangi konuyu sivillere bıraksan iş zıvanasından çıkıyor, son hesapta. Bu olay da rejim açısından tatsız oldu. Tabii, kötü niyetliler hemen istismara yöneldiler. Yönetime karşı bir şey söyleyemeyenler, bankerlerin iflasını ve kaçmasını

dillerine doluyorlar. Bu yüzden sıkıyönetim komutanları bu konunun ve özellikle bankerlerin intiharlarının yayını yasaklıyorlar bütün yurttan. Yani yasaklıyorlar değil, telefonu açıp, rica ediyorlar, halk arasında panik yaratıyor diye, basınımız da kırmıyor ricayı, yazmıyorlar. Ne özel mahkeme kurduk, ne de basına sansür koyduk. (Yalnız, bu demek değil ki, bu ricalar basının bir kulağından girip öbüründen çıkacak değil). Mesela bir gazete, hem de aynı sayısında bir bakıyorsun köşe yazarı 'Kemalizm İdeolojisi Muz mudur?' diye başlık atmış. Ayrıca, 'İşsizlik oranı arttı, yatırımlar geriledi' ve 'İstanbul'da ekmek sıkıntısı baş gösterdi' diye kamunun telaş ve heyecanını doğuracak asılsız iki haber daha. Şimdi sıkıyönetim komutanı bunu daha önce defaatle uyarılmış, rica etmiş dinlememişler, kapatmayı da ne yapsın? Oyun mu oynuyoruz?" (Oran, 1989: 93-94)

"Barış Derneği'nin Komünist Partisi ile ilgili varmış' dedim. İtiraz ettiler, tutuklananların kaçmadıklarını söylediler. Behice Boran'ı hatırlattım. Bir zamanlar bunların 14-15 milletvekiline sahip bulduklarını söyledim. Ayrıca, olayın mahkemeye intikal ettiğini, bizim bu işlerle ilgimiz olmadığını, yargının bağımsız olduğunu, bizim yargıya karışmadığımızı söyledim. Bu Mehmet Barlas bazen durup pat diye konuşuyor. 'Basın ve basın özgürlüğü üstüne bir demeç verseniz bize' dedi. 'Ne yani basın özgürlüğü yok mu' dedim. Bunlara hiç fazla şey yapmaya gelmiyor. Gazeteler, serbest çıkıyor, her istediklerini yazıyorlar, kırk yılın bir başı bir şey rica ediliyor sadece, hala 10-15.000 dolar milli geliri olan ülkedeymiş gibi özgürlük tutturuyorlar. Hani bizim orduda bir deyim vardır, bunları fazla okşayınca başları dikeliyor. (Oran, 1989: 96).

"Gazete sahiplerini bugün Çankaya'ya davet ettim. Öğle yemeğine de alıkoydum. Yakında Anayasa hazır olacak, devlet adına resmen tanıtma gezilerine başlayacağız. Basın ilk başlarda 12 Eylül'e çok destek verdi ama son zamanlarda azalttı bu desteği. Durumu bir toparlamak iyi olacak. Önce bir espriyle başlayalım dedik. Sohbet sırasında: "Evleniyorum diye dedikodu çıkarmışlar. Onu bir yakalasam, dedikoduyu çıkarmanı 12 Eylül'den beter edeceğim" Gene o kötü niyetli hainler duysa, hah diyecekler, 12 Eylülün kötü

olduğunu kendisi de kabul etti. Oysa biz anayasa için destek isteyeceğiz, espriyle girizgahını yapıyoruz.” (14 Temmuz 1982)“ (Oran, 1989: 103).

EK-4: Kenan Evren'in Anayasa Desteği Konuşması;

"...Siz değerli basın mensubu arkadaşlarıma içinde bulunduğumuz o acı dönemi dile getiren bir konuşma yaptım. Bu hareketin muvaffak olması için milletin elele vermesi gerektiğini ve bunda en büyük görevin de basına düştüğünü o zaman söylemişim. Basından, ondan sonra hakikaten büyük bir anlayış gördük. Bizi desteklediler. Bu konuşmada ifade ettiğim gibi, bu hareket muvaffak olmuşsa, bütün kuruluşlar üzerine düşen görevi, yani hem kuruluşlar hem de halk üzerine düşen görevi tam manası ile yapmış ve öyle muvaffak olmuştur...Bir zamanlar bir parti liderimiz eline file alırdı. File şu kadara doluyor diye.Efendim bu hale getirmeyelim. Yani karamsarlık çizmeyelim. Bütün mesele bu. Vatandaşlarımıza hergün karamsar haber vermeyelim. Zaten vatandaş hergün birçok olaylarla karşı karşıya, sikkın. Bir de gazeteyi eline aldığı zaman mütemadiyen karamsar haber göre göre hayatı kararıyor insanların.

...Basınımız, memleketin içinde bulunduğu olağanüstü şartları ve Konsey yönetimini unutmuş görünüyorlar. Bazı yazarlarımız, parti kurmaya çalışan kişilerden daha çok partililik yapıyorlar. Parti kuruculuğu yapan kişiler, fiziki görünüşleri, kiminle konuşup ne gibi çalışmalar yaptıkları ile değerlendiriliyorlar. Bu gibi kişilerin Atatürk ilkelerine bağlılıkları memleket severlikleri ve 12 Eylül ruhuna sadakatleri gibi açılardan değerlendirilmeleri, en iyi yoldur...Basınımız tarafsız olarak görev yaparsa, siyaset yapacak kişiler arasında çekişme doğmaz. Milletçe ihtiyacımız olan huzura kavuşuruz. Parti kuracak kişilerin tabanı olup olmadığı tartışılıyor. Bu partiyi kuracak kişiyi ilgilendirir. Basın, tavan-taban çatışması yaratırsa, bu çok yanlış olur.

Aslı olmayan dedikodular, halkı demokrasiden soğutur, sistemden uzaklaştırır. Milletimiz demokrasiye alışık değildir. Memleketimize demokrasi yerleşmemiştir. Eğer yerleşmesi isteniyorsa, basın idare ile elele çalışmalıdır. Eğer halka lanet olsun dedirtirsek, bunun arkasından başka şeyler gelir. Halkımız zaten siyasetin dedikodusu ile ilgilenmiyor. Tiraj açısından

bakarsak, halkımız daha çok günlük haberleri, yurt ve dünya olaylarını veren gazetelere itibar ediyor. Eğer yarın radyo ve televizyon durmadan 'genel başkan şunu dedi, yardımcısı bunu dedi' diye haber verecekse, halkımız yine lanet olsun der. Bundan evvel ne kadar rahattık, bunlar yoktu der ve bugünkü yönetimi arar. Halka yarın bugünkü yönetimi arattırmamalıyız. Ben bunu şuna benzetiyorum. Bir ayı bir ay ahıra kapatırsınız, açtığınızda zapt edemezsiniz, gemi azıya alır, binicisini bile sürükler. Demek ki, o kadar sıkıntı vermişler ki, bunu yazıyorlar diyorum. Ama, neyse ki azalıyor... 'ben gazetecilerin dostuyum" (Tuşalp, 1986: 10-20).

"...Bir vatandaşımın telgraf aldım. Diyor ki, "Sayın Devlet Başkanım, bu oylamada evet oylarının beyaz olduğunu söyleyin, bizi kandırıyorlar" Hakikaten doğru. Hatta bazı karikatürlerde, bazı yazılarda şöyle diyorlar; Atatürk'ün gözünün rengi de mavymiş, sanki biz onların farkında değiliz. Bakın efendim, edepsizleri görüyor musunuz? Atatürk'ü bile alet etmek istiyorlar. Atatürk'ün gözü de mavymiş, yani mavi görürseniz, Hayır manasına gelir. Efendim diyor, deniz rengi de mavymiş Sanki biz onların farkında değiliz. Bakın efendim, bulut gelirse yağmur yağıyor. Bereket getiriyor. Atatürk'ün gözleri bize bakıyor ve onun ruhu bizimle beraber göklere yükseliyor. Onlara, o mavi gözlerle hain hain bakıyor. Elinden gelse, onları parçalar, merak etmeyin. (1 Kasım 1982)" (Oran, 1989: 121).

EK-5: Kenan Evren'in İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Toplantısı Konuşması;

“Zaman zaman yönetimle basın arasında bazı problemler olmadı değil, oldu. Üzücü olaylar da oldu. Biz, hiçbir zaman bir gazeteyi kapatmayı düşünmedik. Daima, evvela ikazla bu işi halletmeye çalıştık. Fakat, ikazlar para etmeyince, nihayet o yola sapmak, o yolu seçmek zorunda kaldı arkadaşlarımız. Sıkıyönetim komutanı arkadaşlarımız. Ve öyle zannediyorum ki, bu gibi dönemlerden geçen ülkelerde uygulanan sıkıyönetim eğilimlerinde bizim kadar, Türkiye’de uygulanan kadar yumuşak bir askeri rejim vuku bulmamıştır. Eğer normal bir dönem olsaydı, mesele yoktu. İsmi zaten sıkıyönetim. Yani, normal düzenler kafi gelmemiş, böyle bir düzene ihtiyaç olmuş onun için sıkıyönetim ilan edilmiş, o halde bunun bazı kuralları var. Bu kurallara uymak zorundayız”

Bugüne kadar, basın mensuplarımızdan destek gördük, bu desteği bundan sonra da yürütmek zorundayız. Normal düzene geçtikten sonra da mecburuz. Çünkü bazı yazılardan hissediyorum ki, o günü bekliyor. Sanki ondan sonra ağzına gelen, eline kalemi aldığı zaman ağzına geleni yazacak gibi bir his içerisinde. Bu vatan hepimizin. Her beraber bu vatani yaşatmak zorundayız. İlla da bir yönetimi devirmek zorunda değiliz. Ve şuna da değinmek isterim ki, bu yönetimi destelersek, bu yönetimi çok methedici yazılar yazarsak, askeri rejimin destekçisi derler veya bunlar gitmezler, demek ki bu yönetim iyiymiş o halde bunu devam ettiririz derler diye bir fikre de kapılmayın. Böyle bir niyetimiz yok”(Ocak 1983). (Cemal, 2000: 198-206)

“Daha siyasi partiler kanunu çıkmadığı halde, gazetelerde durmadan yok şu aday, yok bu aday değil, yok bilmem ne diye durmadan siyasi havayı tahrik edici haberler ve yazılar çıkıyor. Sıkıyönetim komutanı arkadaşlar işe el atmadan önce, durun ben bir gidip ziyaretlerinde bulunayım babaca anlatayım ne isteyip ne istemediğimizi bir defa daha, boşu boşuna yurtdışındaki yaygarayı azdırmayalım dedim. Onun için bugün İstanbul

Gazeteciler Cemiyetini ziyaret ettim. Şöyle söze başladım: "Zaman zaman yönetimle basın arasında bazı problemler olmadı değil, oldu. Üzücü olaylar da oldu ama, hiçbir zaman bir gazeteyi kapatmayı düşünmedik. Daima önce ikazla bu işi halletmeye çalıştık. Fakat, ikazlar para etmeyince, nihayet o yola sapmak, o yolu seçmek zorunda kaldı arkadaşlarımız, sıkıyönetim komutanı arkadaşlarımız. Ve öyle zannediyorum ki, bu gibi dönemlerden geçen ülkelerde uygulanan sıkıyönetim idarelerinde, bizim kadar, Türkiye'de uygulanan kadar yumuşak bir askeri rejim vukubulmamıştır. (15 Ocak 1983)".

Bunun arkasından basının görevlerinin ne olduğunu kendilerine şöyle anlattım : "Şimdi, son 15 günlük olaylara geliyorum. Basın, bizim anlayışımıza göre, memleketin bölünmezliği ve bütünlüğü ile genel ahlak ilkelerine uymak mecburiyetindedir. Gerçek demokrasilerde, basının bir de demokrasiyi koruma ve kollama görevi vardır. Bizim basınımız da Silahlı Kuvvetlerimiz gibi, cumhuriyetin geleceğini koruma ve kollama görevine sahiptir. Bu görev nedeniyle basının siyasal kişiliğini sınırlamak icap eder. Aksi takdirde, basın siyasi bir broşür olur. Bu açıdan, son on beş gün içinde basınımızın tutumuna bakınca, üzüntü ile ifade ediyorum ki, bu tariflere uymamaktadır." Sonra da şunu ilave ettim, daha ne yapayım: "Beni sizin hepinizin yaşça büyüğüyüm. Çoğunuzun ağabeyim, hatta babası yerinde olduklarım var. Bunun için bir büyük tavsiyesi olarak bunu beklediğimizi bildiriyorum"

Basın, hani şu sakal ve memur giyimi meselesine takmıştı. Bu konuda da konuşmak mecburiyetini hissettim: "Her gün sakal yazası, her gün bir sakal fotoğrafı. Acaba sakallı olduğundan mı alim oldu? Yoksa tıraş olmaya vakit mi bulamıyor, çok kitap okuyor onun için mi sakal bıraktı. Bilmiyoruz. Eğer sakal bırakmakla insan alim olacaksa, ben de bırakayım, bana da alim desinler..Şimdi memur kravat taksın mı takmasın mı tartışıyoruz. Takması lazım. Bu bir alışkanlıktır. Eğer biz bu alışkanlığı, okullarda çocuklarımıza kabul ettiremezsek, hayatta daima derbeder ve pejmürde olmaya mahkum olurlar. Ben bugün her gün tıraş oluyorsam, hatta akşam eğer bir de şey varsa, bir yemek varsa, bir de akşam oluyorsam, bu alışkanlığın verdiğiinden oluyor. Bir insana alışkanlık yerleşti mi onu söküp atamazsınız." (Oran, 1989: 113-115).

EK- 6: Nadir Nadi'nin 13 Ağustos 1961 Tarihli Yazısı**„Tuhaf Bir Tasarı’**

“Atatürk, milli kültürümüzün gelişip yükselmesi uğruna çalışan başlıca iki kurumu göz önünde tutmuş, servetinin gelirini Dil ve Tarih kurumlarına ayırmış, işleyiş ve yürütme işini de ölümünden birkaç hafta önce yazdığı vasiyeti ile normal hukuk düzenine bırakmıştı....Son günlerde gazetelerde okuduğumuz Atatürk kurumlarıyla ilgili bir haberi bu itibarla yadırgadığımızı derhal söylemeliyiz. Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan bir kanun tasarısı ile bir Bilimler Akademisi kuruluyormuş. Akademinin çatısı altında beş enstitü bulunacak, bunlardan biri dil, biri de tarih konularını işleyecekmiş. Bu itibarla Atatürk'ün kurduğu yaşamaları için de servetinin gelirini ayırdığı Dil ve Tarih kurumlarına artık lüzum kalmıyormuş. Her iki kurum ortadan kaldırılarak tüm mal, mülk ve gelirleri yeni kurulacak enstitülere devredilecekmiş. Haberi okuduğumuz zaman biz ilkin gözlerimize inanamadık, tuhaf bir gazeteci şakası ya da acemi bir muhabir yanlışlığı sandık. Ne yazık ki, aradan günler geçtiği halde Ankara'dan yalanlama değil, tersine doğrulama yazıları alıyoruz. Nasıl olmuşsa olmuş, Atatürk devrimlerini korumak uğruna devrim yapan geçici yönetimin Milli Eğitim Bakanlığı'nda Atatürk'ün vasiyeti ile oynamaya cesaret eden kimseler çıkmıştır..Hazırlandığını öğrendiğimiz tasarı kimlerin kafasında doğdu, bilmiyoruz. Onlara Atatürk düşmanı demeye dilim varmıyor. Herhalde düşüncenin hiçbir tartıya gelmeyecek kadar hafif olduğuna şüphe yok. Bu hafif tasarının Temsilciler Meclisi'nde görüşülmeden geri alınmasını bekliyoruz.” (Cumhuriyet, 23 Ocak 1983).

EK- 7: Erol Simavi'nin Turgut Özal'ı Eleştiri Yazısı

"Zatıalınızı ve politikanızı; gazetemde gün oldu eleştirdik, gün oldu alkışladık. Ama şahsınıza olan yakınlığımızı hep koruduk. Bu duygumuzu, karşı karşıya geldiğimiz zamanlarda sanırım siz de hissetmişsinizdir. Sevdiğimiz, beğendiğimiz, umut bağladığımız kişiydiniz. Çizdiğiniz hedefler ve uygulamayı vaat ettiğiniz politika, bizlere de sıcak gelmiştir. Şimdi; o günlerden bugünlere uzanıp bakıyorum, sizi artık tanıyamıyorum. Hele şu sıra.. Başımı ellerimiz arasına alıp, sebebini düşündüğüm çok oldu. Ama bulamadım, bulamadım, bulamadım. Sonra, düdü..Beynimde bir kıvılcım çıktı.."Acaba mı?..dedim. Ve oturup şu satırları yazdım. Bir akrabam var..Türkiye'nin sayılı zenginlerinden. Kalbinden rahatsızdı. Yıllar önce Houston'da "by-pass" geçirdi. Belki bu konuda bizim "duayen"lerdendir. Bir gün; her koruduğumuz karşılıklı sevgi-saygı ilişkisi, incir çekirdeği doldurmaz bir olay yüzünden bozuluverdi. Hiç yoktan aramızda tartışma çıktı. Baktım, tanınmaz halde. O efendi adam gitmiş, yerine bir mahalle kabadayısı gelmiş. ..Tükürük ve sövgü saçan ağızını, külhanbeyi tavırlarını, şimdi bile utancın ısısı yüzüme vurarak hatırlarım..Onun da sebebini ertesi gün, bir sonraki gün çok düşündüm. Yine bulamadım.

Bir akrabam daha vardı..Teyzezadem..Büyük hakim, iyi insan; rahmetli profesör Cihat Abaoğlu..Olayın şoku hala üzerimde; ona sordum. Güldü.."Sen de gül dedi" ve anlattı: "By-pass ameliyatında bir ara kalp durdurulur ya..O sıra beyine, 15-20 saniyelik bir oksijen akımı kesintisi olur ya..İşte ondandır. Herkeste değişik izler bırakır.."Ama işini mükemmel götürüyor. Vereceğini akıllıca dengeleyip, alacağına şahin gibi saldırıyor" diyecek oldum. Yine güldü, yine anlattı: "Sayıların merkezi beyinciktir. ..Ona bir şey olmaz.."Bir büyük işadaminin oğlu var. O da, by-passlı. İşinde iyi..Eskiden kırıcıydı. Şimdi duyuyorum katmerlenmiş. Hayli zayıf olan insan ilişkileri, neredeyse sıfır noktasına inmiş. Düşündükçe, başka by-passlı aşına yüzler aklıma geldi. Ameliyatın etkisi, onların başka taraflarına vurmuştu. Mesela, biri kırk yıllık hanımefendi eşini defterden silmiş, torunu yaşındakileri

kovalamaya başlamıştı. Yakın bir akrabam var. Şimdi seksenine hayli yakın..Dört, beş yıl önce; o da aynı dertten neşter altına yattı. Bakıyorum, akşamüstü olmuyor mu, genç kız kafeteryalarının baş müşterisi. Ben, 58 yaşındayım. Bir müteahhit tanırım. En az sekiz, dokuz yaş büyüğümdür. Onun da kalp damarları rezivyonlu. Bir ara her gördüğümde, "Bugün yine beş hatunla beraberdim" derdi. Sonra sonra yorgunluk belirtileri göstermeye başladı. Şimdilerde, günde üç kadından söz ediyor!

Sayın Başbakanım!

Yine, "aynı kalp yolundan" geçmiş, bir ünlü zenginimizi hatırlayın.. Onun; dünden bugüne girdiği kılıkları, takındığı tavırları; birlikte çalıştığımız ya da çalışmadığımız zamanlarda, siz kendisine kondurabilir miydiniz? Bunlar, iki soluk arasında hatırlayabildiğim örnekler. Ama tespih taneleri gibi, ardarda sıralanmış gerçekler..Hep görmemezlikte gelinen, hep de örtbas edilmek istenen bir olguyu doğruluyor. "By-pass" dedikleri cerrahi işlemin, kişilik üzerinde mutlaka bir iz bıraktığı..Ama şöyle, ama böyle..Ama şuraya, ama buraya..

Sayın Başbakanım!..Gelelim, yine şahsınıza. Sizde uyandırdığı etkiyi, iki kelimeyle özetleyebilirim. "Basından nefret" Sağlık seferinizden dönüş gününden beri, bileri köşeye sıkıştırma çırpınışı içindediniz..Elhak, başarıyorsunuz da..Yetinmiyorsunuz; daha daha daha, sıkıştırmayı düşünüyorsunuz..Siz, şu by-pass gerçeğini yaşıyorsunuz; ama bir gerçeği unutuyorsunuz. Dev bir çomar olup, mini mini bir tekirin üzerinde hamle etseniz bile, onun can havliyle atılıp, yüzünüzü, gözünüzü tırmalayacağını..

Elbette ki ne siz o yaratıksınız, ne de bizler öteki..Ama üzerine basa basa söylüyorum: Bizler, hancıyız..Sizler; öyle de böyle de yolcu..Bazı akşamlar, televizyonumun penceresinden sizinle yüzyüze geliyorum..'Basınlı konuşma' yapacağız gün bakıyorum da sizi, o tartıştığım akrabama benzetiyorum. Avaz avaz haykırıyorsunuz..Kelimeleri dudaklarınızdan hep püskürtüyor, hem de

adeta çevreye saçılıyorsunuz: "Basın yalan yazıyor. "Sora daha: "Asparagaslar..Uydurmuşlar..İşletmişler" Bunlar, zatıalınızın bizlere attığınız taşlar..Kulaklarımızı, hep bu 'tek taşlar"ınızla çınlatılıyorsunuz. Ben de işte asıl o zaman isyan ediyorum.

Hayır Sayın Başbakanım!

Basın, yalan yazmıyor..Türkiye'de de yazmıyor, dünyada da yazmıyor..Arada, gözden kaçırıyor; ya da sizin kurduğunuz türde, bilgi vermemeyi bayrak edinmiş iktidarlar çıkıyor..Kovalanan haber için, danışsanız da, ağzını sanki kitliyor..O zaman gazeteci ne yapsın? Hataya düşüyor..Masa başında haber üreten, hiç mi gazete türü yoktu? Elbette vardır..Dünya haritasını açın, gözünüzü kapayıp parmağınızı gelişi güzel bir noktaya basın..Orada da vardır, burada da olabilir..Ama onlar, bulvar tipi gazetelerdir. "Hayali haber" üretirler.. Nasıl dersenez, tıpkı sizin "hayali ihracatınız" gibi..Ben, Hürriyet'te 40 yıldır sorumluluk taşıyorum. Meslek kıdemine gelince, o azıcık eskidir. 40-45 yıl. Şimdi bu sütunda şerefimizi de ortaya koyarak ve yazdığım satırların da altını çizerek söylüyorum. Bizlerin arasında bırakınız yalan haberi, yanlış habere bile tahammül gösterecek meslektaşım yoktur.

Sayın Başbakanım!

Kabul ediyorum..'Devrişahaneniz' de basın sevilmiyor. Gazetelerimizin, kamuoyunda cana yakın bir görüntü taşıdıklarını da sanmıyorum. .Sizin de olayı, içimizin yağları eriyerek körükleyişinize, her gün tanık oluyorum. Oysa baş başa konuşup, fikir alışverişinde bulunduğumuz günler, az değildir. Yanımda çoğu zaman Genel Koordinatörümüz Çetin Emeç de hazır bulunmuştur. Nice sırrınızı bize açmıştınız..Hepsini kutsal bir gizlilik içinde korumaya, ikimizin de özen gösterdiğini herhalde teslim edersiniz. Ama hep titizlendiğimiz bu kuralı, şimdi ben bozmak istiyorum..Hatırlarsınız..Davos'taydık..Sizden başını dertte gördüğüm bir

meslek mensubumuz için ricacı olmuştum. Ödeme sorunları vardı.. Makul bir erteleme ona soluk aldirabilecekti..Aracılık görevini yerine getirirken, bir noktayı ayrıca belirtmiştim: "Ben, arkadaşşımdan çok, bini aşkın çalışanı düşünüyorum. O, evini, arsasını, olmadı tesisini satar, kendisini kurtarır. Ya ötekiler? Onlar sokakta kalır. Beni asıl kaygılandırın çalışanlardır." Hafiften bir yan tebessümle, bileceksiniz ne demiştiniz: "Valla Erol Bey, bugün iki buçuk milyon işsiz var. ..Piyasadan bin küsur gazeteci çekilmiş, hiç de fena olmaz." Bu sözlerinizi herhalde hatırlarsınız da, benim de karşınızda ağzımın açık kaldığını acaba hatırlayabilir misiniz? Donmuştum.. Onca umudum, biraz da o gün, umutsuzluk çukurlarına gömülecekti..Sonra sonra düşünüp, kurdukça çıktı.. Bu ne kişiliksiz düzendir ki, parmağınızın bir işaretiyle pazar günü olmasına rağmen, savılar çalışır, gazete toplatılır..Bu ne onurdan yoksun, devlet kuruluşlarıdır ki, yine bir göz kırpmamızla, kağıda katmerli zammı bindirir. . Yine pazar olmasına ve saatlerin, akşam karanlığında hayli yol almasına rağmen.. Evet, Sayın Başbakanım..Gelelim, netice-i kelama: Montesquieu, 'Kuvvetler Ayrılığı' sistemini getirirken, üçlü bir düzen düşünmüştü: Yasama..Yürütme..Yargı..Zatıdevletiniz, bu ilkeyi, tekliye dönüştürdünüz: Şimdi varsa da, yoksa da Özal!..Anayasayı bile; ama bir kez, ama on kez, ihlal etmekle heis görmeyen, siz değil misiniz?..Bilirsiniz.. Devlet organları arasında yer almasa da, azıcık fantezi, aslında bir gerçeğin ifadesi olarak 'basın' ı da 'kuvvetler' arasına katarlar. Ona da bir numara yakıştırırlar: 'Dördüncü Kuvvet!' Ben de şimdi; sizin ilhamınızla, yeni bir 'Kuvvetler Ayrılığı' ilkesi getiriyorum. Demokrasiye ve demokratik düzenin kutsallığına olan sarsılmaz inancımız da ışığında, 'Benim kuvvetler ayrılığı kitabım' Türkiye'de 1'inci kuvvet faslına bilir misiniz ne yazar? Basın..Ya ikinci? Buyrun, kalemimi zatıaliniz teslim alın..Aklınızdan ve gönlünüzden ne geçiyorsa; varın oracığa onu yazın" (Hürriyet, 19 Nisan 1988).

EK-8: Aydınlar Dilekçesi

“Türkiye, henüz atlatamadığı en ağır bunalımlarından birini yaşamaktadır. Kuşkusuz, bu büyük bunalımdan toplumumuzun bütün kesimleri, katmanları ve görevlileri ortaklaşa sorumludur. Biz Türk aydınları, eksiklerimizin ve sorumluluğumuzun öneminin ve önceliğinin bilincindeyiz. Bu bilinç, bize toplumumuzun sağlıklı ve güvenli bir düzene geçişiyle ilgili görüşlerimizi açıklama görev ve hakkını vermektedir. Varolan düzenlemeler ve 2969 sayılı yasanın suç saymadığı çerçevede görüşlerimizi açıklamayı gerekli görüyoruz. Bizler bu sınırlamaları benimsememekle birlikte, bu çerçevede içinde hareket etme durumundayız. Bizler toplumumuzun akılcı yöntemler kullanarak aydınlık bir geleceğe ulaşacağına coşkuyla inanıyoruz. Bu inançla ve ortaklaşa sorumluluğumuzu üstlenip, kaynağını Anayasa’da bulan dilekçe hakkımızı kullanarak, kamu ile ilgili gözlem, düşünce ve istemlerimizi devletin en yüksek katlarına saygıyla sunuyoruz.

Aşağıda İmzası Bulunanların Türkiye’de Demokratik Düzene İlişkin Gözlem ve İstemleri

Demokrasi, kurumları ve ilkeleriyle yaşar. Bir ülkede demokrasinin temel harcını oluşturan kurum, kavram ve ilkeler yıkılırsa bunun zararlarını gidermek güçleşir. Demokrasiyi kendi öz değer ve kurumlarına yabancılaştırmak, biçimsel olarak koruyup içeriğini boşaltmak, onu yıkmak kadar tehlikelidir. Bu nedenlerle tarihsel birikime dayalı devlet yapımızı ayakta tutan kurum, kavram ve ilkelerinin korunmasını ve demokratik ortam içinde güçlenmesini savunmaktayız. Halkımız, çağdaş toplumlarda geçerli insan haklarının tümüne layıktır ve bunlara eksiksiz olarak sahip olmalıdır. Ülkemizin, insan haklarının güvenceleri yurt dışında tartışılır bir ülke durumuna düşürülmüş olmasını onur kırıcı buluyoruz. Yaşam hakkı ve insanca yaşama, örgütlü ve toplumsal varolmanın çağımızda hiçbir gerekçe ile ortadan kaldırılamayacak baş amacdır; doğal ve kutsal bir haktır. Bu hakkın anlam kazanması, düşünceyi özgürce açıklamaya, geliştirmeye ve

etrafında örgütlenmeye bağlıdır. Bireylerimizin yeni ve değişik düşünce üretmelerini, gösterilmeye çalışıldığı gibi, bunalımların nedeni değil, toplumsal canlılığın gereği sayıyoruz. İnsanların son sığınağı olan adalet, insanca yaşamın da başlıca dayanağıdır. Bunun gerçekleşmesinin çağdaş hukuk devletinde geçerli yolları, adalet arayışının hiçbir şekilde engellenmemesini ve adalete ulaşmada olağanüstü yargı yollarına ve olağandışı yöntemlere başvurulmamasını gerektirmektedir. Olağanüstü yönetim biçimlerinin olağan sayılan dönemlerde süreklilik kazanmasının çağdaş demokrasi anlayışıyla bağdaşmayacağı görüşündeyiz.

Yargı kararı olmaksızın yurttaşların haklarının kısılması, tartışılması mümkün olmayan tek yanlı idari işlemlerle suç oluşturulması, siyasal hakların ellerden alınması ve genel suçlamalar yapılması, toplumsal yıkımlara yol açmaktadır. Dernek, kooperatif, vakıf, meslek odaları, sendika ve siyasal partilere girmenin ve açıklandığı zaman suç sayılmayan düşüncelerin sonradan egemen olan anlayışa göre, suç sayılması hukuk devleti kavramıyla bağdaşmaz. Türkiye'nin yaşadığı yoğun terör eylemlerinden demokratik sistemin kendisi sorumlu tutulamaz. Her örgütlü toplumun şiddet eylemleriyle mücadele etmesi kaçınılmaz görevidir.

Ancak, devlet olmanın temel niteliği, terörle mücadelede hukuk ilkelerine bağlı kalmaktır. Terörün varlığı, hiçbir zaman, devletin de aynı yöntemlere başvurmalarının gerekçesi olamaz. Varlığı yasal kararlarla da kanıtlanan işkence insanlığa karşı suçtur. İşkencenin yargısız, peşin ve ilkel bir cezalandırma alışkanlığına dönüştürülmüş olmasından endişe ediyoruz. Ayrıca, özgürlüğü sınırlama amacını aşan cezaevi koşullarını da eziyet ve işkence sayıyoruz. İşkencenin büsbütün ortadan kaldırılması için gerekli önlemler alınmalıdır. Savunma, soruşturma ve suçlama ile birlikte başlamalıdır. Her türlü soruşturma ve kovuşturmada, hukuk devleti kuralları dışına çıkılır ve yargısal yöntemlerde en başta sanık mahkûm oluncaya kadar masumdur ilkesiyle vurgulanan evrensel güvenceler yok sayılırsa, keyfilik, özellikle siyasal davalarda yargılamanın temel unsurlarından biri olur.

Terör eylemlerinin oluşmasında toplumun bütün kesimlerinin sorumluluk payının olduğu göz önüne alınarak, ölüme dayalı çözüm düşüncesinin ortadan kaldırılması için, kesinleşmiş idam kararlarının infazlarının durdurulması ve ölüm cezalarının kaldırılması gereğine inanıyoruz. Gecikmiş adaletin adaletsizlik olduğu evrensel gerçeğine dayanarak, görülmekte olan davaların bir an önce sonuçlandırılması gerektiği görüşünderiz. Suçları oluşturan, toplumsal ve siyasal koşullardır. Türkiye'nin içinde yaşadığı çalkantılı dönemin topluma yüklediği sorumluluk unutulmamalıdır. Bu nedenlerden ötürü ve sosyal barışa katkıda bulunmak için kapsamlı bir affı kaçınılmaz görüyoruz. Kamu yaşamında iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırmanın yolu olan siyaset, toplumun tümünün yönetime katılmasıdır. Güncel siyasetin her ülkede görülen ve kaçınılmaz olan aksaklıkları, herkese açık olması gereken siyaset yoluyla topluma hizmetin engellenmesinin ve belirli zümrelerin, kişinin ve kişilerin tekeline bırakılmasının nedeni olamaz. Siyaset yalnızca idari kararlara indirgenemez. Milli irade ancak, toplumun bütün kesimlerinin özgürce örgütlenebildiği düzenlerde anlam ifade eder. Kimsenin siyasal kanı ve felsefi düşüncesinden ötürü suçlanmadığı, hiçbir yurttaşın dinsel inançlarından dolayı kınanmadığı ülkelerde milli irade en üstün güçtür. Bu üstün gücün meşruluğu, temel hak ve özgürlüklere karşı takındığı tavra bağlıdır.

Çoğunluk iradesinin özgürce belirlenmesini engelleyen koşullar demokrasiye aykırıdır. Bunun gibi, çoğunluk iradesini bahane ederek temel hakları yok etmek de demokrasi ile bağdaşmaz. Tarihsel gelişim süreci içinde demokratik anayasaların amacı, kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına almaktır. Bireyi devlet karşısında güçsüzleştiren düzenlemeler, hangi ad altında getirilirse getirilsin, demokrasiden uzaklaşma anlamına gelir. Bu durumda, demokratik yaşamın kaynağı olması gereken Anayasa, demokrasinin engeli olur. Başta siyasal partiler olmak üzere, sendikalar, mesleki kuruluşlar ve dernekler, demokratik yaşamın vazgeçilmez dayanaklarıdır. Mesleki örgütlenmeler, üyelerinin dayanışma ve ekonomik çıkarlarını savunmakla görevli oldukları

kadar, siyasal partilerle birlikte, birey ve grupların demokratik özgürlüklerini korumanın ve yönetime katılmalarının aracı ve etkeni de olmalıdır. Bu nedenle, örgütlenme ve katılım haklarının anayasal düzenlemeler içinde en geniş güvencelere kavuşturulması gerektiğine inanıyoruz.

Bir toplumun yaşayışında, özgürlük, çeşitlilik ve yenilik öğelerinin bulunması, toplumun geleceği ve gelişmeye açık tutulması için zorunludur. Bu bakımdan her türlü düşünce üretimi korunmalı, yeni öneriler kamuya özgürce sunulabilmelidir. Özgür basın, demokratik düzeni bütünleyen temel öğelerden biridir. Bunun sağlanması için, bağımsız, denetimsiz ve çok yanlı olarak toplumun kendinden haberli olması, değişik düşüncelerin özgürce yansıtılması ve her türlü eleştirinin basında yer bulması zorunludur. Çok yönlü kamuoyu oluşması ve yönetimin demokratik denetimi ancak böyle bir basınla gerçekleştirilebilir. Yine bu nedenlerle ve yansızlığın en koşulu olarak TRT'nin de özerkliğinin sağlanması gerektiğine inanıyoruz. Eğitimin temel amacı, özgür düşünceli, bilgili, becerili ve üretici insan yetiştirmektir. Bunun tersine, tek tip insan yaratmaya çalışmak, çağdaş gelişmeler ve çoğulcu demokrasiyle bağdaşmaz. Çağdaş demokrasi, dünyaya eleştirel gözle bakabilen insan yetiştirmeyi amaçlar. Toplumun en yetişkin kesimi olan üniversitelerin özerklikten yoksun bırakılarak kendi kendilerini yönetmeye layık olmadıklarının ileri sürülmesi, ülkemizde demokrasinin işleyebileceğini inkâr etmek anlamına gelir. Bütün yüksek öğretim kurumlarının, atamalarla oluşturulan aşırı yetkili bir kurulun buyruğuna verilmesi, hem gençlerin iyi yetiştirilmesini, hem de bilim yapılmasını şimdiden engellediği gibi ülkenin geleceği için büyük kaygılar da doğurmaktadır. Bu nedenle, YÖK düzeninin bir an önce seçim ilkesine dayalı özerklik yönünde değiştirilmesini gerekli görüyoruz.

Fikir ve sanat ürünlerinin serbestçe oluşmasını engelleyen hukuki ve fiili sınırları kaldırmak ve her yurttaşla birlikte, düşünce ve sanat adamlarını da genel güvencelerle donatmanın bir uygarlık koşulu olduğunu önemle belirtmek isteriz. Sağlıklı bir toplumsal gelişme, her türlü sanat yapıtlarının

retiminde ve yayımında özgürlüğü, kültürel yaratıyı son derece sınırlayan sansürün toptan kaldırılmasını, hiçbir konunun tabu haline getirilmemesini, ceza sorumluluğunun yalnız olağan yargı mercilerince saptanmasını gerektirir. Bütün bunların ışığında, topluma karşı sorumluluklarının bilincinde olan bizler, ağdaş demokrasinin, ayrı ayrı ülkelerin özel koşullarına göre uygulamadaki değişikliklere karşın, değişmeyen bir özü olduğuna bu özü oluşturan kurum ve ilkelerin bizim ulusumuzca da benimsenmiş bulunduğuna, bunlara aykırı düşen yasal düzenleme ve uygulamaların demokratik yöntemlerle ortadan kaldırılması gerektiğine, yaşadığımız bunalımdan, böylelikle, sağlıklı ve güvenli olarak çıkılacağına olanca içtenliğimizle inanmaktayız” (Türkiye’de İnsan Hakları Raporu, 2003: 392).

EK- 9: Turgut Özal'ın Gazeteci Güngör Mengi'ye Gönderdiği Tekzip Yazıları:

“MASAL ANLATMAKTAN VAZGEÇİP, GERÇEKLERİ ARAŞTIRIN VE YAZIN

Gazetenizin 3.9.1989 tarihli nüshasının 3'üncü sahifesinde Sabah Diyor ki sütununda 'Hayali ihracatçılar ve Özal'ın adaylığı' başlıklı gerek dışı ve maksatlı bir senaryo yayımlanmıştır. İktidarımız işbaşına geldiği günden beri diğer iktidarların hayal bile edemedikleri işleri gerçekleştirmiştir. Yabancı sigara, altın ve silah ithaline, döviz alım satımına izin vererek Tahtakale'yi çökertmiştir. İçeride ve dışarıda kara para babalarının musluklarını kesmiştir. Bütün yolsuzluk iddialarının üzerine gidilmiş ve tespit edilenler, bağımsız yargıya gönderilmiştir.

Yolsuzlukları bilip de ihbar etmemek Türk millerine ihanettir. Demokrasiye saygısızlıktır. Yargıya güvenmemektir. Kısaca şerefsizliktir. Sanki bir şey biliyormuş görünüp, bunları açıklamamak zihinlerde istifham yaratır. Masum, temiz vatandaşlarımızı, bürokratlarımızı töhmet altında bırakır. Bu sebeple kim ne biliyorsa söylemelidir. Bu, milli bir görevdir. Ama asıl gaye bu olmayıp, zihinleri bulandırmak ise, bunun takdiri yüce milletimize aittir.

Şahıslara iftira atmak kolaydır. Ama zor olan bu iddiaları ispatlamaktır. Şayet bu iddialar ispatlanamaz ise, bu iddiaları ileri süren kendi karakterini teşhir etmiş olur. Allah'a (C.C.) çok şükür alnım açıktır. Her yaptığım hareket milletimin gözleri önündedir. Gizli kapaklı hiçbir işim yoktur. Bu makama bir gecede tepeden inme gelmedim. Beni bu makama Allah'ın (C.C.) inayetiyle, şimdiye kadar hiç kimseye nasip olmayacak bir çoğunlukla yüce Türk milleti getirmiştir. Bu sebeple hiçbir kimseye diyet borcum yoktur. Halka hizmet Hakk'a hizmet felsefesiyle milletime hizmeti bir ibadet kabul ederek Büyük Türk milletini layık olduğu seviyeye getirmek için gece gündüz çalışmaktayız.

Senaryoda adı geçen Ertan Sert bana mektup göndermemiştir. Göndermesi için de bir sebep yoktur. Zaten kendisinin de böyle bir demeç vermediği basında yer alan açıklamasından anlaşılmaktadır. Gerçek durum bu iken Ertan Sert'in beni tehdit ettiği iddiası da diğer iddialarınız gibi yalan ve maksatlardır.

Şimdi sizlere soruyorum:

Sizin demokrasi anlayışınız bu mudur?

Sizin insan haklarına saygınız bu mudur?

Doğru haber yayınlamak bu mudur?

Tarafsız haber yayınlamak bu mudur?

Tamamen hayal mahsulü olan bu senaryoyu yayınlamaktaki amacınız nedir?

Gazetenizin bu siyaseti izlemesindeki yararı nedir?

Şahsiyet haklarını ihlal etmekten özel bir zevk mi alıyorsunuz?

Takdir edersiniz ki bu sorunların cevabını öğrenmek benim ve yüce milletimin en tabii hakkıdır. Yukarıdaki metnin 5680 sayılı Basın Kanununun 19'uncu maddesi gereğince yayınlanmasını rica ederim (Sabah, 11 Eylül 1989).

“HİSSİ DÜŞÜNMEK İNSANI GERÇEKLERDEN UZAKLAŞTIRIR

23 Ağustos 1989 tarihli Gazetenizin 3'üncü sahifesinde Sabah Diyor ki sütununda 'Olmaz Bu Özal'dan Cumhurbaşkanı Olmaz' başlıklı bir yazı yayımlanmıştır.

Devlet yönetiminde her şey belli bir hesaba plana göre yapılır. Devlet yönetimi subjektif değil, objektif ölçülerle ve şahsi duygulardan arınmış olarak yürütülür. Bir insanı sevemeseniz, hatta düşmanınız olsa bile, her türlü hissi duygulardan uzak olarak, mevzuatın gerektirdiği işlemi yapmak zorunda kalırsınız. Bu sebeple intikam veya çıkar duygusuyla tasarrufta bulunduğumuz bir işlem yoktur. Olduğunu iddia eden varsa ispatla

yükümlüdür. Şayet ispat edemezde şerefsizliğini ispat etmiş olur. Başka bir deyişle bazı hesaplar uğruna başkasının kişilik haklarına tecavüz ettiğini sanan gerçekte kendi ruhundaki egoyu tatmin edemeyen bir müfteri durumuna düşer böylece başkasının şerefiyle oynadığını zanneden gerçekte kendi şerefiyle oynamış olur. Aslında bu prensibin özel hükmi şahıslarca da benimsenmesi sosyal barışın sağlanması için çok faydalı olur. Basın özgürlüğünü kalkan ederek, belli bir siyasi partiyi desteklediği izlenimi verecek kadar şahsımı ve partimi eleştirmeniz, nefsinize, hissinize esir olduğunuzun çok açık delilidir. Geriye doğru yazdıklarını inceleyecek olursak, ebedi olmayan bir üslupla ÖZAL ve ANAP aleyhtarlığından başka bir şey yazmadığınız görülecektir.

Bu yazılarınız objektiflikten uzak, gerçek dışı ve mesleğe yeni başlamış olanların üslubu kadar bile değeri olmayan cümleler topluluğudur. Acaba durum başka konularda yazı yazacak kabiliyetin olmamasından mı, verilen bir görevden mi kaynaklanıyor? Halbuki kaynağını Anayasamızdan alan basın hürriyeti sınırsız olmayıp, yine Anayasa ile teminat altına alınan kişilik ile sınırlıdır. Ayrıca hakların kötüye kullanılmayacağı Medeni Kanunumuzun temel esaslarından biridir.

Bu itibarla haber verme haklarının hukuka uygun olarak kabul edilebilmesi için haber niteliğinin varlığı, haberin muhtevasının gerçeğe uygun olmasının yanı sıra haberin objektif ölçüler içinde verilmesi, haberin verilişinin gerektirmediği tahkir edici bir dilin kullanılmaması gerekmektedir.

Bir gazetenin bir köşesini işgal eden bir gazeteciye kendi mesleğinin kaidelerini öğretmek üzücüdür. Hislerinizin esiri olmaktan kurtulup, yukarıdaki basın ilkelerine uyduğunuz zaman ancak gerçek bir gazeteci olabilirsiniz. Büyük Türk milletinin seçtiği TBMM iradesini hiçe sayarak, kendini bu iradenin üstünde görerek, başlangıçtan bugüne kadar aynı zihniyetin ifadesi olan yazınız demokrasiye inanmadığınızın açık bir delilidir.

Cumhurbaşkanının seçimi, takılı plak gibi aynı sözleri ve temayı tekrarlayan cümleler topluluğunun sahibinin (gazeteci demeye dilim varmıyor) değil, Anayasamıza göre TBMM'nin iradesine bağlıdır. Bütün demokratik rejimlerde de bu böyledir. Milletimiz asil, büyük ve sağduyuludur. Kimin ihlas ile çalıştığını çok iyi takdir eder. 'Halka hizmet Hakk'a hizmettir' felsefesiyle çalıştığı için Cumhuriyet tarihimizin en genç partisi olarak 1983 seçimlerinde iktidara geldiğimiz gibi, şimdiye kadar hiçbir partiye nasip olmayan bir çoğunlukla 1987 seçimlerinde de tekrar iktidar olduk. İddia ettiğiniz gibi kibirli olsaydık, Büyük Milletimiz bu yüce görevi iki defa şahsıma ve partime tevcih etmezdi.

Siz kendinizi bu iradeden üstün mü görüyorsunuz? O zaman ya demokrasiye inanmıyorsunuz ya da kendinizi panayırlardaki sihirli aynaların önünde düşünüyorsunuz demektir. Ayrıca sanki başka konularda makale yazacak olgunlukta olmadığınız izlenimini verecek şekilde fasit bir daire içinde dönüp duruyorsunuz. Soydaşlarımızın mal varlığının aktarılması, emeklilik haklarının zayi olmaması ve parçalanmış ailelerin sayısının artmaması için geçici bir süre uygulamaktan vazgeçtiğimiz vize uygulamasını tekrar başlatarak kapsamlı bir göç anlaşması için Bulgaristan'ı zorlamaktayız. Sınır kapılarının kapatılması kesinlikle söz konusu değildir. Bu milli mesele hiçbir zaman iç politikaya alet edilmemiştir.

Yukarıdaki metnin 5680 sayılı Basın Kanununun 19'uncu maddesi gereğince yayınlanmasını rica ederim (Sabah, 11 Ekim 1989).

EK- 10: Arayış Dergisi Kapatma Kararı

Karar No ve Tarihi: 52 - 2.6.1981

Resmi Gazete: 5.6.1981 - 17361

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlığına, bağımsızlığına ve rejimine yönelik fikri ve fiziki hain saldırıların olanca genişliği ve şiddetiyle süre geldiği bir ortamda, milletimiz için başkaca bir çıkış yolu kalmadığı anda, Türk Silahlı Kuvvetleri emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yönetime el koymuş; 12 Eylül Harekatı'nı zorunlu kılan sebeplerle hareketin amaçları; Milli Güvenlik Konseyinin 1 Numaralı bildirisini ve Konsey Başkanı'nın 12 Eylül günü radyo ve televizyonda yayınlanan konuşması ile kamuoyuna açıklanmıştır. Olağanüstü durum ve şartlar, olağanüstü tedbirleri gerektirir. Bundan dolayı, Milli Güvenlik Konseyinin 1 Numaralı bildirisini ile parlamento ve Hükümet feshedilmiş, parlamento üyelerinin dokunulmazlıkları kaldırılmış ve bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiştir. Milli Güvenlik Konseyinin 7 Numaralı bildirisinin 1'nci maddesi ile Siyasi Parti faaliyetleri yasaklanmıştır. Bu yasak, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı'nın 11 Eylül 1980 günlü konuşmasında belirttiği gibi, her türlü siyasi faaliyetin her hademede durdurulmasıdır. Memleketin muhtaç olduğu huzur ortamının bir an önce sağlanması ve sağlanacak huzurun korunması için konulan bu genel siyasi faaliyet yasağı, parti yöneticilerinin, eski parlamento üyelerinin ve bütün parti mensuplarının faaliyetlerini kapsamaktadır. Hal böyle iken, memleketi 11 Eylül 1980 ortamına getiren şartların doğmasında ve ağırlaşmasında olumsuz davranışları ile rol oynamış bulunan kimseleri eleştirmek yahut övmek veya yermek maksadı ile yayımlar yapıldığı, demeçler verildiği dikkati çekmektedir.

Ayrıca eski parlamenterlerin, siyasi parti yöneticilerinin ve mensuplarının dünkü, bu günkü ve gelecekteki durumları konu yaparak beyanlarda buldukları, yorumlar ve yayımlar yaptıkları görülmekte, umumi yerlerde siyasi gösteri izlenimi veren özel toplantılar düzenleyerek bunu siyasi

amaçlarla kamuoyuna yansıttıkları izlenmektedir. 2324 Sayılı Temel Hukuk Düzeni Hakkındaki Kanunla açıklandığı gibi istisnaları dışında yürürlükte olan 1961 Anayasasının Sıkıyönetimi düzenleyen 124 üncü maddesine göre, gerektiğinde Sıkıyönetim süresince bazı hürriyetlerin kısıtlanması ve kullanılmasının durdurulması zorunludur.

Bu nedenlerle 12 Eylül Harekatının amaçlarına bir an önce ulaşmasını sağlamak maksadıyla her kademede, her türlü siyasi parti faaliyetleri ile birlikte aşağıda açıklanan hususlar yasaklanmıştır.

1 - Faaliyetleri yasaklanmış bulunan siyasi partiler ve parti mensupları arasındaki siyasi çekişmelerin sürdürülmesi,

2 - 11 Eylül 1980 tarihinde, parlamento üyesi bulunan siyasi parti mensupları ile her kademede siyasi parti yöneticisi ve mensuplarının TÜRKİYE'nin geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapısıyla ilgili olarak kendi anlayışları doğrultusunda sözlü veya yazılı beyanda bulunmaları veya makale yazmaları ve bu amaçlarla toplantı yapmaları,

3 - Sıkıyönetim uygulamalarına ilişkin olarak Sıkıyönetim Komutanlıklarının koyduğu yasakların ve aldığı kararların herhangi bir şekilde tartışılması,

4 - Kamu davası açılıncaya kadar haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılan siyasi parti, işçi teşekkülleri, meslek kuruluşları, dernek ve siyasi kişilerle ilgili olarak kamuoyunu yanıltıcı ve ilgilileri etkileyici yazı yazmak, sözlü veya yazılı beyanda bulunmak, yorumlar yapmak,

5 - Açılan kamu davalarında verilecek mahkumiyet veya beraat kararları kesinleşinceye kadar ilgilileri suçlayıcı veya savunucu herhangi bir yorum ve yayında bulunmak (sadece açık cereyan eden duruşma safhaları doğru olmak şartıyla tam yahut özet olarak yayınlanabilir.)

6 - Bu karar ile konulan yasaklara uymayanlar hakkında, filleri başka bir suç oluştursa dahi, ayrıca 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununun 16'ncı maddesi uyarınca yasal işlem yapılacaktır" (www.arayis.org, 1981).

EK- 11: Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu

Madde 1 - (Değişik: 6/3/1986)

18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir yapacağı anlaşılan mevkute ve mevkute tanımına girmeyen diğer basılmış eserler aşağıdaki maddelerde gösterilen sınırlamalara tabi tutulur.

Madde 2 - (Değişik: 6/3/1986)

Mevkute veya mevkute tanımına girmeyen diğer basılmış eserlerin 1. maddede belirtilen sınırlamaya tabi tutulabilmesi için Başbakanlık bünyesinde oluşturulan yetkili kurulun, söz konusu eserlerin 18 yaşından küçükler için muzır olduğu hakkında bir karar vermesi gereklidir.

Kurul, basılmış eserlerin küçükler için muzır olup olmadığı hususunda yapacağı incelemede, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunundaki genel amaç ve temel ilkeleri göz önünde bulundurmak zorundadır.

Kurul, bu Kanunla kendisine verilen görevlere ilaveten, Türk Ceza Kanunu'nun 426, 427 ve 428 inci maddelerinde tanımlanan suçlarla ilgili olarak yargı organlarına resmi bilirkişilik yapmakla görevlidir.

Kurul;

- a) Milli Güvenlik Kurulu tarafından seçilecek bir üye,
- b) Başbakanlık tarafından en az onbeş yıl kamu hizmeti yapmış kişiler arasından seçilecek bir üye,
- c) Adalet Bakanlığı tarafından idari nitelikte görevlerde bulunan hakim ve Cumhuriyet savcılarını arasından seçilecek bir üye,

- d) İçişleri Bakanlığı tarafından üst kademe yöneticileri arasından seçilecek bir üye,
- e) Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından, Talim ve Terbiye Kurulu üyeleri arasından seçilecek iki üye,
- f) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca tıp dalından seçilecek bir üye,
- g) Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, güzel sanatlar dalında ün yapmış kişiler arasından seçilecek bir üye,
- h) Yüksek Öğretim Kurulunun, sosyal bilimler dalında akademik kariyer yapmış ve en az doktor unvanını almış üniversite öğretim elemanları arasından seçeceği bir üye,

Madde 3 - (Değişik: 6/3/1986)

Kurul, 1. maddede gösterilen eserleri re`sen inceleyebileceği gibi, resmi makamlar ile gayeleri içinde çocuk ve gençlerin korunmasına yer veren derneklerin, kadın ve basın dernek ve kuruluşlarının başvurularını da inceleyerek karara bağlar.

Madde 4 - (Değişik: 6/3/1986)

(Değişik: 11/5/1988 - 3445/10. md.) Bir aydan az süreli mevkuteler ile sinema ve her türlü film afişleri, ilanlar, fotoğraflar, kabartma ve her türlü posterler, kartpostallar, takvimler hariç olmak üzere kurulca tetkik edilerek küçükler için muzır olduğuna karar verilmiş basılmış eserlerin sahiplerine, sorumlu müdürlerine ve telif hakkı sahiplerine, basılmış eserlerin küçüklerin maneviyatına muzır olduğu kurulca tebliğ edilir. Tebligat, Tebligat Kanunu hükümlerine göre yapılır. Kurul bu kararı ilgililere derhal duyurmak için gerekli tedbirleri alır.

Tebliğat üzerine eser sahipleri, telif hakkı sahipleri ve sorumlu müdürler, ellerinde mevcut eserlerin ön kapaklarına "Küçüklere zararlıdır" damga veya işaretini basmak zorundadırlar.

"Küçüklere zararlıdır" ibaresinin herkesin kolayca görüp okuyabileceği şekil ve büyüklükte yazılması zorunludur.

Bu suretle damgalanan eserler;

- a) Açık sergilerde ve seyyar müvezziler tarafından satılamaz.
- b) Dükkanlarda, camekanlarda ve benzeri yerlerde teşhir edilemez.
- c) Bir yerden bir yere teşhir maksadıyla açık bir surette nakledilemez ve müvezziler tarafından bunlar için sipariş kabul olunamaz.
- d) Gazeteler, mecmualar, duvar ve el ilanları, radyo ve TV ile veya diğer suretlerle ilan edilemez, satışı için reklam ve propaganda yapılamaz.
- e) Para mukabili veya parasız küçüklere gösterilemez, verilemez ve hiçbir suretle okul ve benzeri yerlere sokulamaz.

(Değişik: 11/5/1988) Bu tür eserler, ancak 18 yaşından büyük olanlara içi görülmeyen zarf veya poşet içinde satılabilir. Bu zarf ve poşetlerin üzerinde eserin ismi ile "Küçüklere zararlıdır" ibaresinden başka hiç bir yazı ve resim bulunamaz.

Kurul kararının tebliğinden önce dağıtımı yapılmış olan bu kabil basılmış eserleri satış için ellerinde bulunduranlar da, Kurul kararlarının ilgililere duyurulma tarihinden itibaren, bu maddedeki sınırlamalara uymak zorundadırlar.

Kurulca haklarında küçükler için muzır olduğuna üç defa karar verilen basılmış periyodik eserlerin sonraki sayıları ile diğer basılmış eserlerin sonraki basıları da, yeniden bir karar verilmesine gerek kalmaksızın bu maddede belirtilen sınırlamalara tabidir. Ancak bu gibi eserlerin sahipleri, eserlerinin müteakip sayı ve basılarının küçükler için muzır nitelikte olmadığı

iddiasıyla kurula başvurarak incelenmesini isteyebilirler. Kurul, başvuruyu haklı bulursa, bu maddedeki sınırlamalar sonraki sayı ve basılar için uygulanmaz. Haklarında Kurulun her hangi bir kararı bulunmadığı halde, basılmış eserlerinin konusu veya ihtiva ettiği yazı ve resimler sebebiyle küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir yapacağı kanaatinde olan eser sahipleri kendiliklerinden, eserin üzerine" Küçüklere zararlıdır" damga veya işaretini basarak içi görünmeyen zarf veya poşet içinde satışa arz edilebilirler. Bu takdirde, bu basılmış eserler hakkında da bu maddenin ilgili fıkraları hükümleri uygulanır.

Madde 5 - (Mülga: 6/3/1986)

Madde 6 - Fikri, içtimai, ilmi ve bedii kıymeti haiz olan eserler bu kanunun şumulünden hariçtir.

Madde 7 - (Değişik: 6/3/1986)

Kanunun 4 üncü maddesinin;

- a) Birinci ve ikinci fıkrasına göre; kendilerine tebligat yapıldığı halde eserlerini damgasız olarak yayımlayan eserin sahipleri, sorumlu müdürleri ve telif hakkı sahipleri,
- b) Dördüncü fıkrasına aykırı olarak, sınırlamaya tabi olan damgalı veya damgasız basılmış eserleri, fıkranın bentlerinde belirtilen şekillerde satan, teşhir eden, nakleden, sipariş kabul eden, ilan eden, gösteren, veren ve okullara sokanlar,
- c) (Değişik: 11/5/1988) Beşinci ve sekizinci fıkralarına aykırı şekilde, zarf veya poşete koymadan veya beşinci fıkrada zikredilen evsafa aykırı zarf veya poşet içinde satanlar.

İki milyon liradan on milyon liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar. Suçun tekerrürü halinde cezanın azami haddi uygulanır.

Madde 8 - (Değişik: 6/3/1986)

Basılmış eserler ile mevkutenin her nüshasından ikişer adedi, neşri takip eden çalışma gününde bir alındı belgesi karşılığında Kurul Başkanlığına gönderilir. Ankara dışında basılan eserlerin postaya verildiği tarih esas alınır. Bu madde hükmünü yerine getirmeyenler hakkında 5680 sayılı Basın Kanununun 24 üncü maddesinde belirtilen ceza hükümleri uygulanır.

Madde 9 - (Mülga: 11/5/1988)

Madde 10 - Birinci maddede zikredilen eserlerden her hangi birinin tetkik edilmekte olduğuna ve tahdit edileceğine dair yevmi gazete ve mecmualarla neşriyatta bulunulamaz. Bu nevi haberleri neşreden gazete ve mecmua müdirimesulleri sekizinci madde mucibince cezalandırılır. İşbu kanunda yazılı ceza sulh mahkemelerince hükmolunur.

Ek Madde 1 - (Ek: 6/3/1986)

(Değişik birinci paragraf: 11/5/1988) Bir aydan az süreli mevkuteler ile sinema ve her türlü film afişleri, ilanlar, fotoğraflar, kabartma ve her türlü posterler, kartpostallar, takvimler hariç, 4 üncü maddede belirtilen şekilde sınırlamaya tabi tutulacak basılmış eserlerin sahiplerinden,

a) Haklarında Kurulun herhangi bir kararı bulunmadığı halde basılmış eserlerini kendiliklerinden küçüklere muzır nitelikte görerek zarf veya poşet içinde satışa arz etmek isteyenler, bu eserlerin Katma Değer Vergisi dahil toplam satış bedeli üzerinden % 25 oranında bir meblağı, piyasaya sürdükleri tarihten,

b) Basılmış eserlerinin, Kurul tarafından küçükler için muzır nitelikte olduğuna karar verilenler, bu eserin basım adedinin Katma Değer Vergisi

dahil toplam satış bedeli üzerinde % 40 oranında bir meblağı, Kurul kararının tebliği tarihinden,

İtibaren, bir ay içinde, Toplu Konut Fonuna aktarılmak üzere Maliyeye yatırmak zorundadırlar. Bu meblağları belirtilen süre içinde yatırmayanlar hakkında, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.

Ek Madde 2 - (Değişik: 11/5/1988 - 3445/13. md.)

Bir aydan az süreli mevkuteler ile eklerinde, sinema ve her türlü film afişlerinde, ilanlarda, fotoğraflarda, kabartma ve her türlü posterlerde, kartpostallarda ve takvimlerde 18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir yapacak nitelikte yayın yapılamaz. Aksine davranan mevkute sahipleri ve bunların sorumlu müdürleri hakkında Türk Ceza Kanununun 426 ncı maddesinin ikinci fıkrasındaki; sinema ve her türlü film afişlerini, ilanları, fotoğrafları, kabartma ve her türlü posterleri, kartpostalları, takvimleri basan, çoğaltan, satan ve alenen kullananlar hakkında Türk Ceza Kanununun 426 ncı maddesinin birinci fıkrasındaki ceza hükümleri uygulanır.

Ek Madde 3 - (Ek: 6/3/1986)

Bu Kanunda yazılı suçlardan doğan davalar en geç iki ay içinde sonuçlandırılır.

Madde 11 - Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 12 - (Değişik: 6/3/1986)

Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

21/6/1927 tarihli ve 1117 sayılı ana kanuna işlenemeyen hükümler:

1 - 11/5/1988 tarih ve 3445 sayılı Kanunun geçici maddesi:

Geçici Madde 2 - Türk Ceza Kanununun 426,427,428 inci maddeleri ile 1117 sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanununun 7 ve ek 2'nci maddelerine göre verilen cezaların onda dokuzu affedilmiştir. Ancak, infaz edilecek para cezası otuzmilyon lirayı geçemez. Tahsil edilmiş para cezaları iade olunmaz” (www.mevzuat.adalet.gov.tr).

EK- 12: Haber Yasakları

“İzmir Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı’na

Bazı gazetelerin sansasyonel haberler yaratarak kamuoyunu menfi yönden etkiledikleri görülmüştür. Gerek kendi kaynaklarından, gerekse Emniyet Müdürlüğü’nden elde edilecek anarşik olaylar ve asılsız haberler basına intikal ettirilmeyecektir. İzmir Cumhuriyet Savcısı ve İzmir Gazeteciler Cemiyeti -, İzmir’de basılıp yayınlanan veya Ege Bölgesi sayfasını taşıyan bütün gazetelerin Ek-1’de gösterilen malumat esaslarına uymaları gereğinin teminini rica ederim.

Arif Yılmaz, Tümgeneral-Sıkıyönetim Kurmay Başkanı,

25.9.1980

Ek:1

Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı’nın 25 Eylül 1980 gün ve 3400-788-80/767:3175 sayılı emri ile belirlenen İzmir ili basınında yayınına ve yorumuna Sıkıyönetim Komutanlığı’nca izin verilmeyecek hususlar:

- 1) Yönetim aleyhinde yazı, yorumlar ve yorumlu resimler,
- 2) Türk Silahlı Kuvvetleri’ne yönelik menfi yazı, bilgi ve karikatürler,
- 3) Atatürk ilkelerine ters düşen yazı, makale ve karikatürler,
- 4) Kurulacak hükümetle ilgili yabancı menşeli de olsa yazı ve yorumlar,
- 5) Milli Güvenlik Konseyi ve Ege Ordu Sıkıyönetim Komutanlığı bildirilerine uygun olmayan yazı ve makaleler,
- 6) Belli bir siyasi partiyi tutucu, ideolojik ve bölücü mahiyetteki haber, yorum ve makaleler,
- 7) Sıkıyönetim Komutanlığı personeli ismini açıklayarak yazılan yazı ve manşetler,

- 8) İzinsiz çekilen kritik bölge resimleri,
- 9) Tarafsız olarak yazılmayan haber, yorum ve makaleler”
(Şahhüseyinoğlu, 2005: 142-143).

“TRT Haber Dairesi’ne gelen bir talimat;

Haber Dairesi Başkanlığı’na,

Haberlerde uyulması gereken hususlar

- 1) Dış haberler, aleyhimize olmayan her dış haber verilebilir.
- 2) İç haberler; anarşiye ait hiçbir haber verilmeyecek. Milli Birlik Konseyi’nin sevk ve idare tarzına, yönetime ve Konsey bildirimleriyle, sıkıyönetim tebliğlerine karşı tutum ve olaylar verilmeyecektir. Herkesi ilgilendirmeyen küçük yangın, trafik kazası gibi haberler verilmeyecektir.
- 3) Diğer hususlar, aksi belirtilmedikçe MGK bildirimleri üç defa, sıkıyönetim bildirimleri 2 defa (çok önemli ise üç defa) yayımlanacaktır.14-15 Eylül’de TSK’nın yönetime el koymasıyla ilgili olarak halk arasında röportaj yapılacaktır. (Röportaj yapılırken değişik semtlerde ve daha ziyade orta yaşlılarla yapılacak, yapılan röportaj için yayına girmeden evvel tasvip alınacaktır). Atatürk’le ilgili “dia” lar yayınlarda yer alacak, kalma süresi uzun olmayacaktır” (Cemal, 1992: 42).

Ele geçirilen anarşist ve teröristlerle ilgili yayınlarda izlenecek yöntemler:

"Anarşist ve terörist vatan haini, yabancı ideolojilerin maşasıdır. Masum sempatik görüntülerle değil, aksine, halka ve devlete karşı hasmane tutumu ile yansıtılmalıdır.

"Canileri, soyguncuları kahramanlaştıracak, deyim, eylem türü ve fikirlere yer verilmemelidir. Nedamet duymuş kandırılmış ve kandırıldığıının farkına

vardığı halde kurtulmasına imkan verilmemiş olanların samimi açıklamalarına daha geniş yer verilmelidir. Bu gibiler, "mahcup" ve "nedim" "milletine ihanetten utanmış" tavırları ile görüntülenmelidir. Örgütlerin çalışma yöntemleri onların "teşkilatçılığını", "becerilerini" davalarına karşı inanmışlıklarını yansıtacak tarzda ortaya konulmamalıdır. Bu gibi durumlarda dahi, devletin gücü vurgulanmalıdır. Hedef grupların "çok güçlü" olduğu imajının verilmesinden kaçınılmalıdır. Hasmı çok güçlü göstermek, insanda var olan "kendisi koruma içgüdü" ile güçlüden yana olmak, hiç değilse ona karşı görünmemek eğilimini yaratabildiği gibi, hasmı çok zayıf göstermek de bu kabil mihrakların hafife alınmasını ve mücadele azim ve gereğini zayıflatabilir. Propaganda tekniğinde "kaçınılmaz zafer yöntemi" denilen bu husus çok hassas bir dengeyi gerektirmektedir. Bu nedenler; örgütlerin çalışma ve yöntemleri açıklanırken açık propagandaları ile gerçek niyetler ve fiilleri arasındaki çelişkilere önem verilmelidir. Örgütlerin şehiriçi barınaklarında, halkın yaşama düzeyinin üstünde bulunan konfor, elektronik cihazlar, içki (bilhassa yabancı menşeli içki-sigara vb) lüks yaşamları görüntülemek suretiyle, cinayetler ve soygunlarla halkı bezdirenlerin kozmopolit hayatları sergilenmelidir. Gizli yuvalar gösterilirken, bu kabil eylemlere meyilli bulunanlara teknik bilgi verilmemelidir. Bununla beraber "tehditlerin" boyutlarını göstermek için "dehlizler" sığınaklar vb tesisler ayrıntılarına girilmeden yansıtılmalıdır.

Yakalananların meslek ve yaş gruplarının verilmesi olumlu neticeler verecektir. Bu suretle anarşi ve terörün asıl sebebinin "ideolojik" olduğu belgelenmekte, Marksist teoriye göre ileri sürülen ekonomik faktörler çürütülmüş olmaktadır. Örgütlerin ideolojik tutumlarının açıklanması ile kamuoyu, tehdit mihraklarını doğru olarak değerlendirme imkanını bulacaktır. Örgüt isimlerinin olduğu gibi verilmesi bu isimlerin, propagandasına sebep olarsa, "aldatıcı parolalar" yöntemi ile isimler açıklanmalıdır. Örneğin "komünist" örgütler; millet bütünlüğünü parçalamayı açıklamalarla, teokratik düşünce yanlı örgütler; yüce dinimizi siyasi emellerine alet eden, dini inançları sömürücü gibi açıklamalarla, totaliter düzen yanlı örgütler; Türklüğün milli duygularını sömüren, Atatürk milliyetçiliğini yozlaştıran gibi

açıklamalarla verilebilir. Yapılan anarşist ve teröristlerle yapılan kısa röportajlarda suçluların savunmalarına ve taraftarlarına gizli mesaj vermelerine imkan verilmemeli, açık ve kısa sorularla kısa ve net cevaplar alınacak tarzda planlanmalıdır. Sorular, örgütlerin gerçek niyetlerini, eylemlerin, lüks yaşantıların, dışa bağımlılıklarını, halka karşı gerçek niyetlerini (ekonomik, ideolojik, sosyolojik..) açıklayacak şekilde tertiplenmelidir" (Tuşalp, 2008: 310-311).

“Darbe sonrası yayın esasları

*Başbakan’ın hükümet uygulamalarıyla ilgili gezileri izlenecek, siyasi parti liderlerinin yurtiçi gezileri izlenmeyecektir.

*Yazılı demeç yerine hükümet üyeleri veya siyasi parti yöneticilerinin gazeteciler önünde yaptıkları açıklamalar yayınlanacaktır.

*Siyasi parti yöneticilerinden yalnızca genel başkan ve genel başkanın görevlendirerek devlet televizyonu TRT’ye adını önceden bildirdiği bir parti yöneticisinin haberine yer verilecektir.

*Siyasi nitelikteki demeçlerin haber olarak yayınlanması için mutlaka haber değeri taşıması ve aktüel konularla ilgili olması gerekmektedir.

*Hakaret içeren demeç veya mesajlar yayınlanmayacaktır.“

“Sıkıyönetim Komutanlığı Basın ve Halkla ilişkiler Şubesi’nin gazetelerin sayın sekreterlerine notu:

- 1) MGK’nın 52 numaralı kararı ile parti mensuplarının her türlü faaliyeti yasaklanmıştır,
- 2) Bazı gazetelerde zaman zaman bazı parti liderlerinin yurtdışındaki çeşitli kuruluşlara davet edildiği, ancak mevcut durum sebebi ile davetleri kabul etmelerine imkan olmadığını belirten, imalı, kasıtlı ve gerçeğe bağdaşmayan haberler yer almaktadır.

- 3) Parti mensuplarının içte ve dışta faaliyette bulunmaları yasaklanmıştır. Bu amaca yönelik her türlü davet yasak kapsamındadır. Parti liderleri arzu ettikleri zaman dinlenmek, gezmek veya sağlık nedenleri ile yurtdışına çıkabilmektedir. Ancak bu takdirde de siyasi faaliyette bulunamazlar. Basının Türkiye'yi politikacılar için bir hapisane olduğu imajını yaratacak bu nevi haber ve yayınlardan kaçınması önemle duyurulur. (Eylül 1981)

Köşe yazarlarının dikkat etmesi gereken konular,

- 1) “Başörtüsü olayına bundan sonra son verilecek. Bilindiği gibi Türkiye’de huzura ihtiyaç var. Şu anda gerginlik yaratılmasına gerek yok. Oysa, başörtüsü konusunda çeşitli düşünceler ortaya atılıyor. Ve olay canlı tutularak, yönetim yıpratılmak isteniyor. Bunun içindir ki, bu tür yayınlar yönetimin hoşuna gitmiyor. Canlı tutmakla yönetim hiçbir yarar görmüyor.
- 2) Yine bilindiği gibi, halka heyecan verici ve mübalağalı haberlerden bir diğeri bankerler olayı. Banker konularındaki haberlerin canlı tutulmasında da yönetim hiçbir yarar görmüyor.
- 3) Devlet Başkanı Evren, 11 Ocak’ta üç ülkeye (Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya) geziye gidiyor. Bu ülkelerle ilgili olarak gezi süresince aleyhte bir yayında bulunulmasını da yönetim sakıncalı görüyor. (Ocak 1982)”

“Yazı İşleri Müdürlerine Not

428 sanıklı yasadışı “Dev-Sol” davasının bugünkü duruşmasında meydana gelen olaylarla ilgili herhangi bir fotoğrafın ve haberin gazetelerde yer alması, 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı’nın isteğidir. Bu çerçevede İstanbul Bültenimizde yer alan (29) numaralı haberin “DURUŞMA BAŞLIYOR” ara başlığında “MAHKEME HEYETİ” ara başlığına kara (kadar) olan bölüm,

ayrıca (34) numaralı haberin “DEVİRİMCİYİM, BAŞKA İŞİM YOK” arabaşlığından sonraki bölümü iptal edilmiştir. Bilginize sunulur“ (15 Mart 1982)

“Cumhuriyet Gazetesi’ne;

- 1) Son zamanlarda bazı basın organlarında, kamu ve diğer kuruluşlar arası sürtüşmeye neden olan, kuruluşlar ile basın arasında devam eden bazı konuları kapsayan, mesnedi olmayan veya müstenidatı zayıf olan, kamuoyunu yanıltıcı, huzur bozucu ve sansasyon yaratıcı haberlerin yer aldığı komutanlıkça müahede edilmektedir. Bundan böyle basın organları ile kamu ve diğer kuruluş yöneticilerinin verecekleri haber ve demeçlerde çok dikkatli davranılacaktır.

Sıkıyönetim mahkemelerinde idam talebiyle yargılananlar hakkındaki haberlerin, iddianame tanzimi, esas hakkında iddia, Askeri Yargıtay onaylaması gibi her kademede yayımlanması 1402 sayılı kanunun 3/c maddesi gereğine sansüre tabidir. Bu husustaki haberlerde sadece mahkemelerin esas hakkında karar vermeleri ve kararın Güvenlik Konseyi’nce onaylanması halinde olmak üzere iki safhada yayımlanabilir. Yukarıda açıklanan yasak ve kısıtlamalara uymayanlar hakkında 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası’na göre kovuşturma yapılacaktır.” (Cemal, 2004: 513-515).

“Yazı İşlerine not

Bayındırlık eski bakanlarından Selahattin Kılıç ve Şerafettin Elçi hakkında Milli Güvenlik konseyi (Konseyi) soruşturma kurulunca (Soruşturma Kurulu’nca) açılan soruşturmaya ilişkin raporun açıklanmasından vazgeçildi. Raporun ancak Sıkıyönetim Mahkemesi’nde askeri savcının okumasından sonra yazılabileceği bildirildi. Açıklansa bile raporun yazılmasının, MGK’nın

52 numaralı tebliğine ters düşeceği ve suç edeceği ifade edildi. Bu nedenle soruşturma raporu açıklanmayacak.

“Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Kurmay Başkanı Tümgeneral Ekrem Dinç tarafından 17 Mayıs 1982’de dikte ettirilen yasaklar;

- 1) “İdam mahkumu Dudu Gül ile ilgili her türlü yayına son verilecektir.
- 2) İdama mahkum olmuş kişiler veya idamlar hakkında basında çıkacak yazılarda dikkatli davranılacak, acındırıcı ve tahrik edici yayınlardan dikkatle kaçınılacaktır.
- 3) İdam cezalarının kaldırılması konusunda basında bir nevi kampanyaya dönüşecek yayınlardan dikkatle kaçınılacaktır.

Celal Bayar’ın yüzüncü yaş günü bahane edilerek bir kısım basın tarafından cezaevi hatıraları gibi yayınlar ile 27 Mayıs ve sonrası konusu işlenerek halen sağ olan bazı kişileri muhatap alan yazıların yayımlandığı görülmektedir. Bu konunun herhangi bir şekilde istismara meydan verebilecek yayınlar durdurulacaktır.”

- 1) “Danışma Meclisi ve Anayasa Komisyonu çalışmalarıyla ilgili yayınlarda Milli Güvenlik Konseyi’nin 52 ve 65 nolu kararlarına tam olarak uyulacak.
- 2) Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu çalışmaları 2485 sayılı yasanın 22. Madde ve 1. Bendi ve Danışma Meclisi iç tüzüğü’nün 30. madde 1. Fıkrası gereğince kapalı olarak yapılacağı hükme bağlandığından, komisyonun çalışmaları hakkında Anayasa Komisyonu’nca yapılacak çalışmalar dışında basında ve yayın organlarında herhangi bir yayın yapılmayacaktır.

- 3) Resmi Gazete’de yayınlanıncaya kadar Askeri Hakimlerin atamalarıyla ilgili hiçbir haber ve yorum asında (basında) ve yayın organlarında yer almayacaktır.

Tebliğ eden: Yarbay Orhan Ak

Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı”

“İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı’nın emriyle Lüleburgaz’da bulunan Trakya Cam Sanayi’nin yanması ile ilgili haber sadece yetkililerden alınan bilgilerle yazılacaktır. Haberde abartma büyütme veya saptırma unsurları bulunmayacaktır. Yangın haberinin yazılması sırasında kaynak olarak sadece yetkililerin vereceği bilgiler kullanılacaktır.

Tebliğ eden: Yarbay Orhan Ak” (24 Haziran 1982)

“Sıkıyönetim uyarısı

Sıkıyönetim Mahkemeleri’nde devam eden duruşmalarda bazı tanık ve sanıkların verdikleri ifadelerle kamu kuruluşları ve buralardaki görevlileri küçük düşürücü beyanlarda buldukları gözlenmektedir. Mahkemeler ve buralarda konuşulanlar MGK’nın 52 ve 65 sayılı bildirileri dışında kaldığından bu şahısların kasıtlı ve gerçek dışı beyanları zaman zaman basında yer almakta ve kamuoyunda kamu kuruluşları ve bunların yöneticileri hakkında yanlış izlenimler doğmaktadır. Bu konuda hassas davranılması bilgilerinize sunulur.

Tebliğ eden: Yarbay Orhan Ak” (16 Temmuz 1982)

“Genel güvenlik tebliğlerine duyulan ihtiyaç nedeni ile İtalya’da görülmekte olan “AĞCA DAVASI” ile ilgili olarak bu ülkeden Türkiye’ye gelip gidecek kişiler ve kişilerin faaliyetleri hakkında basında hiçbir haber, yorum ve fotoğraf 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı’nca ikinci bir emre kadar yayınlanması yasaklanmıştır.

Tebliğ eden: Alb. Cömert ER (Hareket Dairesi) (21 Temmuz 1982)

“İran’dan Türkiye’ye gelen heyetle ilgili bakanlığı (n) yapmış olduğu açıklama haricinde hiçbir haber, yorum ve bilgi, basın ve ajanslarda yer almayacaktır.

Tebliğ eden: Yüzbaşı Atilla Şenocak”

“İstanbul’da ele geçirilen 3 Ürdün uyruklu Filistinli gerilla hakkında halen tahkikat sürdürülmekte bulunduğu komutanlıkça verilecek ikinci bir emre kadar basında hiçbir şekilde yayın yapılmayacaktır.

Tebliğ eden: Yüzbaşı Atilla Şenocak” (Sucu, 2004: 164).

“Sıkıyönetim Basın ve Halkla İlişkiler Şubesi’nin açıklaması:

4 Ağustos 1982 günü güvenlik kuvvetleri tarafından Yeşilköy Havalimanı kargosunda bir ihbar üzerine yapılan operasyonla ilgili hiçbir haber, resim ve yorum basın-yayın organlarında yer almayacaktır.

Tebliğ eden: Yarbay Orhan Ak”

“Komutanlık açıklaması

MGK'nın yürürlükte bulunan 70 nolu kararıyla siyasi partiler kanunu çıkarılıncaya kadar siyasi parti çalışmaları niteliğindeki her türlü faaliyet yasaklanmıştır. Siyasi parti kurma girişimleri ve feshedilmiş bulunan siyasi partilerin mensuplarının beyan ve faaliyetlerinin haber ve yorum olarak yayınlanması yasak kapsamında olduğundan değerli basınımızın gerekli titizliği göstermelerini rica ederiz.

Albay Metin Atlan”

“Sıkıyönetimin isteği

Aşağıdaki metnin gazetenizde haber olarak yer alması komutanlığın isteği ve ricasıdır. Haberde Sıkıyönetim Komutanlığı'nın açıklaması denmeyecektir. Haber muhabir tarafından bildirilmiş şekilde yazılacaktır.

Tebliğ eden: Albay Metin”

“Yayın yasağı

Sağmalcılar Cezaevi'nden Afyon, Dinar, Eskişehir ve Burdur'a çeşitli hükümlüleri götüren cezaevi araçlarından biri, İnegöl yakınlarında bir yokuşta yavaşlayınca 6 hükümlü kaçtı. Olay bu gece sabaha karşı meydana geldi. Hükümlülerden ikisi yakalandı, dördü hala firarda. Hükümlülerin kelepçelerini çay kaşığı ile açtıkları saptandı. Olayı Sıkıyönetim Bursa Bölgesi Komutanlığı tarafından yayın yasağı kondu. Halen haberin yayınlanıp yayınlanmaması konusu Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı ile görüşülüyor. Bu konudaki açıklama buradan yapılacak. Kaçan hükümlülerin adları belli değil. Ancak içlerinde siyasi suç hükümlüsü olmadığı öğrenildi.”

“Ordu Komutanı Haydar Saltık’tan bir yazı işleri müdürlerine, “Milli Güvenlik Konseyi’nin 70 numaralı kararıyla Siyasi Partiler Kanunu çıkarılıncaya kadar, siyasi parti çalışmalarını niteliğindeki her türlü faaliyet yasaklanmıştır. Siyasi parti kurma girişimleri ve feshedilmiş bulunan siyasi parti mensuplarının bu mahiyetteki beyan ve faaliyetlerinin haber ve yorum olarak yayımlanması yasak kapsamında olduğundan değerli basınımızın gereken titizliği göstermelerini rica ederim.” (Aralık 1982)

“Komutanımız (Saltık Paşa) dün akşam Hilton’da bir düğüne katıldılar. Bazı fotoğraflar çekilmiş. Lütfen yayınlanmasın! (Mart 1982) Geçenlerde Günaydın Gazetesi’nde bir bankerzedenin intihar haberi vardı. Yazı İşleri’ne Selimiye’den: “Bundan böyle intihar haberleri kullanılmayacak!” (Mart 1982)

“Seçime katılmayan partilerin mensuplarının seçimler ve oy kullanma biçimi ile ilgili beyanları ve bu konuda haber ve yorum yayımlanmayacaktır. Anket yapılması, sıkıyönetim makamlarının iznine bağlıdır. Seçimlerle ilgili anket yapılmayacak ve anket sonucu şeklinde herhangi bir yayın yapılmayacaktır.”

“Yarbay Orhan saat 15.30’da telefon ederek, Mehmet Ali Ağca ve İtalyan savcısının geliş gidişiyle ilgili bütün haberlerin yasaklandığını bildirir. (27 Temmuz 1982)

- 1) Hükümetin icraatını etkileyecek düzeye çıkmış olan ve her gün yayımlanmakta olan, bakanlar hakkında “aksıyor”, “yoruldular”, “değişecek” gibi yazı, fıkra, haber, makale, espri, şaka türü yazı ve karikatürlere son verilecek.
- 2) Bankerler konusunda ilgililer gerekli açıklamaları yaptıklarında panik ve tedirginlik yaratacak, bu konudaki her türlü yazı ve fotoğrafa son verilecek.

Ayrıca İntihar ve öldürme olaylarında kanlı fotoğraf ve haberlerini yayınlamak yasaklanmıştır”

“İzmir Gümrükönü’nde bulunan ve imha edilen bombalı çanta ile ilgili olarak her türlü yazı ve resim yasaklanmıştır.

Tebliğ eden: Albay Karakoç”

“Sıkıyönetim Tebliği

Avrupa Konseyi’nde alınan karar manşet olmamak ve abartılmamak koşulu ile yayınlanabilecektir.

Tebliğ eden: Binbaşı Kasım 27 Ocak 1983”

“Sayın Cumhurbaşkanının Malatya konuşmasında Mehmet Ali Ağca’nın kardeşinin Sayın Cumhurbaşkanına yanaşarak konuşmak istemesi olayı ile ilgili basın ve yayın organlarında hiçbir haber yayınlanmayacaktır (12 Mart 1983)”

“Bugün 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı’nca Jak Kamhi ve Tüpko olayı ile ilgili olarak hiçbir haber, resim ve yorum yayınlanması istenmiştir. Komutanlığın yasak kararının ikinci bir emre kadar süreceği bildirilmiştir (13 Mart1983)”

- 1) “Son zamanlarda bazı basın organlarında, kamu ve diğer kuruluşlar arası sürtüşmeye neden olan, kuruluşlar ile basın arasında devam eden bazı konuları kapsayan mesnedi olmayan veya müstenidatı zayıf

olan kamuoyunu yanıltıcı, huzur bozucu ve sansasyon yıpratıcı haberlerin yer aldığı komutanlıkça müşahede edilmektedir. Bundan böyle basın organları ile kamu ve diğer kuruluş yöneticilerinin verecekleri haber ve demeçlerde çok dikkatli davranılacaktır.

- 2) Sıkıyönetim mahkemelerinde idam talebi ile yargılananlar hakkındaki haberlerin, iddianame, tanzimi, esas hakkında iddia, askeri Yargıtay onaylaması gibi her kademedede yayınlanması 1402 sayılı kanununun 36/c maddesi gereğince sansüre tabidir. Bu husustaki haberler sadece mahkemelerin esas hakkında karar vermeleri ve kararın güvenlik konseyince onaylanması halinde olmak üzere iki safhada yayınlanabilir.

Yukarıda açıklanan yasak ve kısıtlamalara uymayanlar hakkında 1402 sayılı sıkıyönetim yasasına göre kovuşturma yapılacaktır. Gereğini rica ederim.

BÜLENT TÜRKER

Korgeneral 6. Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı

DAĞITIM:

GEREĞİ:

Vilayet Makamına ADANA

Synt. Kom. Yard.lıklarına (ADANA-İÇEL-K.MARAŞ-G.ANTEP-ADYAMAN- HATAY)

Haber Ajanslarına (Ak Ajans, Anadolu Ajansı, Türk Haberler Ajansı, Ulusal Basın Ajansı)

Basın Organlarına (Tercüman, Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Güney Haber, Güneş, Çukurova, Yeni Adana, Son Havadis, Günaydın, Bulvar gazeteleri)

Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı'na /ADANA (Diğer ilgili basın organlarına iletilmesi için)

1 ve 2 numaralı Synt. As. Mahkemelerine

Synt. As. Savcılığı'na Durmuş Odabaşı (15 Mart 1983)"

“Üniversite öğretim elemanlarından görevlerine son verilen veya verilecek elemanlarla ilgili 1.2.1983 yayın yasağı devam ettiği halde buna aykırı davranışlar olmuş ve haklarında gerekli işleme başlanmıştır. Bu konudaki haber yorumsuz, resimsiz ve karikatüresiz olarak verilecektir.

Tebliğ eden: Astsubay Mehmet Karaköse. (18 Mart 1983)”

“Milli Güvenlik Konseyi’nin yürürlükte bulunan 70 numaralı kararıyla siyasi parti çalışmalarını niteliğindeki her türlü faaliyet yasaklanmıştır. Bu nedenle siyasi partiler kanunu çıkarılıncaya kadar, siyasi parti kurma girişimleri ve bu mahiyetteki faaliyetler ve beyanlar haber ve yorum olarak yayımlanmayacaktır.

Tebliğ eden: Binbaşı Ülkü Tekin”

MGK’nın 76 numaralı bildirisi:

- 1) Siyasi Partiler Kanunu 24 Nisan 1983 günü Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Bu itibarla, siyasi parti faaliyetlerinde bulunmayı yasaklayan Milli Güvenlik Konseyi’nin 70 numaralı kararı, yürürlükten kaldırılmıştır. Bundan sonra vatandaşlar, kurulacak ve tercihlerine göre girecekleri partiler içinde siyasi faaliyette bulunma hakkına sahip olacaklar; seçme ve seçilme hakkını ise, seçim kanununun yayımlanmasını müteakip yapılacak ilk milletvekili genel seçim çalışmalarısıyla kullanmaya başlayacaklardır.
- 2) Milletçe tarihimizin güven ve huzur dönemini devam ettirme kararlılığı içindeyiz. Devletin korunması, milletin bölünmez bütünlüğünün devam

ettirilmesi ve demokrasiye geçişin kesinleşmesi temel hedefimize ulaşabilmemiz için aşağıdaki yasakların devamı zorunlu görülmektedir.

- a) 2553 Sayılı Kanun'la feshedilmiş bulunan siyasi partilerin, eski mensuplarınca, partilerini veya şahıslarını savunma amaçlı da olsa, 12 Eylül 1980 öncesinde benzer çekişme ve çatışmaların aralarında yeniden canlandırılmasına sebep olacak ve bunların dışındaki kişilerce böyle bir ortamın oluşmasını teşvik ve tahrik edecek yazılı veya sözlü beyanda bulunulması.
- b) Yeni partilerin ve mensuplarının gerek kuruluş, gerekse ilk milletvekili genel seçimleri sırasında, kamuoyuna tanıtılmaları için yapılacak çeşitli faaliyetlerde feshedilmiş siyasi partilere ve mensuplarına ilişkin olarak suçlayıcı, methedici veya savunucu nitelikte yazılı veya sözlü beyanda bulunulması.

“Siyasi parti kurma faaliyetleri ile ilgili haber, resim ve yorumlarda Milli Güvenlik Konseyi'nin 76 numaralı kararına kesinlikle uyulacak. Feshedilen partilerin ismi ile mensuplarının unvanları kullanılmayacak. Haklarında siyaset yasağı bulunan kişilerin siyasi nitelikteki faaliyetlerine basında yer verilmeyecektir”

“1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan bildirilmiştir:

5 Eylül 1983 günü Baştabya'da bulunan Askeri Mahkeme salonunda yürütülen Dev-Sol davasında atılan sloganlar, “seçimlere hayır, cunta bizi

yargılayamaz, kahrolsun faşistler” şeklindeki sözler basın ve yayın organlarında yer almayacaktır. “

“Basında Arap turistlerle alay edici ve küçük düşürücü yazı, resim ve karikatürler turizmi baltaladığından dolayı yazılmayacaktır.

Tebliğ eden: Astsubay Yusuf (12 Eylül 1983).

“Kamuoyunda yanlış yorumlara neden olacak, suçluları haklı çıkaracak, alacaklılara yersiz umut verecek değerlendirmelere neden olabileceğinden ve kanunen tavsiye kurullarının açıklamada bulunmaları mümkün olmadığından, tasfiye halindeki bankerlerle ilgili olarak, mahkemelerdeki duruşmalar ve resmi açıklamalar dışında herhangi bir beyanat, haber, röportaj ve yazı yayımlanmayacaktır” (16 Eylül 1983)

“Anarşik olaylara adı karışmış veya anarşik olaylar sonucu hayatını kaybetmiş kişilerin ölüm yıldönümlerinde kimliği ve adresi belirsiz kişilerce verilen ölüm ilanları yayımlanmayacaktır”

“Halkı hiçbir partiye oy vermemeye çağıran veya halkın özgür iradesini ve seçim sonuçlarını etkiler nitelikte görülen anket ve araştırma sonuçlarının yayımlanması yasaktır.”

“Seçime katılmayan partilerin mensuplarının seçimler ve oy kullanma biçimi ile ilgili beyanları ve bu konuda haber ve yorum yayınlanmayacaktır. Anket yapılması sıkıyönetim makamlarının iznine tabidir. Seçimlerle ilgili anket yapılmayacak ve anket sonucu şekilde herhangi bir yazı yapılmayacaktır.”

“Bazı kişilerce cumhurbaşkanımıza verilen açık mektup resmi açıklama yapıncaya kadar yazılmayacaktır.

Tebliğ eden: Başçavuş İsmail Bayram (15 Mayıs 1984)”

“15 Mayıs 1984’te yayınlanması kısıtlanan Cumhurbaşkanı ve TBMM başkanına verilen açık mektupla ilgili olarak, bugün Başbakanın basın toplantısında belirttiği hususlar, aynen yayınlanacak, başka bir yorumda bulunulmayacaktır.”

“Aşağıdaki habere Sıkıyönetim Komutanlığı’nca yasak kararı gelmiştir.

“Zincirdere Askeri Ceza ve Tutukevi’nde ülkücüler ayaklandı”

Kayseri, 18. Zincirdere Askeri ve Ceza Tutukevi’ndeki ülkücü mahkum tutuklular, İkinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı askeri mahkemesinin, Kayseri ülkücüler davasında ikisi idam olmak üzere çeşitli hapis cezalarına çarptırılan sanıkların başka cezaevlerine naklini protesto amacıyla dün gece isyan girişiminde bulundular. Zincirdere Askeri Ceza ve Tutukevi’nde ayaklanma dün gece saat 21.30 sıralarında başladı. Güvenlik güçleri, isyan hareketinin başlamasından hemen sonra cezaevi çevresi ile Zincirdere kasabasının giriş ve çıkışlarını denetim altına aldı. Hava indirme tugayından sevk edilen iki tabur ceza ve tutukevine girerek isyanı bastırdı. Geniş kapsamlı arama yaptı. İsyen başlangıcı sırasındaki mahkumun ciddi şekilde yaralandığı öğrenildi. Yaralı mahkumların kimlikleri hakkında bilgi alınamadı. Cezaevi çevresi ile Zincirdere kasabasında alınan sıkı güvenlik önlemleri sabaha kadar sürdü. İsyen girişiminde bulunan elebaşı mahkum ve tutuklular hücreye kapatıldı.

Sıkıyönetim Komutanlığı olayla ilgili herhangi bir açıklama yapmadı. (18 Mayıs 1984)”

“Son zamanlarda komutanlığın müsaadesi alınmadan halkın telaş ve heyecanına sebep olabilecek ve kamu düzenini bozabilecek (gasp, soygun, öldürme, salgın hastalık vb) olayların basın ve yayın organlarında yer aldığı, Ayrıca 6. Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Korgeneral Mehmet Önder’in zaman zaman yaptığı denetim, gezi ve ziyaretlerin basın ve yayın organlarımız tarafından maksadından saptırılarak, yanlış anlaşılmalara sebep olabilecek şekilde yazıldığı müşahede edilmektedir. Bundan sonra mezkur hususlarda komutanlığın izni olmadıkça hiçbir yazı yayımlanmayacak, müsaade edilen konularda da gerçeklerle bağdaşmayan abartmalar yapılmayacaktır. Aksine davrananlar hakkında ise, 1402 Sayılı Sıkıyönetim Yasası gereğince işlem yapılacaktır. (28 Aralık 1983) (Cemal, 1992: 45).

EK- 13: 1961 Anayasası'nda Basın ve Yayınla İlgili Hükümler

Madde 20.- Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz.

Basın Hürriyeti

Madde 22.- Basın hürdür; sansür edilemez. Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır. Basın ve haber alma hürriyeti, ancak millî güvenliği veya genel ahlâkı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüzü, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek ve yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için kanunla sınırlanabilir.

Yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için kanunla belirtilecek sınırlar içinde hâkim tarafından verilecek kararlar saklı olmak üzere, olaylar hakkında yayın yasağı konamaz. Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergilerin toplatılması bu tedbirlerin uygulanacağını kanunun açıkça gösterdiği suçların işlenmesi halinde ve ancak hâkim kararıyla olabilir. Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergiler ancak 57. madde de belirtilen fiillerden mahkum olma halinde mahkeme kararıyla kapatılabilir. 20.9.1971 tarih ve 1488 sayılı Kanunla aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Madde 22.- Basın hürdür; sansür edilemez. Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır. Basın ve haber alma hürriyeti, ancak Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü, kamu düzenini, millî güvenliği ve millî güvenliğin gerektirdiği gizliliği veya genel ahlâkı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüzü, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek veya yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için kanunla sınırlanabilir. Yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için kanunla belirtilecek sınırlar içinde hâkim tarafından verilecek

kararlar saklı olmak üzere, olaylar hakkında yayın yasağı konamaz. Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergiler, kanunun gösterdiği suçların işlenmesi halinde hâkim kararıyla; Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin veya genel ahlâkın korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde de, kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararını veren yetkili merci, bu kararını en geç 24 saat içinde mahkemeye bildirir. Mahkeme bu kararı en geç üç gün içinde onaylamazsa, toplatma kararı hükümsüz sayılır. Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergiler, millî güvenliğe, kamu düzenine, genel ahlâka, insan hak ve hürriyetlerine dayanan millî, demokratik, lâik ve sosyal Cumhuriyet ilkelerine veya Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde mahkeme kararıyla kapatılabilir.

Gazete ve Dergi Çıkarma Hakkı

Madde 23.- Gazete ve dergi çıkarılması, önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz. Gazete ve dergilerin çıkarılması, yayımı, malî kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili şartlar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasî, iktisadî, malî veya teknik kayıtlar koyamaz. Gazete ve dergiler, Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkanlarından eşitlik esasına göre faydalanır.

Kitap ve Broşür Çıkarma Hakkı

Madde 24.- Kitap ve broşür yayımı izne bağlı tutulamaz; sansür edilemez. Türkiye'de yayımlanan kitap ve broşürler, 22 nci maddenin 5 nci fıkrası hükümleri dışında, toplatılamaz.

Basın Araçlarının Korunması

Madde 25.- Basımevi ve eklentileri ve basın araçları, suç vasıtası olduğu gerekçesiyle de olsa, zapt veya müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.

Basın Dışı Haberleşme Araçlarından Faydalanma Hakkı

Madde 26.- Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzel kişileri elindeki basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından faydalanma hakkına sahiptir. Bu faydalanmanın şartları ve usulleri, demokratik esaslara ve hakkaniyet ölçülerine uygun olarak kanunla düzenlenir. Kanun, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşılmasının ve kamuoyunun serbestçe oluşumunu köstekleyici kayıtlamalar koyamaz. 20.9.1971 tarih ve 1488 sayılı Kanunla aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Madde 26.- Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzel kişileri elindeki basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından faydalanma hakkına sahiptir. Bu faydalanmanın şartları ve usulleri, demokratik esaslara ve hakkaniyet ölçülerine uygun olarak kanunla düzenlenir. Kanun, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, insan haklarına dayanan millî, demokratik, lâik ve sosyal Cumhuriyetin, millî güvenliğin ve genel ahlâkın korunması halleri dışında kalan bir sebebe dayanarak halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşumunu engelleyici kayıtlar koyamaz.

Düzeltilme ve Cevap Hakkı

Madde 27.- Düzeltilme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir. Düzeltilme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından karar verilir.”

EK-14: 1982 Anayasası'nda Basın ve Yayım İlgili Hükümler

Madde 26.– Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/9 md.) Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

(Üçüncü fıkra mülga: 3.10.2001-4709/9 md.). Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz. (Ek: 3.10.2001-4709/9 md.) Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir.

Madde 28.– Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz. (İkinci fıkra mülga: 3.10.2001-4709/10 md.)

Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır. Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasanın 26 ve 27 nci maddeleri hükümleri uygulanır. Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana

teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazarlar veya bastırınlar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yolu ile dağıtım hâkim kararıyla; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle önlenabilir. Dağıtımını önleyen yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Yetkili hâkim bu kararı en geç kırksekiz saat içinde onaylamazsa, dağıtımını önleme kararı hükümsüz sayılır. Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz. Süreli veya süresiz yayınlar, kanunun gösterdiği suçların soruşturma veya kovuşturmasına geçilmiş olması hallerinde hâkim kararıyla; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, genel ahlâkın korunması ve suçların önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararı veren yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir; hâkim bu kararı en geç kırksekiz saat içinde onaylamazsa, toplatma kararı hükümsüz sayılır.

Süreli veya süresiz yayınların suç soruşturma veya kovuşturması sebebiyle zapt ve müsaderesinde genel hükümler uygulanır. Türkiye’de yayımlanan süreli yayınlar, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, millî güvenliğe ve genel ahlâka aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde, mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan süreli yayının açıkça devamı niteliğini taşıyan her türlü yayın yasaktır; bunlar hâkim kararıyla toplatılır.

Süreli ve süresiz yayın hakkı

Madde 29.– Süreli veya süresiz yayın önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz. Süreli yayın çıkarabilmek için kanunun

gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, yayının durdurulması için mahkemeye başvurur. Süreli yayınların çıkarılması, yayım şartları, malî kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili esaslar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, ekonomik, malî ve teknik şartlar koyamaz. Süreli yayınlar, Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre yararlanır.

Basın araçlarının korunması

Madde 30.– (Değişik: 7.5.2004-5170/4 md.) Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.

Kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkı

Madde 31.– Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir. (Değişik: 3.10.2001-4709/11 md.) Kanun, millî güvenlik, kamu düzeni, genel ahlâk ve sağlığın korunması sebepleri dışında, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz.

Düzeltilme ve cevap hakkı

Madde 32.– Düzeltilme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması

hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir. Düzeltme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından ilgilinin müracaat tarihinden itibaren en geç yedi gün içerisinde karar verilir. Sıkıyönetim Yasası'nda 28 Aralık 1982'de ikinci kez değişiklik yapıldı. Yapılan değişikliğe göre:

“Madde 16: Söz, yazı, resim, film ve sesle yapılan her türlü yayın, haberleşme, mektup, telgraf vb mesajları kontrol etmek; gazete, dergi, kitap ve diğer yayınların basımını, yayını, dağıtımını, birden fazla bulundurulmasını ve taşınmasını yasaklamak veya sansür koymak, bunları toplatmak, bunları basan matbaaları, plak ve bant basan yerleri kapatmak; yayına yeni girecek gazete ve dergilerin çıkarılmasını izne bağlamak. Özel maksatla kamunun telaş ve heyecanını doğuracak şekilde asılsız, mübalağalı havadis ve haber yayanlar 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar”

ÖZET

YILMAZ, İpek Özlem. 12 Eylül 1980 Döneminde Türkiye’de Basın Özgürlüğü ve Sansür, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Demokrasilerde, yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü kuvvet olarak kabul edilen basın, ortaya çıktığı günden itibaren, siyasi iktidarların hedefi durumundadır. Bunun nedeni; basının iktidarlar tarafından tehlikeli görülmesi ve dolayısıyla iktidarların basın üzerinde hakimiyet kurma gereksinimini yönetimin devamı açısından gerekli görmesidir. Tarih; siyasi iktidar ve basın özgürlüğü çatışmasının örnekleri ile doludur. Türk tarihinde bunun en belirgin örneği ise, 12 Eylül 1980 askeri darbesidir.

Sosyo-ekonomik istikrarsızlık ve toplumsal kaos ortamı ile gerçekleştirilen 12 Eylül 1980 darbesi, basın ve ifade özgürlüğünün kesintiye uğradığı en önemli dönemlerden biridir. Temel hak ve özgürlüklerin kesintiye uğradığı bu süreçte, hem darbe yönetimi hem de ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Turgut Özal döneminde basın, sıkı yasaklar ile karşı karşıya kalmıştır. Gazeteler kapatılmış, haberlere yayın yasağı konmuş, gazeteciler hapis cezalarına çarptırılmıştır. Basını susturmanın en kolay yolu olan sansür, dönemin en çarpıcı özelliklerindedir.

Anahtar Kelimeler:

1. Basın özgürlüğü
2. Sansür
3. 12 Eylül 1980 askeri darbesi
4. Türkiye’de basın
5. Turgut ÖZAL

ABSTRACT

YILMAZ, İpek Özlem, Press and censor during the military coup dated September 12, 1980 in Turkey, Master Thesis, Ankara, 2001.

Press, which is accepted as the fourth estate in democracies after legislation, execution and jurisdiction, has been a target for the political power since its existence as it is considered to be dangerous by the political power and dominance over press is deemed to be necessary for the continuation of the political power. History is full of examples of clashes between the political power and the press. The most prominent example of this in Turkish history is the military coup dated September 12, 1980.

The military coup dated September 12, 1980, which was justified due to socio-economic instability and social chaos, is one of the most important periods when freedom of speech and freedom of press was cut. During this period, in which fundamental rights and freedoms were also cut, press was faced with tight prohibitions under both military coup administration and the Motherland Party (ANAP) administration. Newspapers were closed, news were faced with publication bans and journalists were sentenced to imprisonment. Censorship, which is the easiest way to silence the press, was one of the most striking characteristics of the period.

Key words:

1. Freedom of the press
2. News blackout
3. September 12, 1980 Military coup dated
4. Press in Turkey
5. Turgut ÖZAL